

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİMDALİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÇOCUKLARDA KUR'ÂN ve TEFSİR EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyya ÇIRAK

İstanbul
Eylül-2021

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÇOCUKLARDA KUR'ÂN ve TEFSİR EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyya ÇIRAK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat KAYA

İstanbul
Eylül -2021

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Murat KAYA

(Islak İmza)

Üye Prof. Dr. Ömer ÇELİK

(Islak İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL

(Islak İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Islak İmza

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Çocuklarda Kur’ân ve Tefsir Eğitimi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Sümeyya ÇIRAK

ÖNSÖZ

Mutlak hakikatin kaynağı, Kur’ân-ı Kerim’i inzâl buyurarak insanlığa doğru yolu lütfeden ve bizi Müslümanlardan kılan yüce Allah’a (c. c) sonsuz hamdü senâlar olsun. Bu kutsal kitabı insanlığa tebliğ eden, yaşantısıyla, sözleriyle bizlere önder ve örnek olan Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s. a. v.) sayısız salât ve selâm olsun.

“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’ân) geldi.”

Peygamber Efendimiz (s.a.v) “Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenenler ve öğretenlerdir” buyurarak bu yola giren müminleri övgülerin en kutlusuyla övmüş, müjdelerin en güzeliyle müjdelemiştir.

Göz aydınlığı evlatlarımızı Kur’ân sevgisi ile büyütebilmek her Müslüman ailenin muradıdır. Kur’ân’ın yol göstericiliğini çocukların ruhuna nakşetmek, onları günümüz buhranları içinde sıkışıp kalmaktan koruyabilmek için oldukça önemlidir. Kendi içinde yolunu kaybeden kişi yolu en çok güvendiği kaynağa sorar. Kur’ân vicdanlarımızın yegâne rehberi, yol göstereni ve karanlıklarda yolumuzu aydınlatan en güvenilir kaynaktır.

Çalışma Kur’ân’ın çocuk muhataplarına dikkat çekmek, Kur’ân’ın ve tefsirinin çocuklarımızın gönlüne en güzel şekilde nasıl işlenebileceğini araştırmak üzere kaleme alınmıştır.

Çalışma süresince kıymetli fikirleri, engin sabrı ve daima ümit var tutumuyla desteğini esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Murat KAYA’ya, tezimi okuyup tashih etme lütfunda bulunan Prof. Dr. Ömer ÇELİK ve Dr. Öğr. Üyesi Adem ERGÜL hocalarıma, üzerimde emeği bulunan diğer tüm hocalarıma, destek ve dualarını esirgemeyen kıymetli aileme ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Sümeyya ÇIRAK

İstanbul -2021

ÖZET

ÇOCUKLARDA KUR'ÂN ve TEFSİR EĞİTİMİ

Sümeyya ÇIRAK
Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat KAYA
Eylül - 2021, 174 + xi Sayfa

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde çocuklara yönelik Kur'ân ve Tefsir eğitiminin uygulama, yöntem ve problemlerini ele almaktır. Çocuk kavramı ve gelişim dönemleri, eğitim psikolojisi, fıkıh ve İslamî ekolden gelen eğitimciler gibi farklı disiplinler açısından incelenmiştir. Kur'ân ve Tefsir eğitimine duyulan ihtiyaca dikkat çekilerek, Kur'ân öğretiminde uygulanan teknikler tartışılmıştır. Araştırmamızda İstanbul ili, Sultanbeyli ilçesinde bulunan özel bir anaokulunun öğrencileri örneklem grubu olarak seçilmiş, literatür taraması, gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Okul öncesi öğrencilerinin 4-6 yaş aralığında olması nedeniyle gözlem ve görüşmeler sınırlı düzeyde yapılabilmektedir. Öte yandan ülkemizde okul öncesi çocuklarda Kur'ân eğitimi ve çocuk tefsirlerine dair akademik çalışmalar oldukça azdır. Bu yönüyle çalışmanın, ülkemizdeki literatüre katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Okul öncesi, Kur'ân-ı Kerim, Tefsir, Eğitim, Yöntem

ABSTRACT

QURAN AND INTERPRETATION EDUCATION FOR CHILDREN

Sümeyya ÇIRAK

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Murat KAYA

September- -2021, 170+ xi pages

The aim of this study is to discuss the practices, methods and problems of Qur'anic and Tafsir education for children in our country. The concept of child and its developmental stages are discussed in terms of different disciplines such as educational psychology, fiqh and Islamic methodology. The need for Qur'anic and Tafsir education was pointed out and the techniques applied in Qur'an education were discussed. In our research, a group of students from a private kindergarten in Istanbul, Sultanbeyli was selected as sample group and the methods of literature review, observation and interview were used. Due to the fact that preschool students are between the ages of 4-6, the observations and interviews could be limited. On the other hand there are very few academic studies on Qur'an education and children's tafsirs in preschool children in our country. With this aspect, this study aims to contribute to the literature in this field in our country.

Keywords: Child, Kindergarten, Qur'an, Tafsir, Education, Method.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Gayesi.....	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği	4
1.4. Araştırmanın Temel Soruları.....	5
1.5. Araştırmanın Hipotezleri.....	5
1.6. Konunun Önemi ve Özgün Değeri.....	6
1.7. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.8. Literatür Değerlendirmesi	8
1.9. Araştırmanın Düzeni	13
İKİNCİ BÖLÜM	14
ÇOCUK VE GELİŞİM DÖNEMLERİ	14
2.1. Çocuk Kavramı	14
2.1.1. Çocuk Kelimesinin Anlamı.....	14
2.1.2. Kur'ân ve Sünnet'te Çocuk.....	16
2.1.3. Kur'ân'ın Çocuklarla İlgili Bahsettiği Konular	18
2.1.4. Kur'ân'da Geçen Çocukla İlgili Kavramlar ve Anlamları	21
2.2. Çocuğun Gelişim Dönemleri.....	23
2.2.1. Eğitim Bilimlerine Göre Gelişimin Etkenleri ve Gelişim Dönemleri... 23	
2.2.1.1. Gelişim ve Büyüme	24
2.2.1.2. Çocuğun Gelişim Evreleri	41
2.2.1.3. Bebeklik Dönemi (0-24 Ay).....	45
2.2.1.4. İlk Çocukluk Devresi (2-6 yıl)	50

2.2.1.5. Son Çocukluk Devresi- Somut İşlemler Dönemi (6-12 yaş).	57
2.2.2. İslami Ekollere Göre Çocukluğun Evreleri.....	63
2.2.2.1. İslam Hukukuna Göre İnsanın Çocukluğundan İtibaren Geçirdiği Evreler	63
2.2.2.2. İslami Ekol Eğitimci ve İlim Adamlarının Çocuğun Gelişim Dönemlerini Tasnifi.....	70
2.3. Kur'ân ve Din Eğitiminin Psikolojik Temelleri.....	71
2.3.1. Çocuğun Gelişimi	72
2.3.2. Çocukların Sınırlılıkları	73
2.3.2.1. Gelişmekte Olan Zihin Yapısı	74
2.3.2.2. Sınırlı Kelime Dağarcığı.....	75
2.3.2.3. Sınırlı Tecrübeleri.....	76
2.3.2.4. Çocuğun zihinsel ve duysal olarak hazır oluşu	77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	78
ÇOCUKLARDA KUR'ÂN VE TEFSİR EĞİTİMİ.....	78
3.1. Kur'ân Eğitim Tarihi.....	78
3.2. Çocuklara Kur'ân Eğitiminin Önemi	85
3.3. Çocuklara Tefsir Eğitiminin Önemi.....	88
3.4. Çocuğun Kur'ân ve Onun Değerleriyle İlk Tanışması	94
3.4.1. Bebeklik (Sabilik) Dönemi	95
3.4.2. İlk Çocukluk (Gulam)	97
3.4.3. Son Çocukluk (Yafi'î).....	101
3.5. Çocuklara Kur'ân Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar (Okul Öncesi Dönem Çocukları Özelinde)	108
3.5.1. Zaman.....	108
3.5.2. Mekân.....	109
3.5.3. Üslup	111
3.5.4. Öğretmen ve Öğreticide Yetkinlik / Yeterlilik.....	113
3.5.5. Eğitimcinin İhlas ve Samimi Hal Üzere Olup, Yaşantısıyla Çocuğa Örneklik Oluşturması	114
3.6. Uygun Metotlardan Yararlanma	116
3.6.1. Özel Öğretim Metodu	117
3.6.2. Tedricilik Metodu.....	117
3.6.3. Egzersiz ve Tekrar Metodu	118
3.6.4. Münakaşa, Münazara, Tartışma Metodu.....	119
3.6.5. Takrîr Metodu	119

3.6.6. Soru-Cevap Metodu	119
3.6.7. Grupla Çalışma / Derse Birlikte Katılma Metodu.....	120
3.6.8. Bireysel Ders Alma Yöntemi	120
3.6.9. Ajanda/ Günlük Yöntemi	121
3.7. Konu ile İlgili Yapılan Gözlemler.....	124
3.8. Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Kur'ân Öğretiminde Kullanılan Elif-Bâ Cüzlerinin Yöntemsel Açıdan İncelenmesi.....	124
3.8.1. Klasik (Medrese) Usulü Kur'ân Öğretim Yöntemi.....	125
3.8.2. Yeni Dönem Oyun ve Etkinliklerle Kur'ân Öğretim Yöntemi.....	128
3.8.3. Ses Temelli Kur'ân Öğretim Yöntemi	134
3.9. Okul Öncesi için Hazırlanmış Elif-Ba Cüzlerin Genel Değerlendirmesi	135
3.9.1 Çocukların Kur'ân'ı Öğrenme ve Anlamlandırma Çabaları	139
3.9.2. Gözlem 1	139
3.9.3. Gözlem 2	140
3.9.4. Gözlem 3	140
3.10. Çocuklara Yönelik Tefsir Çalışması ve Mevcut Tefsir Çalışmalarının Değerlendirilmesi	141
3.11. Diğer Dinlerde Çocuk Tefsiri Çalışmalarına Örnekler	143
3.12. Çocuklara Yönelik Tefsir Çalışmalarının Yeterince Yapılmamasının Nedenleri	145
3.13. Çocuklar İçin Yazılacak Tefsirin Özellikleri ve Dikkat Edilmesi Gerekenler	147
3.13.1. Biçimsel Düzen (Kapak, Yazı, Sayfa, Resim)	147
3.13.2. Dilin Kullanımı	149
3.13.3. Muhteva	150
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	155
DEĞERLENDİRME, TARTIŞMA VE SONUÇ	155
4.1. Değerlendirme, Tartışma ve Sonuç.....	155
4.2. Araştırmanın Anlattıkları	158
KAYNAKÇA	159
EKLER.....	171
Ek-1 Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı (20...).....	171
Ek-2 Kur'ân Eğitimi Öğrenci Tutum Gözlem Formu.....	173
ÖZGEÇMİŞ.....	174

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Gelişimi Etki Eden Unsurlar.....	23
Tablo 2.2: Eğitim Psikolojisindeki Kuramlara Göre Çocuğun Gelişim Dönemleri ..	41
Tablo 3.1: TDV Okul Öncesi Yayınları.....	95
Tablo 3.2: TDV Yayınları (Çocuk – Genç Kitapları) Genel Kategori.....	100
Tablo 3.3: TDV Yayınları Çocuk/Genç Kategorisi	102
Tablo 3.4: M.E.B. Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur'ân-ı Kerim Eğitimi Veren Kursların Ders Programı	126
Tablo 3.5: Ses Temelli Elif-Bâ Eğitimde Kullanılan Harf Gurupları	131

ŞEKİLLER LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1: Çocukla İlgili Konuların Kur'ân-ı Kerimde Dağılımı Grafiği 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.2: Mektebe Örnek Fatih/Sultanahmet'te Çevrî Kalfa Mektebi-İstanbul 79

Şekil 3.3: Mektebe Başlama Töreninde Okunan, (Âmin Alayında) Arapça ve Türkçe
Mektep Duaları..... 80

Şekil 3.4: Mehdi Aydın, Ali Haydar Elif-Bâ'sı, Örnek Görsel..... 121

Şekil 3.5: Harflerin Üç Farklı Şekli Örnek Görsel..... 122

Şekil 3.6: Harflerin Harekeli Şekli Örnek Görsel 123

Şekil 3.7: Harfleri Resimle Kodlama Yöntemi, 1.Grup Harfler 124

Şekil 3.8: Harflerin Resimle Kodlama Yöntemi, 2.Grup Harfler 125

Şekil 3.9: Harflerin Resimle Kodlama Yöntemi, 3.Grup Harfler 125

KISALTMALAR

a.b.d. :Ana Bilim Dalı

A.g.e. :Adı Geçen Eser

A.Ü. :Atatürk Üniversitesi

as. :Aleyhisselam

C. :Cilt

c.c. :Celle Celâlühü

Çev. :Çeviren

Der. :Derleyen

DİA. :Diyanet İşleri Ansiklopedisi

DİB. :Diyanet İşleri Başkanlığı

F.S.M.V.Ü. :Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Haz. :Hazırlayan

Hız. :Hazreti

İFAV. :İlahiyat Fakültesi Vakfı

M.Ö. :Milattan Önce

M.Ü. :Marmara Üniversitesi

Neşr. :Neşreden

O.M.Ü. :On Dokuz Mayıs Üniversitesi

s. :Sayfa

s.a.v. :Sallallahu aleyhi ve sellem

T.D.V. :Türkiye Diyanet Vakfı

TDVY. :Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Thk. :Tahkik

ts. :Tarihsiz x

U.Ü. :Uludağ Üniversitesi

v. :Vefatı

vb. :Ve Benzerleri

v.dğr. :Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Toplumların inşası yeni nesillerin ahlaklı, maneviyat sahibi, ilim ehli olarak yetiştirilmesine bağlıdır. Hal böyle olunca çocuk denilen beşer sınıfını önemsemek ve bu kıymetli dönemin iyi değerlendirilmesini sağlamak biz yetişkinlere düşmektedir.

Kur'ân-ı Kerim dinimiz İslam'ın kutsal kitabı, vahy-i ilahidir. Diğer adıyla Kitâb-ı Mübin'dir. Yani hak ile bâtılı ayırarak, her şeyi bizlere açıkça beyan edendir. O sadece dinî meselelerin değil her türlü bireysel ve toplumsal hayatında konularının bizlere açıklandığı Kitabımızdır.¹ Şüphesiz dünyadaki en kıymetli emanetlerden olan evlatlarımızın yetiştirilmesinde de bize yol gösterir.

Araştırmamızda cevap aradığımız sorularımız başlıca şu şekildedir. Kur'ân, çocuk kavramına ve çocuğu ilgilendiren konulara bünyesinde ne kadar yer vermiştir? Çocuk ve Kur'ân arasında ki ilişkinin temeli ilk olarak hangi yaşlarda ve nasıl başlamaktadır. Kur'ân çocuğu muhatap almış mıdır? Yoksa sadece yetişkinlerin kitabı mıdır?

Kur'ân kendini şöyle tanıtır:

*“Elif Lâm Râ. Bu Kur'ân, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, mutlak güç sahibi ve övgüye lâyık, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisine ait olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır...”*²

Kur'ân insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için indirildiğini bize bilmektedir. Gelecek nesillerin karanlıkta kalmaması için Kur'ân ile aralarında kuvvetli bir bağ oluşturulması gerekmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, örgün ve yaygın eğitimde çocukların Kur'ân-ı Kerim eğitimi ve bu eğitimin çocuk tarafından benimsenmesi için metin ve anlam unsurlarının kullanılmasını eğitimde önemseyen yeni bir yaklaşım önerisidir.

¹ İbrahim Canan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 9.

² İbrâhîm 14/1-2. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>.

Toplumumuzda Çocuklar ve Kur'ân arasında temeli sevgi ve saygıya dayalı ama hep resmi bir ilişkinin kurulduğunu gözlemlenmektedir. Çocuk, ebeveyninin ve öğretmenlerinin tasarrufu ile girdiği Kur'ân eğitimi yolunda, Kur'ân ile arasında nasıl bir ilişki geliştiriyor? Kur'ân'ı kalbinde nereye koyuyor? Gerçekten de çocuklar Kur'ân'ı sadece ezber boyutunda mı öğrenmeliler, ya da çocukça yazılmış bir meal veya tefsir çalışması mümkün müdür? Bu anlamda örnek çalışmalar var mıdır? Araştırmamızda Çocuk ve Kur'ân arasındaki ilişkiyi iki yönlü ele almamızın meseleyi doğru tahlil etmemizi sağlayacağını düşünerek önce “Kur'ân'da çocuk kavramı, Kur'ân çocuklar için ne diyor?”, sonra da “Çocuk için Kur'ân ne anlam ifade ediyor?”, “Çocuk için Kur'ân'ı anlaşılır kılabilir miyiz?” vb. sorulara cevap aranmıştır. “Çocuklarda Kur'ân ve Tefsir Eğitimi” başlığı tezimizin hem konusu hem de ana başlığıdır. Araştırmamız Sultanbeyli'de bir anaokulunda yapılan gözlem ve görüşmelerle örneklendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Gayesi

Kur'ân-ı Kerim, Müslümanların hem kutsal kitabı hem de hayatlarını düzenleyen bir yaşam rehberidir. Onu öğrenenler ve öğretenler daima övgülerin en güzeline mazhar olmuşlardır. Övgülerin en güzeli hiç şüphesiz Allah'tan ve Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) gelen övgülerdir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تَلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

*“Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler”.*³

Rasûlullah (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız Kur'ân-ı öğrenen ve öğretenlerinizdir”.⁴ “Kur'ân'ı okuyunuz zira Kur'ân, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaathçi olacaktır”.⁵

³ el-Enfâl 8/2.

⁴ Buhari, “Fedâilü'l- Kur'ân”, 21; Ebû Dâvûd, “Vitr”,14 (1452).

⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 252. (804).

Kur'ân öğrenimi bir Müslüman için bu kadar önem arz ederken gelecek nesillerimiz olan çocuklara öğretim şekli de o kadar önemli olsa gerektir. Araştırmamızda Kur'ân'a hizmet etme gayesi ile Kur'ân'ı doğru yöntem ve yaklaşımlar kullanarak hem öğrenim yaşını daha erkene çekebileceğimizi, hem de Kur'ân'ın bir anlamı bir ruhu olduğu bilgisini çocuklara kazandırılabilceğini ifade ettik.

Çocuklar için yazılan dini kitaplar kategorisinde çocuk tefsirlerinin de yer almasının önemine dikkat çekmeyi hedefledik. Çünkü Kur'ân'ı çocukların dünyasına yeteri kadar yakınlaştırarak onların en sevdiği başucu kitabı yapabilirsek, günümüzün gerek sanal ortamın gerekse gerçek dünyanın dehlizlerinde, buhranlarında kaybolmalarına engel olabiliriz.

Bu meyanda tezimizin ana gayesi, örgün ve yaygın eğitimde Kur'ân öğretimine yönelik çalışmalarda, çocuklar için Kur'ân'ı daha anlamlı kılmayı, metin ve tefsir ilişkisine çocuğun dikkatini çekmeyi önemseyen yeni bir eğitim önerisi ortaya koymaktır. Mevcut Kur'ân eğitim usulü incelenerek, yöntemsel birtakım ihtiyaçlar tespit edilmiş, yeni yaklaşım önerilerinde bulunularak katkı sunmak hedeflenmiştir. Çünkü çocukların Kur'ân ile tanışmaları genelde sureleri ezberlemekle başlıyor. Çocuklarımız Kur'ân'ı anlayabilecekleri bir metin olarak görmüyor. Hâlbuki büyüyünce hayatına yön vermesini istediğimiz Kur'ân'ın, anlama eylemini çocuktan uzaklaştırarak gelecekte de onu anlayarak hayatına tatbik etmesi zorlaşmaktadır. Çocuklar için meal ve tefsir hazırlanmasının önemine ve gerekliliğine değinilmiştir.

Ayrıca bu vesile ile çocuk ile Kur'ân arasındaki ilişkiyi incelemek de amaçlanmıştır. Çalışmamızda Kur'ân ve çocuk arasındaki ilişki "Çocuklarda Kur'ân ve Tefsir Eğitimi" başlığı ile incelenmiştir. Ülkemizde uygulanan çocuklar için Kur'ân eğitimi yukarda da değindiğimiz gibi daha çok kutsal kitabımızı yüzünden okumak ve belli başlı surelerin ezberlenmesi şeklinde yapılmaktadır. Ayrıca yaz kurslarında yazın hızlandırılmış Kur'ân eğitimleri ise zamanın kısıtlı olması nedeniyle biran evvel Kur'ân okumayı ve bazı temel İslami bilgileri çocuğa öğretmeyi hedeflemektedir.

Çocuklar için tefsir çalışmasından maksadımız çocukların Kuran'ın sadece belli kurallar ile okunması gereken Arapça bir kitap olmadığını, onun mana ile ilgili bir yönü olduğunu çocuğa hissettirmektir. Onun içinde bizim hayatımıza yön veren birçok bilginin bulunduğunu, dolayısıyla hayatımızda çok önemli bir yerde bulunması gerektiğini anlamasını sağlamaktır. Bunun için sade Kur'ân'ın lafzı çocuklara

okutulup, ezberletilmekle yetinilmemeli aynı zamanda da onun hangi maksatla indirildiği anlatılmalıdır.

Yakın geçmişimize baktığımızda dinî eğitim denildiğinde değerler eğitimi odaklanıldığını görmekteyiz. Hatta Kur'ân 'da geçen Peygamber kıssaları çocuklara anlatılırken bağımsız birer hikâye gibi anlatılmakta, kaynağın Kur'ân-ı Kerim olduğu bilgisi çocuklara verilmemekte, olay sadece değerler açısından işlenmektedir.

Son yıllarda çocukların Kur'ân'dan anlayabilecekleri bazı hususlar olduğu dikkatleri çekmiştir. Bu alanda çocukların keyifle okuyabileceği eserler çıkmaktadır. Fakat bu çalışmalar oldukça az sayıdadır. Halen günümüzde bu alanda yeterli çalışma ve çocuklar için yazılmış bir tefsir bulunmamaktadır. Kur'ân 'ın anlamı ve maneviyatı ile muhatap edilmeyen çocukların, giderek sekülerleşen çevre faktörleri düşünüldüğünde gelecekte Kur'ân nesli olmaları oldukça güçleşmektedir. Kur'ân'da çocukların seviyesine uygun hem onların anlayabilecekleri hem de eğitimlerinde istifade edilebilecek birçok ayet bulunmaktadır. Bunlardan bazıları nasihat, öğüt içermekte iken bazıları da kıssa şeklinde çocuğun hayal dünyasına hitap etmektedir. Eğitimcilerimiz Kur'ân eğitiminde lafzın eğitimini verirken mananın da lezzetinden çocukları mahrum bırakmamalıdır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği

Kur'ân'ın yapılmasını emrettiği hususların muhatabı buluğa ulaşan her Müslümandır. Dolayısıyla sorumluluk açısından bakıldığında muhatap çocuklar değil, çocuğun annesi ve babası olmaktadır. Kısacası Kur'ân'ı çocuğa öğretmek yetişkinlerin görevidir. İşte bu görevin ifası nasıl olmalı, Kur'ân ile çocuk arasında nasıl bir ilişki kurulmalıdır?

Tezimizde öncelikle çocuğun tanımı yapılarak, Kur'ân'ın çocuklar ile ilgili ayetleri ışığında kimlere çocuk denildiği, hangi yaş gruplarının çocuk sınıfında olduğu açıklanmıştır.

Çocuk kavramı ve gelişim dönemleri üç farklı disiplin nazariyesiyle incelemeye çalışılmıştır. Eğitim psikolojisi, İslam hukuku ve fikhı, Müslüman eğitimcilerin bakışına göre çocuk, çocukluğun gelişim dönemlerine ve bu ilim dallarının çocuğa bakışına yer verilmiştir.

Geçmişten günümüze çocukların Kur'ân eğitim tarihi kronolojik sıraya uygun ele alınmış, zorlu süreçlerin analizlerine yer verilmiştir. Tezimizin konusu çocuklarda Kur'ân ve Tefsir Eğitimi olması sebebiyle iki konuya da gerektiği ölçüde yer vermeye özen gösterilmiştir. Tefsirin tanımı ve çocuklar için nasıl olabirliği tartışılmıştır. Genelde her birey için geçerli olan, özelde anaokulu çocukları için uyarlanan Kur'ân eğitim metotları hakkında bilgi verilmiş, mevcut Elif-Bâ' cüzleri incelenmiştir. Ayrıca, çocuklara Kur'ân ve onun tefsirini öğretmenin önemine değinilmiş; öğrencilerin sahip olması gereken yetkinlikler ve dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgi verilmiştir.

1.4. Araştırmanın Temel Soruları

Araştırmamızın temel sorularını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kur'ân, çocuk meselesine nasıl yaklaşmıştır? Hangi mevzuların içine dâhil etmiştir?
- Kur'ân ve çocuk arasındaki ilişki nasıl olmalıdır?
- Ülkemizde Kur'ân eğitiminde kullanılan Elif-Bâ'ların yöntemleri nelerdir, içerik, tasarım ve görsel açısından yeterli özene sahip midir?
- Ülkemizde yayınlanan dini çocuk kitaplarının içerikleri genel olarak nelerdir, Dini çocuk yayınlarının içerisinde çocuklara Kur'ân'ı sevdiren, anlamı hakkında fikir veren kitapların miktarı yeterli midir?
- Kur'ân'ı anlamaları için çocuklarla çalışılmalı mıdır? Bu çalışmaların sınırları nasıl olmalıdır?

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Tezimizin iki hipotezi mevcuttur:

- 1) Kur'ân ve çocuk arasında olması gerekenden daha resmi bir ilişki vardır: Şöyle ki toplumumuzun saygı maksadıyla Kur'ân'ı evin en yüksek yerlerinde muhafaza etmesi, zarar verir endişesiyle çocukların eline verilmemesi vb. nedenlerle çocukların birçoğu Kur'ân'ın bir anlamı olduğunu bilmemekte ama ailesinden gördüğü üzere ona karşı saygı ve hürmet göstermektedir. Kur'ân 'da çocukların anlayabileceği ayetler muhakkak vardır. Fakat bunlarla ilgili ülkemizde yapılmış çocuk meal veya tefsiri yok denecek kadar azdır. Onlarda

kendilerini meal veya tefsir olarak ifade etmemektedirler. Bu alanda yapılacak tatmin edici çalışmalara ihtiyaç vardır.

- 2) Kur'ân, çocuğa bir birey olarak yaklaşmaktadır. Onun haklarından ve sorumluluklarından bahsetmektedir. Çocuğun idrakine uygun öğütler, kıssalar, ahlaki ilkeler barındırmaktadır. Çocukların kendilerinden bahsedenden bir kutsal kitapları olduğunu bilmeleri Kur'ân dersine yaklaşımlarını etkileyecektir.

Araştırmamızı Sultanbeyli'de özel bir anaokulu öğrencileri üzerinde yapmamızın nedeni, Sultanbeyli'nin İstanbul geneline göre dindar ve gelenek üzere yaşayan insanların çoğunlukta olduğu bir ilçe olmasıdır.

1.6. Konunun Önemi ve Özgün Değeri

Ülkemizde okul öncesi çocuklarda Kur'ân eğitimi ve çocuk tefsirlerine dair akademik çalışmalar yok sayılacak kadar azdır. Bu yönüyle çalışmanın, ülkemizdeki literatüre katkı sunması hedeflenmektedir.

Çocuklara Kur'ân eğitimi üzerine yapılan çalışmalar genelde 12 yaş ve üzeri⁶ azda olsa ilköğretim çağı Kur'ân eğitimi⁷, Yaz Kur'ân Kursları⁸, işleyişi, müfredatları ve sorunları hakkında yapılmış araştırmalara rastlıyoruz. Kıraat ilmi hakkında detaylı bilgilere⁹, öğretici ve kursların sorunları üzerine çalışmalara da rastlamak mümkündür.

⁶ Recep Demir, “Yaz Kur'an Kurslarında Kur'an Öğretimi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010),

⁷ Salih Aybey, “İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan Yaz Kursları İle İlgili Görüşleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005).

⁸ Nazif Yılmaz- Alpaslan Durmuş, *Yaz Kur'an Kurslarında Eğitimde Kalite Rehberi*, (İstanbul: DEM Yayınları, 2008).

⁹ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kâideleri*, (İstanbul: İFAV Yayınları,2011). Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, (İstanbul: Emin Yayınları, 2014). Mehmet Emin Maşalı, *Kur'an'ın Metin Yapısı: Mushaf Tarihi ve İmlâsı*, (Otto Yayınları,2015). Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011).

Ancak 12 yaş altı küçük çocuklar ve özellikle de okul öncesi dönem çocukları için Kur'ân eğitimi ve bu eğitiminin kaynakları, kullanılan Elif-Bâ cüzlerinin yöntemleri ve problemleri hakkında çalışmaya rastlanamamıştır. Tezimizde bu konu etraflıca ele alınmıştır. Mevcut piyasada bulunan 14 adet farklı Elif-Bâ cüzü incelenmiş; yönetsel olarak, tasarım ve Kur'ân eğitimine yaraşır özen bakımından değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın başlığından da anlaşılacağı üzere tezimiz iki meseleyi ele almaktadır. Yaptığımız incelemelerde genelde Kur'ân eğitimi üzerine çalışılmıştır. Çocukların Kur'ân ve tefsir eğitimi beraber bugüne kadar hiç ele alınmamıştır. Çalışmamız Kur'ân ve tefsir (mana) eğitimini birlikte ele almış olması bakımından, çocuk tefsirleri üzerine akademik çalışma ihtiyacına dikkat çekmesi bakımından özgün ve önemli bir çalışmadır. Çocuklara Kur'ân öğretirken onlara uygun bir Tefsir eğitiminin de verilebilirliği tartışılmıştır.

Dünya üzerindeki diğer dinlerden Hristiyanlık ve Yahudiliğin çocuklar için kutsal kitap çalışmaları araştırılmıştır. Çocukların kutsal kitaplarını anlayabilmeleri ve daha dindar olmaları gayesiyle bu dinlere ait çocuk tefsirlerinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu iki dinde üretilen içeriklerden örnekler verilerek, konumuzla ilgili kıyas yapılması sağlanmıştır. Hâlihazırda yayınlanan dini çocuk kitapları içerisinde çocuklar için Kur'ân'ı anlamlandırmaya yardımcı eserlerin azlığına işaret etmesi, konuya ilişkin farklı disiplinlerdeki uzman görüşlerine de yer verilmesi, multidisipliner bir bakış açısı sağlamış olması bakımından da tezimiz özgündür.

1.7. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda literatür ve kaynak taraması yaparak birtakım kavramlar hakkında değerlendirmelerde bulunmaya çalıştık. Konumuz çocuk eğitimi sınırları içerisinde olduğu için teorik araştırmalardan ve veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır.

Öncelikli olarak çocuk ve çocukluk evreleri için Eğitim psikolojisinin kaynaklarına, devamında ise İslam hukukunun çocuğun geçirdiği evreleri nasıl tanımladığı hakkında kaynaklara müracaat edilmiştir. Konumuz dini bir kavrama dayandığı ve eğitim ekseninde olduğu için İslami ekol eğitimcilerinin çocuğa bakışına değinilerek, topladığımız verilerin yorumlanması yapılmıştır. Bu şekilde farklı alanlardan uzman görüşlerine değinilmesi bakımından tezimizde multidisipliner yöntemin kullanıldığını da ifade edebiliriz.

Tezimizde kaynak taraması yöntemiyle elde ettiğimiz veriler, araştırma evrenimiz olan anaokulu çocukları üzerinde yaptığımız doğal ve yapılandırılmış gözlemlerle desteklenmiştir. Ayrıca Kur’ân öğretmeni, idare ve az sayıdaki veli ile yapılan görüşmelerden de yöntemsel olarak yararlanarak konumuzun hipotezleri desteklenmiştir.

1.8. Literatür Değerlendirmesi

Bu alanda yapılmış çalışmalarda alan incelemesi yaptığımızda birbirini tamamlayan literatürler karşımıza çıkmaktadır. Çocuklara Kur’ân eğitimi ile ilgili kaynakların büyük çoğunluğu 12 yaş ve üzerinin eğitimi ve problemleri üzerine ele alınmıştır. Okul öncesi dönem özelinde, genel bir bakış açısıyla yöntemsel olarak Kur’ân ve Tefsir eğitimini ele alabilmek için tezimizin alanına giren müstakil her konuda yazılmış makale ve araştırma yazılarından da istifade etmeye çalışılmıştır.

Genelde literatürde Kur’ân’a göre çocuk kavramı başlığı altında Kur’ân’da geçen çocuk kelimesi ve manaları, farklı kullanım şekilleri, çocuğun Kur’ân’a göre eğitimi üzerine durulmuştur. Günümüz eğitim bilimlerinin yapmış olduğu sınıflandırmalara göre çocuk gelişim dönemlerine göre incelenmiştir. İbrahim Canan’ın *Kur’ân’da Çocuk*¹⁰, Abdurrahman Dodurgalı’nın *Ailede Din Eğitimi*¹¹ çalışmaları Kur’ân-ı Kerim’in emirlerine göre aile ve çocuk yetiştirme meselesini incelemiştir. Bunlar ailelere ve öğretmenlere pratik el kitabı mahiyetinde, çocuk yetiştirmede yardımcı kaynak olabilecek eserlerdir. Orhan Çeker’in *İslam Hukukunda Çocuk*¹² eseri çocukların İslâm fihhında belirlenmiş hak ve yükümlülüklerini incelemiştir. Konularına göre Kur’ân ayetlerinin tasnif edildiği detaylı fihrist çalışması eserler çocuk meselesinin hangi konularda geçtiğini görmemiz açısından önemlidir. Nevzat Yüksel’in *Konularına Göre Kur’ân-ı Kerim Fihristi*¹³, pratikte istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır. Ele aldığımız konu Tefsir Akademisinde neredeyse yok denecek kadar az ele alınmış. Bizim bulabildiğimiz Ahmet Yılmaz’ın “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve

¹⁰ (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996).

¹¹ (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996).

¹² (Konya: Tekin Kitapevi, 2015).

¹³ (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1995)

Tefsiri” adlı bir Yüksek Lisans Tezi¹⁴ ve Hikmet Koçyiğit’in “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı” adlı makalesi¹⁵ bulunmaktadır. Akademik anlamda Ahmet Yılmaz’ın tezi alanda konuyu ilk ele alan araştırma olması bakımından önemlidir. Ancak tezi incelediğimizde 110 sayfa yüksek lisans tezinin 60. sayfadan itibaren çocuk kitap ve dergilerinden alınan görsellere ayrıldığını görmekteyiz. Çocuklar için bu görsellerin tefsir olabileceğine değinilmişse de teorik bilgiye fazla değinilmediği için konun etraflıca ele alınmadığı kanaatindeyiz. Zira çocuklar için tefsir hazırlama meselesi gelişi güzel hazırlanmış görseller ile ifade edilemeyecek kadar önemli psikolojik, pedagojik ve dini yönü olan, titizlik gösterilmesi gereken bir husustur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarının bu alanda çıkardığı eserlerden Nurten Güneş, vd.’nin, “4-6 Yaş Grubu Etkinliklerle Elif-Bâ”¹⁶, Naciye Öztürk’ün “Okul Öncesi Din Eğitimi: Kur’ân Kursları Okul Öncesi Din Eğitimi Projesi ve Öneriler”¹⁷ Abdullah Açık, vd., “Kur’ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi”¹⁸ isimli kitapları mevcuttur. Bu eserler çocuklara Kur’ân öğretiminde uygulanacak etkinlikler hakkında ilke ve esaslar belirlemesi ve etkinlik örnekleri ile Elif-Bâ öğretmesi bakımından istifade ettiğimiz eserlerdir. Veysel Akkaya’nın “Hikâyelerle Namaz Sureleri”¹⁹ eseri de çocuklar için hazırlanacak bir tefsir çalışmasına örnek teşkil etmesi bakımından çalışmamızda örnek olarak sunabileceğimiz kaynaklardan olmuştur. Ancak bu bahsettiğim eserler çocuklara hitap ettiği için sınırlı bir alana bakış açısı sağlamaktadır. Meselenin diğer boyutlarına değinilmemektedir. Çalışmamız meselenin ihtiyaç ve önemini görmemizi sağlayacak gerekli verileri bünyesinde toplamaya gayret göstermiştir. Olayın tarihi seyri, psikolojik boyutları, duygusal zekayı destekleyici yanları gibi dikkat edilmesi gereken ilkelere değinilmiştir.

¹⁴ (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007).

¹⁵ *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Güz, S.16, (2020).

¹⁶ 1 bs. (Ankara: DİB, 2020).

¹⁷ *Seta Analizi*, (İstanbul: Seta Yayınları, 2018), 247.

¹⁸ (İstanbul: Edam Yayınları, 2015).

¹⁹ (İstanbul: Pırıltı Kitapları, 2015).

Araştırmamızda İstanbul ili Sultanbeyli ilçesinde bulunan özel bir anaokulu öğrencileri üzerinde gözlemler yapılmıştır. Öğrencilerin dini ve ahlaki değerleri Kur'ân'dan bazı örnekler ile nasıl anlamlandırdıkları üzerine gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada çocukların Kur'ân ile aralarındaki bağ gözlemlenmiştir.

Araştırma ile ilgili yaptığımız çalışmada bir eksiklik dikkatimizi çekmiştir. İlahiyat ve Din eğitimi alanında konumuz ile ilgili kaynak ve literatür taraması yaparken, yapılan akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğu; Çocuğun Dini eğitimi, İslam'da Çocuk Eğitimi, Kur'ân'da Çocuk Eğitimi, vb. oldukça kapsamlı başlıklar içermesine karşın bu başlıklar altında çocuğun Kur'ân eğitimine genelde yer verilmediğini veya çok az yer verildiği tespit edilmiştir. Örneğin kendisinden çokça istifade ettiğimiz kaynaklarımız arasında yer alan Abdurrahman Dodurgalı'nın eseri *Ailede Din Eğitimi* gerçekten çok kıymetli bir eserdir. Yalnız ailelere çocukları için din eğitimini anlatan bir kitapta çocuğa verilecek olan Kur'ân eğitimine dair bir başlık yer almaması dikkatimizi celp etmiştir.

Yine kıymetli bir eser olan kendisinden çokça istifade ettiğimiz Mualla Selçuk hocanın *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* isimli eserinde de çocuğa verilecek din eğitiminin seviye ve gelişim dönemleri çok güzel izah edilmiş fakat eğitimde dini motif olarak ahlak bilgisi yani manevi değerler, iman ve İslam esasları, Allah'ı çocuğa tanıtmak konuları kitapta detaylı her yaş için ayrı ayrı işlenirken Kur'an eğitimi sadece dua ezberleme teknikleri başlığı altında işlenmiştir. Bu alanda oldukça kıymetli bir eser olan Mualla Selçuk ve Beyza Bilgin'nin *İslam ve Çocuk* eserinde de çocuklara Kur'ân öğretiminden bahsedilmemiştir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yazıldıkları dönemin şartları ve baskıları sebebiyle bu alanda hazırlanan kitapların muhtevasında sınırlamalara gidilmiş olması muhtemeldir. Bu eserler asla noksan veya yanlış yazılmış değildir bilakis akademik alanda çok kıymetli ve yeri doldurulamaz eserlerdir.

Çocuğa verilecek İslami eğitim ve terbiyenin bir bölümü de İslam'ın kaynağı, yani aslında kendisine öğretilen dini bilgilerin kaynağı, tüm hayatını ona göre yaşayacağı Kur'ân-ı Kerim'i okuma ve anlama eğitimi olması gerekir. Bu konular hakkında çalışma yapan muhterem hocalarımıza takdir ve şükranlarımızı arz ederiz. Yaptıkları çalışmalar İslam âlemi için pek değerlidir. Oluşan bir talebi kendilerine de bu vesile ile iletmiş olmak isteriz. Çocuğun dini eğitimi alanında yapılan çalışmalarda çocuğun Kur'ân eğitimi, Kur'ân ile arasında kuracağı bağın nasıl olabileceği, çocukların

eğitiminde Kur'an'dan ayetlerin kullanılması ile çocuğa çok küçük yaştan itibaren Kur'an'ın bir anlamı ve ruhu olduğu duygusunu yüklenmesi çocuğa verilecek dini eğitimin kapsamı içerisinde olması gerekmektedir.

Bazı kaynaklarda bu eğitimi yaz kurslarında veya imam hatiplerde nasıl verileceği hakkında bilgi verilmekle konunun muhatapları yaz kursu ve imam hatip öğrencileri olarak sınırlandırılmıştır. Yaş olarak 12 yaşını bitirmiş olan çocuklar konu edilmiştir. Büyük ihtimalle bunun sebebi ülkemiz yakın tarihinde yaşanan siyasi olayların sonucu 1999 yılında uygulamaya konulan 12 yaşını doldurmamış çocuklara Kur'an ve 15 yaşını doldurmamış çocuklara da hafızlık eğitiminin yasaklanması²⁰ ve bu yasağın uzunca bir dönem yürürlükte kalmasıdır. Ne acıdır ki literatür taramasında müracaat ettiğimiz bazı eserlerde bu yasağın izleri görülmektedir. Dipnotlarda sık sık yapılan anket ve gözlemlerin 12 yaş üstü çocuklara uygulandığının bilgisinin verilmesi ilim camiasının hangi şartlar altında bu eserleri kaleme aldıklarını bize işaret etmektedir.

2011 yılında Kur'an eğitimi ve hafızlık eğitimi alma yasağı yürürlükten kalkmıştır.²¹ Günümüzde hem Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 4-6 yaş Kur'an eğitimi veren anaokulları açılmış hem de Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel anaokulları bünyesinde Kur'an ve değerler eğitimi verilebilmektedir.

Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasında "Okul-Kur'an Kursu İşbirliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü"²² imzalanmıştır.

²⁰ 5 Ağustos 1999 tarih ve 2377sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4415 No'lu Kanunla 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanuna eklenen 3. madde ile "İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5. sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetiminde yaz Kur'an Kursları açılır" hükmü getirilerek 5. sınıf bitmeden yaz Kur'an kursuna, 8. sınıf bitmeden de hafızlık yapmak üzere yatılı Kur'an kursuna gitmek engellenmiştir.

²¹ 17.09.2011 tarihli 28057sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 653 no'lu KHK'nın 15. maddesi ile ek 3. madde yürürlükten çıkarılmıştır.

²² http://hafiz.meb.gov.tr/pdf/MEB_DIB_Protokol.pdf (27.09.2021)

Bu protokol kapsamında hafızlık imam hatip proje orta okulları açılmıştır. Bu okullarda çocuklar örgün eğitim ile hafızlık eğitimini beraber alarak hafız olmaktadır. Devamında Anadolu imam hatip lisesi ve imam hatip orta okullarında hafızlık eğitimi almış öğrencilerin hafızlıklarını korumaları için tedbirler alınmış, öğrencilerin mesleki ve akademik yeterliliklerini desteklemek amacıyla MEB müdürlükleri ile DİB müftülük birimleri arasında iş birliğine gidilmiştir.

Günümüzde ailelerin rızası dâhilinde her çocuk dilediği yaşta dininin kitabı Kur'ân-ı Kerim'i öğrenip, ezberleyebilmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse literatürde siyasi baskı dönemlerinin dışında da yazılan Din Eğitimi eserlerinin bir kısmında konunun sadece değerler eğitimi üzerinden anlatıldığı, verilen değerlerin kaynağının Kur'ân-ı Kerim olduğu bilgisinin belirgin olmadığı, bazı kitapların konusu Din Eğitimi olmasına karşın, içerikte Kuran eğitime ait bir bölüm veya konu başlığı olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma ile ortaya konmak istenen, Kur'ân'ı yeni nesillere aktarırken lafzının doğru ve tam öğretilmesinin önemli olduğu gibi manasının, ihlasının, ruhunun, pratikte hayata uygulanabilirliğinin de önemli ve mümkün olduğunu, bu hususların çocuklara sevdirilerek kazandırılmasının önemi ve gerekliliğini tespit etmektir.

Okul-Kur'an Kursu İşbirliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü, Amaç:
Madde 4: Bu protokol, örgün eğitime devam eden ve aynı zamanda hafızlık yapmak isteyen öğrencilerin, hafızlık eğitimi ile hafızlık sonrası eğitim öğretim süreçlerinin etkin, verimli ve sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesini, mesleki, akademik, sosyal, kültürel, sportif ve ahlaki gelişimlerinin desteklenmesini amaçlamaktadır.

1.9. Araştırmanın Düzeni

Tezimiz üç bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. İlk bölümde tez hakkında ön bilgilere yer verilmiş; ikinci bölümde, çocuğun/çocukluğun tanımı, süresi ve gelişim dönemleri incelenmiştir. Üç disipliner yaklaşım olan; eğitim psikolojisinde çocuk, İslam hukukunda (fıkıhta) çocuk, İslami ekolden gelen eğitimcilerin nazarında çocuk ve gelişimi mevzusuna dair bakış açılarına değinilmiştir. Ayrıca Kur'ân' da çok sayıda farklı çocuk kelimesi kullanımı bulunmaktadır. Bu bakımdan mevcut kullanımlar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Kur'ân eğitim tarihi, Kur'ân ve tefsir eğitiminin önemi ve yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca piyasada mevcut Kur'ân eğitiminde kullanılan Elif-Bâ cüzleri yönetsel ve tasarım açısından incelenip, değerlendirilmiştir. İlave olarak farklı dinlerin çocuk tefsirleri araştırılıp örnekler sunulmuştur.

Ulaştığımız veriler ışığında son değerlendirmelerin yapıldığı dördüncü bölüm sonuç bölümüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE GELİŞİM DÖNEMLERİ

2.1. Çocuk Kavramı

2.1.1. Çocuk Kelimesinin Anlamı

“Çocuk” üzerine yaptığımız bu çalışmada öncelikle *çocuk* kelimesinin etimolojik köküne, kelime anlamına ve halk arasında yaygın kullanım şekilleri incelenecektir. Çok ilginçtir ki etimolojik araştırmacılarının bazıları “çocuk” kelimesinin kökünün domuz yavrusu anlamına gelen “çoçka” kelimesinden türediğini iddia etmişlerdir. İncelemelerimize göre Türkçe *çocuk* sözcüğü üzerine en yeni çalışma Milan Adamovic tarafından kaleme alınmıştır.²³ Adamoviç’in bu biçimdeki anlam türemesine itirazı hem fonetik olarak hem de Müslüman bir toplumun dilinde böyle bir alıntının mümkün olmadığı ile ilgilidir.²⁴ Bizim konumuzun dışında bir alan olması hasebiyle sadece bu kelimenin etimolojik tahlilinde çeşitli görüş ayrılıklarının mevcut olduğu bilgisini vermekle yetinilmiştir.

TDK’nın tanımında “çocuk” bebeklik ile ergenlik dönemi arasındaki gelişme sürecinde bulunan küçük yaştaki kız veya erkek olarak belirtilmiştir.²⁵ Bizim araştırmamıza muhatap kitle de zikredilen manadaki çocuktur. Halk arasında mecazi anlamda ise “çocuk”, büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan” ya da “Belli bir işte deneyimi olmayan kimse”²⁶ olarak kullanılmaktadır.

²³ Milan Adamovic, Aziz Merham, “Türkçedeki Çocuk Sözü Gerçekten ‘D. Yavrusu’ Mu Demek?”, *Türk Bilig*, S.15, (2008): 8-12.

²⁴ Marek Stachowski, “Yeniden Türkçe Çocuk Sözcüğünün Kökeni Üzerine”, çev. Faruk Gökçe, *Türk Bilig*, S.17 (2009): 124-132.

²⁵ Farabî, *TDK Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 808. <https://sozluk.gov.tr/>, [06.06.2021].

²⁶ “Çocuk kelimesinin anlamları”, <https://www.nkfu.com/cocuk-nedir-sozluk-anlami/>, [01.12.2019].

Çocukluk kavramının tanımlanması ve dönemlendirilmesi toplumdan topluma farklılaşabildiği gibi toplumun farklı kesimlerinde de anlayış çeşitliliği karşımıza çıkabilmektedir.

Çocuk kimdir? Çocukluk çağının temel özellikleri nelerdir?

Çocuklar hem bu dünyada hem de ahirette sevinç vesilesi olabilecek güzel kokulu çiçeklerdir. Allah'ın rızasına uygun olarak yetiştirilmiş bir evlat ailesi için iki cihanda da mutluluk vesilesidir. Buldukları ortama adeta rahmet yağar, onların varlığı, saflığı, temizliği, yüreklere tesir eder. Üzüntülerden, kederlerden insanı bir anda uzaklaştırır kendi masumiyetiyle sarmalar. *“Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selam olsun!”*²⁷

Çocuk, dünya hayatına ait kirli duyguların kirene pasına henüz bulaşmamış, art niyeti, peşin hükümleri olmayan, açık sözlü, riyasız gönüllüdür. İçlerinde ki güzelliğin ortaya çıkmasına izin veren ortamlar da büyütüldüklerinde kalpleri hep iyilikten yanadır. Çocuklar, altın gibi kalpleriyle iyilik yapmayı, düşküne el uzatmayı, mazlumlara yardım etmeyi dâima arzu ederler.

Ayrıca çocukluk evresi, insanoğlu için unutamadığı anılarının olduğu yaşamının en kıymetli dönemidir. Çocukluk dönemi, doğuştan 15 ila 16 yaşlarına kadar süren oldukça uzun bir süreyi içine alır.²⁸ Fakat eğitim psikolojisi kaynaklarını incelediğimizde dönemsel ayrımların kesin bir çizgi ile ayrılmayacağını, her çocuğun çocukluk çağlarının kendi içinde bulunduğu şartlara göre farklılık arz edebileceği kanısına ulaşıyoruz.

“Çocuk” kavramının kesin bir tanımını yapamıyoruz, çünkü çocukluk üst sınırı belirsiz bir çağdır. Aileden gelen kalıtım faktörü, uygun ve yeterli beslenebilme, beden ve ruh sağlığı gibi unsurlar sebebiyle çocuğun büyümesi ve olgunlaşması kişiler arasında farklılık gösterebilmektedir.²⁹

²⁷ Meryem 19/15.

²⁸ Adem Çalışkan, “İslâmî Çocuk Edebiyatı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2001): 409.

²⁹ Muallâ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990), 26.

2.1.2. Kur'ân ve Sünnet'te Çocuk

Kitabımız Kur'ân-ı Kerim'de çocuk kelimesi oldukça sık geçmektedir. Yalnız bu kelime birçok farklı şekilde zikrolunmuştur. Âyetlerde şöyle buyrulur:

*“Mal, mülk ve evlatlar dünya hayatının gönle hoş gelen ziynetidir, süsüdür”.*³⁰

*“Allah (c.c) sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir”.*³¹

Yüce Rabbimiz insanı hiçbir şey bilmez halde dünyaya getirip, aynı o hiçbir şey bilmez insana eşref-i mahlûkat olma kapasitesini de bünyesine yüklemiştir. İnsan nasıl olurda hiçbir şey bilmezlik makamından eşref-i mahlûkata yükselir dersek, elbette imandan sonra rıza-ı ilahiye uygun bir eğitimle, cevabı sanırım sorumuzun doğru cevabı olur. Kur'ân insanoğlunun ilahi kitabı olarak aynı zamanda ibadet, itikat, ahlak, muamelat kitabıdır. Öyleyse Kur'ân tüm Müslümanların eğitildikleri bir ders kitabıdır. Bu eğitim kitabı muhatap aldığı insan kitlesinin her bir kısmına hitap etmiş, imanlı, imansız, ehl-i kitap, müşrik, kadın erkek, genç yaşlı ayırt etmemiştir. Herkesi bilgilendiren mesajları bünyesinde barındırmaktadır.

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyunuz.”*³²

Ayeti Taberî (ö. 310/923) tefsirinde şöyle açıklamıştır. Allahü teâlâ bu âyet-i kerime'de mü'minlere, kendilerini ve ailelerini cehennem ateşinden korumalarını emretmiştir. Hazret-i Ali (r.a) demiştir ki: "Kişinin, aile efradını cehennem ateşinden koruması onları eğitmesi ve yetiştirmesiyle olur."³³

*“Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”*³⁴

³⁰ el-Kehf 18/46

³¹ en-Nahl 16/78.

³² Et- Tahrîm 66/6.

³³ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Şur'ân, Tahrîm suresi 66/6*. Kur'ân (Tefsir). 3.baskı Mısır-1968.

³⁴ El-Bakara 2/128.

Nesefî (ö. 710/1310), tefsirinde Hazret-i İbrâhîm (a.s.) ve İsmâîl (a.s.) “ümmet” ifadesiyle Hazret-i Muhammed (s.a.v.)’in ümmetini kastetti, Hazret-i İbrâhîm (a.s.) ve Hazret-i İsmâîl (a.s.) özellikle kendi soylarından gelenleri dualarına almaları, insanın kendi öz çocuğuna karşı daha merhametli olması sebebiyledir, demektedir.³⁵

Dinimiz İslam’da çocukların kulağına doğar doğmaz ezan okunması eğitimin çocukta ne kadar erken başlanması gerektiğinin bir göstergesidir. İstisnai durumlar, bazı ihtilaflar³⁶ olsa da genel anlamda Kur’ân çocuğa bir mükellefiyet yüklememektedir. Fakat çocuğun konu olduğu birçok mevzuyu bünyesinde zikretmektedir.

Çocuklar için Kur’ân, eğitimi bahçeye atılan tohum gibi minicik bağrında koca bir bahçeyi barındırmaktadır. Zira tohumun kıymetlisi koca arazileri ihya etmektedir. Kur’ân’a göre bir eğitime tabi tutulan her çocuk da işte bu kıymetli tohum gibi bulunduğu topluma nice faydaları dokunan bir birey olması beklenmektedir.

Peygamber Efendimizin, (s.a.v.)’in “*Çocuk kokusu cennet kokularındandır*”.³⁷ Buyurarak çocuğa verdiği kıymeti bizlere göstermiştir. Yine başka bir hadiste Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir:

“Bedevilerden bir takım insanlar Resûlullah (s.a.v)’in yanına geldiler de:

–Siz çocuklarınızı öper misiniz? dediler. Onlar da:

–Evet! cevabını verdiler.

*–Lâkin biz vallahi öpmeyiz dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): ‘Allah sizden rahmeti aldıysa ben (vermeye) mâlik olabilir miyim?’ buyurdu. İbni Nümeyr’in rivayetinde ‘Senin kalbinden rahmeti aldıysa...’ demiştir”.*³⁸

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v) çocuklara gösterdiği ihtimam ve itinayı bizlere nakleden onlarca hadis-i şerif mevcuttur. Hz. Enes (r.a)’ın Efendimizin hizmetinde

³⁵ Nesefî, *Medârikü’l-tenzîl* (nşr. İbrâhîm M. Ramazan), Beyrut 1408/1989, el-Bakara 2/128, <http://islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/002/Tefsir/Turkce/03/128.htm> [29.09.2021].

³⁶ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, (Konya: Tekin Kitabevi, 2015), 157.

³⁷ Çalışkan, “İslâmî Çocuk Edebiyatı”, 114; Nureddin Ali b. Ebî Bekr Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâ’id ve Menba’u’l-Fevâ’id*, (Dâru’lKüttâbi’l -Arabî, Beyrut, h.1408) C.8, :156.

³⁸ Müslim, “Fedâil”, 64; Tercüme ve Şerhi, Ahmet Davutoğlu, Sönmez Neşriyat, Tarihsiz.

bulunduğu yılları anlattığı hadisler, ne kadar kıymetli bir eğitimci tarafından özenle yetiştirildiğini gözler önüne sermektedir. Enes (r.a) şöyle (dedi):

“Rasûlullah (s.a.v) ahlâkça insanların en güzellerindendi. Bir gün beni bir hacet için gönderdi. Ben: Vallahi gitmem, dedim. Hâlbuki içimden Nebiyyullah (s.a.v)’in bana emrettiği işe gitmek geliyordu. Derken dışarı çıktım. Tâ ki çocukların yanına uğradım. Onlar çarşıda oynuyorlardı. Birdenbire Resûlullah (s.a.v) arkamda kafamı tutuverdi. Ona baktım, gülüyordu:

*‘Ey Enescik, sana emrettiğim yere gittin mi?’ dedi. ‘Evet! Gidiyorum yâ Resûlallah!’ dedim”.*³⁹

Enes (r.a)’ın kendisine verilen vazifeyi ihmal ederek oyuna dalması karşısında, Peygamber efendimiz (s.a.v)’in gösterdiği sabır ve sevecenlik muhatabında unutulmaz izler bırakmıştır.

2.1.3. Kur’ân’ın Çocuklarla İlgili Bahsettiği Konular

Literatür taramamızda, içinde yer aldığı konularına göre “çocuk” kelimesini kısa bir fihrist çalışmasına tabii tuttuk. Bu şekilde Kur’ân hangi konular içerisinde çocuğu zikretmiş topluca görebilmekteyiz. Kur’ân’da çocuk kelimesinin yer aldığı sure ve ayetler konularına göre şöyledir:

- Hayırlı nesil için dua etmek,⁴⁰
- Üremek ve çoğalmak,⁴¹
- Hayırlı evlat yetiştirmek⁴²
- Evlat sevgisi⁴³

³⁹ Müslim, “Fedâil”, 54 (2310).

⁴⁰ el-Bakara 2/128-129; Âl-i İmrân 3/38-41; el-A‘râf 7/189; İbrahim14/40; el-Furkân 25/74; el-Ahkâf 46/15.

⁴¹ el-Bakara 2/187; Fussilet 41/47.

⁴² el-Bakara 2/223.

⁴³ Al-i İmran 3/14; Sebe 34/37.

- Evlat, Dünya hayatının ziynetlerindedir.⁴⁴
- Dünya hayatında fitne ve sınanma sebeplerinden biri de evlattır.⁴⁵
- Evlat sevgisini abartarak Allah'tan, peygamberden ve Allah yolunda cihat etmekten daha öncelikli görülmemelidir.⁴⁶
- Buluğ çağına gelmiş çocukların durumu.⁴⁷
- Kâfirlere maddiyatları ve evlatları fayda sağlamayacak.⁴⁸
- Fakir olmaktan korkarak çocukların canına kıymayınız.⁴⁹
- Mekke'de müşrikler kız çocuklarının öldürüyorlardı⁵⁰
- Allah, istediğine kız çocuk, istediğine de erkek çocuk verir, istediğini de çocuksuz bırakır.⁵¹
- Rahimlerde hâlk edilenin ne olduğunu Allah bilir.⁵²
- Allah'ın emri olmadan hiçbir dişi hamile kalamaz ve doğuramaz.⁵³
- Gerçek soyu kesik olanlar onlardır.⁵⁴

⁴⁴ el-Kehf 18/45.

⁴⁵ el-Enfâl 8/28; et-Tegâbün 64/14-15.

⁴⁶ et-Tevbe 9/24; el-Mümtehine 60/3; el-Münafikûn 63/9.

⁴⁷ en-Nisâ 4/127.

⁴⁸ Al-i İmran 3/10-91-116; el-Mâide 5/36; el-En'âm 6/70; el-A'râf 7/48; er-Ra'd 13/18; Meryem 19/77-80; el-Câsiye 45/10; el-Mücâdele 58/17; el-Hâkka 69/25-29; el-Leyl 92/8-11; el-Hümeze 104/2-6; el-Mesed 111/1-3.

⁴⁹ el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/31.

⁵⁰ el-En'âm 6/ 137-140; en-Nahl 16/57-59; eş-Şûrâ 42/17; et-Tekvîr 81/8-9.

⁵¹ eş-Şûrâ 42/ 49-50; en-Necm 53/45-46.

⁵² Al-i İmran 3/6, Lokman 31/34.

⁵³ Fâtır 35/11, Fussilet 41/47.

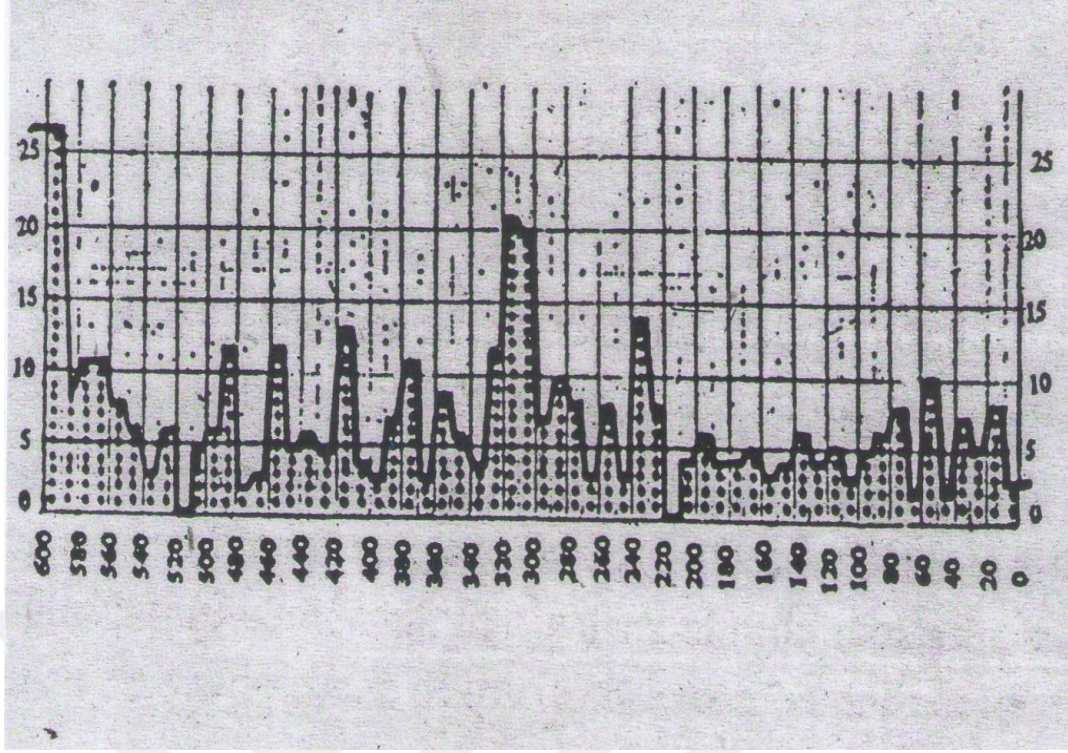
⁵⁴ el-Kevser 108/3.

- Hamileliğin müddeti.⁵⁵

Konuların başlıklarına dikkatlice bakıldığında Kur'ân'da "çocuk" konusu oldukça geniş olarak ele alınmıştır. Kur'ân'ın tamamına yakın kısmında çeşitli vesilelerle "çocuk" meselesi işlenmiştir. İbrahim Canan'ın *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi* isimli eserinde yer alan çocukla alakalı konuların Kur'ân-ı Kerimde dağılımını gösteren bir grafik konuyu çok güzel özetlemiştir. Grafiğin anlaşılması için şu hususların bilinmesi gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerimi 600 sayfa üzerinden, altmış parçaya bölerek kıymetli bir veri oluşturan Canan'ın grafiğine göre her çizgi 10 sayfaya yani yarım cüze karşılık gelmektedir. Alttaki rakamlar sayfa bilgisini, üstteki noktalar ise çocuk konusundaki ayet sayılarını göstermektedir.

- 1) Alttaki rakamlar sayfa bilgisini verir.
- 2) Üstteki noktalar ise çocuk meselesine değinen ayet sayısını bize verir. Her nokta bir ayeti temsil eder.
- 3) Sadece iki yerde, yani 210-220 sayfaları arasına tekabül eden çizgi ile 510-520 sayfaları arasına tekabül eden çizgide ayet gözükmemektedir.

⁵⁵ Lokman 31/14.

Şekil 2.1: Çocukla İlgili Konuların Kur'ân-ı Kerimde Dağılımı Grafiği

Kaynak: Canan, *Kur'ân'da Çocuk Eğitimi*, (İstanbul: Nesil yayınları, 1996), 19.

2.1.4. Kur'ân'da Geçen Çocukla İlgili Kavramlar ve Anlamları

Kur'ân-ı Kerim'de “çocuk” manasında kullanılmış farklı kelimeler mevcuttur. Bu kelimeleri burada kısaca zikredelim⁵⁶:

- 1) **İbn:** “Oğul” anlamındadır. Anne- Babaya nispetle evladı ifade eder. İbn’le kast edilen evlat, henüz ergenliğe ulaşmamış “küçük çocuk” olabileceği gibi, ergenlik dönemini aşmış, orta yaşta veya yaşlı da olabilir. Kelime cemi, müfret ve yalın hallerde bazen de zamirli olarak Kur'ân-ı Kerim’de 172 yerde geçmektedir.
- 2) **Veled:** Veled, kelimesi dilimizde aynı kökten gelen “evlad” kelimesinin karşılığıdır. Ebeveynin kız veya erkek her iki cins çocuklarını ifade etmektedir. Bu kökten gelen ve anlamları farklı 112 ayrı kelime Kur'ân'da kullanılmıştır.
- 3) **Zürriyet:** Bu kelime farklı anlamlarının yanında “çocuk” manasında da kullanılarak Kur'ân'da 32 yerde tekrar edilmektedir.

⁵⁶ A.g.e., 18.

- 4) **Yetim:** Hususi olarak çocukla ilgili konuların içinde geçen bu kelime, Kur'ân'da 23 farklı yerde geçmektedir.
- 5) **Gulam:** “Bıyığı çıkmaya başlamış, henüz buluğa ermemiş çocuk” anlamına gelen bu kelimenin, hizmetçi anlamında bulunmakta olup, Kur'ân'da 13 yerde kullanılmıştır.
- 6) **Zeker:** Varlıkların cinsini belirtmek için kullanılır. Her çeşit canlılar için dilimizde olduğu gibi, “erkek cins” manasına gelen bu kelime, Kur'ân 'da 19 yerde geçer. Bunlardan 6 tanesi “erkek çocuk” anlamında kullanılmıştır.
- 7) **Ünsa:** Zeker'in zıt anlamlısı olup “dişi” anlamına gelir. Kur'ân'da 30 yerde geçer ve 16 kadarı da “kız çocuk” anlamını taşır.
- 8) **Sağır:** “Küçük çocuk” anlamında kullanılan bu kelime 1 yerde kullanılır.
- 9) **Hafede:** Torun anlamına gelen hafid'in cemisi olan bu kelime de 1 yerde geçmektedir.
- 10) **Ecinne:** “Cenin” kelimesinin cemisi olan bu kelime anne karnındaki çocuk anlamındadır. Kur'ân'da 1 yerde geçmesine ilave olarak, cenini ifade etmek üzere kullanılan “ma fibatni (karnımdaki)” tabiri 4 yerde kullanılır. Yine cenini ifade zımınında kullanılan haml (yük) kelimesi de 9 yerde geçer. Şu hâlde ceninle alakalı ifadeler 14 adedi bulmaktadır.
- 11) **Ehl:** Bu kelime toplam 127 yerde zikrolunsa da çocuğu da içine alan “aile” anlamında ki kullanılışı 15 yerdedir.
- 12) **Âl:** Aile anlamında kullanılan bu kelime de Kur'ân'da 26 yerde geçer.
- 13) **Mehd:** Çocukla ilgili mühim bir malzeme olan “beşik” manasına gelen bu kelime de 5 yerde geçer.
- 14) **Rada:** Çocuğu emzirmek manasında kullanılan rada kelimesinin kökünden türemiş benzer kelimeler 11' yerde kullanılmıştır.
- 15) **Ed'iya:** Evlatlık anlamına gelen “da'i” 'nin cemisi olan bu kelime 2 yerde geçer.
- 16) **Rebaib:** Üvey kız anlamına gelir. Bu kelime 1 yerde geçer.
- 17) **Ebb:** Evladı hatıra getiren bu kelime, muhtelif kullanışlarıyla 143 yerde geçer, “baba” demektir.
- 18) **Ümm:** Aynı şekilde baba kelimesi gibi, evladı hatırlatan bir diğer önemli kelime olan “anne” manasındaki “ümm” kelimesi de (anne manasında olmak üzere) 29 yerde tekrar edilir.

19) **Rabb**: “Terbiye” fiilini hatırlatan bu kelime çocuklarla alâkalı en mühim fiillerden birisidir. Bununla ilgili kelimeler Kur’ân’da 979, bazı kaynaklara göre ise ⁵⁷ 971 yerde geçmektedir.

Çocuk açısından Kur’ân’ı ele alıp inceleyen diğer bir kaynak⁵⁸ çocuğun doğrudan konu edildiği ayetlerin sayısını 297, dolaylı olarak çocuğu konu edinen ayetlerin sayısının ise 342 olarak tespit etmektedir.

Bu bilgilerden sonra, Kur’ân’ın çocukla yakından alakalandığını, çocuğu ilgilendiren konulara genişçe yer verdiğini ifade edebilmektedir. Ancak Kur’ân bu meselelere değinirken her zaman mevzuya doğrudan girmemiş, daha çok onu ilgilendiren meselelerin içinde dolaylı olarak yer vermiştir. İzah etmeye çalıştığımız bu durumu, kullanılan kavramların sunduğu çeşitlilikte müşahede edilmektedir.⁵⁹

2.2. Çocuğun Gelişim Dönemleri

2.2.1. Eğitim Bilimlerine Göre Gelişimin Etkenleri ve Gelişim Dönemleri

Çocuk, anne rahmine düştüğü andan itibaren gelişim evreleri başlar doğumla birlikte başlayan yeni bir sürecin içinde de büyür ve gelişir. Bu süreçler farklı alanlarda değişik şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar da bazı araştırmacılar çocuğun doğumunu başlangıç evresi olarak alırken bazısı doğumdan önceki dönemi de gelişim evresinin ilk basamağı olarak almıştır. Kanaatimizce bu sınıflandırma daha doğru olsa gerektir.

Yüce dinimiz İslam da çocuğun anne rahmine düşme anına dahi önem vermiş, ebeveynlerin abdestli olmalarını, helal lokma ile geçimlerini sağlamalarını, hem zevce ve zevce olarak birbirleri hakkında üzerlerine düşen haklara dikkat etmelerini, hem de toplumsal ilişkilerde kul hakkından sakınmalarının doğacak çocukları için önemini bizlere öğütlemiştir. Tüm bu ihtimam ve sakındırmalar aile müessesinin kuruluşunda da önemsenmiş olması İslam’ın insana ve de topluma verdiği önemi bize göstermekle

⁵⁷ Bkz. Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 285-299.

⁵⁸ Müfid El Bostancı, *Kur’ân-ı Kerim’i Çocuğuma Nasıl Sevdirebilirim*, (Konya: Kitap Dünyası Yayınları,2010), 48.

⁵⁹ Bkz. Canan, *Kur’ân’da Çocuk Eğitimi*, 18.

birlikte çocuğun gelişim evrelerinin ne kadar önceden başladığını ve İslam dininin bu konuya ne kadar önem verdiğini de ortaya koymaktadır.

Eğitim bilimleri ve eğitim psikolojisinin çocuğun gelişim evreleri hakkında genel kabul gören sınıflandırılmalarına değinmeden önce belirtmeliyiz ki, çocuğun gelişiminden bahsederken çoğu kez *büyüme* ile *gelişim* birbirine karıştırılmaktadır. Bu sebeple, öncelikle, *gelişim* ve *büyüme* kavramlarını ardından da *gelişim evreleri* kavramını incelememiz yerinde olacaktır.

2.2.1.1. Gelişim ve Büyüme

“Gelişme” ve “Büyüme” kavramları arasında akrabalık bulunsa da farklı anlamlar taşımaktadırlar. “Büyüme” genellikle boyun uzaması ve kilonun artması gibi, bedensel ve sayısal değişikliklere işaret etmektedir.⁶⁰ Bir çocuğun gelişimi ifade edildiğinde, onun bedenen büyümesinin yanında nitelik bakımından büyüüp gelişmesi de kast edilmiş olunur. Çocuk doğumdan sonra bütün alanlarda hızlı bir değişim içindedir.⁶¹ Beden gelişimi çok hızlıdır, duyu organları süratle görevlerini yapacak duruma gelir. Sinir sisteminde ise yetişkinlik çağında ulaşacağı düzeyin büyük bir bölümü (Bazı bilim adamlarına göre %80’i) altı yıl içinde tamamlanır. Çocukta giderek öğrenme, hatırlama, hüküm verme yetenekleri de gelişir. “Gelişim”, büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk ve öğrenme kavramlarını da kapsamına alan genel bir kavramdır. Bu kavramda düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerleme anlamı vardır.⁶² “Öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma” sonucunda görülen ve düzenli bir süreklilik gösteren değişimlere **gelişim** denilmektedir.⁶³ Gelişimin gerçekleşmesi bu üç etkenin sağlıklı etkileşimine bağlıdır. Bu bağlamda gelişim, öğrenmeyi de içeren kapsamlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öğrenme ile gelişim birbirinin yerine

⁶⁰ M. Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 24.

⁶¹ A.g.e., 24.

⁶² A.g.e., 24.

⁶³ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 21. Baskı, 16.

kullanılabilecek kelimeler değildir. Gelişimi etkileyen etkenlerle ilgili bir örnek vererek tanımını daha açıklayıcı bir hale getirelim.⁶⁴

GELİŞİM	ÖĞRENME	Bir çocuk basketbol topunu nasıl tutacağını, bu oyunun kurallarını, topa nasıl daha iyi hâkim olabileceğini vs. öğrenir.
	YAŞANTI	Arkadaşlarıyla bildiklerini tecrübe eder, çeşitli kurslara gider
	OLGUNLAŞMA	Genetik programlamaya bağlı olarak çocuk daha güçlü ve büyük bir vücuda sahip olur, yani olgunlaşır.

Tablo 0.1: Gelişimi Etkileyen Unsurlar

Kaynak: Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 16.

Tablodan da anlaşılacağı üzere gelişimi etkileyen etkenler öğrenme ile başlıyor yaşantı ile pekişiyor, olgunlaşma sürecinde de fiziksel olarak olgunlaşan birey bir işi yapabilir hale gelmiş oluyor. Bu bakımdan gelişim ölüme kadar süren oldukça karmaşık bir süreçtir. Aynı zamanda biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal alanlardaki değişimlerin bir araya gelmesi ile gerçekleşir. Bir alanda gerçekleşen gelişimin diğer alanı da etkilemesi bakımından gelişimin etkileşimsel olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁵

Gelişimin iki temel bileşeni vardır. Bunlar **kalıtım** ve **çevredir**. Bireylerin gelişimi kalıtım ve çevre arasındaki etkileşimin ürünüdür.⁶⁶Kalıtım ve çevreden hangisinin insan gelişiminde daha belirleyici olduğu sorusuna kesin bir yanıt verilememekle beraber gelişimin bazı alanlarında kalıtım bazı alanlarında çevre daha etkilidir diyebiliriz. Cinsiyet, göz rengi, saç rengi gibi fiziksel özelliklerin belirlenmesinde kalıtımın; dil gelişimi, kişilik özellikleri, yetiştirme tarzı gibi hususlarda ise çevrenin etkisinin daha fazla olduğu bilinmektedir. İnsan gelişiminde her ikisinin de önemi çok büyüktür, ikisi birlikte gelişime katkı sundukları için ikisi de ihmal edilmemelidir.⁶⁷

⁶⁴ A.g.e., 16.

⁶⁵ Ali Er Yılmaz, “Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, C.3, S.1, (2011):53.

⁶⁶ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 16.

⁶⁷ A.g.e., 17.

Gelişim, büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk ve öğrenme kavramlarını da içine alan genel bir kavramdır. Bu kavramda düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerleme anlamı vardır.⁶⁸ Çocukların gelişimlerine uygun bir Kur'ân eğitimi vermeyi arzu ediyorsak bu kavramları ve dikkat edilmesi gereken hassasiyetleri mutlaka bilmeliyiz. Aksi takdirde çocuğun gelişimden kaynaklanan farklılıklarını ve ayrıcalıklarını fark edemeyebiliriz. Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için çocuğun gerekli gelişim dönemine erişmesi, belli alanlarda olgunlaşması gerekir. Bu duruma vâkıf olmayan bir eğitimci çocuğun henüz ulaşmadığı bir dönemin becerisini kendisinden talep edebilir.

Çocukların her gelişim basamağında farklı bir yetenek ve davranış özelliği görülür. Yapılan araştırmalar, çocukların gelişimlerinde ortak eğilimlere ve davranış kalıplarına dikkat çekmişlerdir. Farklılıkların yanı sıra ortak yönlerin bilinmesi çocuk eğitiminde belirlenecek yolda önemli olacaktır.⁶⁹

Kuran'ı Kerim öğretimi gibi zor fakat kıymetli bir eğitimi verecek eğitimcinin pedagojik açıdan çocuğun gelişim dönem ve özellikleri konusunda bilinçli olması ve ona göre eğitim vermesi oldukça önemlidir.

a) Büyüme

Yukarıdaki büyüme hakkında verdiğimiz bilgilere ilave olarak kısaca diyebiliriz ki büyüme, beden gelişimini ilgilendirir. Vücudun kemik yapısının sayısal (nicel) bir değer doğrultusunda gelişmesidir. Çocuğun kilosunun artması, boyunun uzaması gibi.

Fakat çocuklar sadece fiziksel olarak büyümmezler. “Beynin gelişimi sonucu, çocukta giderek artan bir öğrenme, anımsama ve muhakeme yeteneği oluşur. Böylelikle fiziksel büyümeye koşut olarak, çocuk, zihinsel olarak da gelişir”.⁷⁰

⁶⁸ Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevi,1978), 44.

⁶⁹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 39. bs., (İstanbul: Özgür Yayınları,2019), 27.

⁷⁰ Haluk Yavuzer, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, 22.bs.(İstanbul: Remzi Kitabevi,2002), 27.

Büyüme ve davranışın gelişmesi birbiriyle yakından ilgilidir. Beden ve onun organları, farklı yaşların bir karakteristiği olan davranış değişikliklerini oluşturmak için gelişmek durumundadır.⁷¹

Hac Suresi 22/5 ayetinde insanın yaratılış aşamalarına değinildikten sonra çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık gibi yaşamsal evrelerin özellikleri anlatılmaktadır. Ayette geçen “[...] sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz” ifadesindeki “eşüdd” kelimesi insanın şiddetli zamanını anlatmakta; burada “kuvvette, akıl ve temyiz melekesinde kemâle ermek” manasında kullanılmaktadır. Dolayısıyla,⁷² zihinsel ve ruhsal gelişimin paralelliği anlatılmaktadır. Eğitim fizikî yapıya paraleldir. Bunun için eğitim kurumlarında biyolojik gelişimin de üzerinde durulur. Çocuğun öğrenmesi ve zihni faaliyetleri bedeni gelişmeyle doğru orantılı olarak gelişir. Yaşları ilerledikçe bedenlen olduğu kadar zihnen de büyürler.⁷³

Kur’ân öğretiminde de büyüme faktörü göz önünde bulundurulmalı, bedenlen ve zihnen yeterli büyüme gerçekleşmiş olmalıdır. Fiziksel olarak yeterince büyüme gerçekleşmeden eğitime başlanması olumsuz sonuçlar doğurabilir. Örneğim öğrencide yılgınlık, yapamıyorum, yapamayacağım kaygıları yerleşmektedir.

b) Olgunlaşma

Genetik yapı ve çevre etkileşimi sonucunda gerçekleşen biyolojik değişimler olgunlaşmayı ifade etmektedir. Bireyin fizyolojik olarak bir davranışı yapabilecek duruma ulaşması olgunlaşma seviyesini göstermektedir.⁷⁴ Olgunluk, belli bir davranış örneğine ulaşmayı sağlayabilecek özel bir fonksiyonel yetenek düzeyine yükselmek anlamına da gelir. Olgunluğa daima görelî bir değer verilmelidir.⁷⁵ Parmak kasları henüz gelişmekte olan bir çocuk yazı yazabilme olgunluğuna ulaştığında ancak yazı

⁷¹ Carl İvor Sandström, *Çocuk ve Gençlik Psikolojisi*, çev. Prof. Dr. Refika Uğurel Şemin, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 4-5.

⁷² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dili Kur’ân Dili*, (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971) c. V, 3383.

⁷³ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, (İstanbul: İFAV yayınları, 1996), 182.

⁷⁴ Z. Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 18.

⁷⁵ C.İ. Sandström, *Çocuk ve gençlik Psikolojisi*, 5.

yazabilir. Birçok öğrenme sorunun altında çocukların olgunlaşma süreci tamamlanmadan bazen ailenin bazen de öğretmenlerin eğitim için baskı yapması sonucu çocuklarda ilgili alana karşı öğrenmede isteksizlik görülebilmektedir. Bu durumun sonucu olarak çocuklarda başarısızlık veya başarısızlık kaygısı yaşanmaktadır.

c) Hazır Bulunuşluk

Olgunlaşma kavramından daha geniş bir kapsama sahip olan bu kavram, kişinin öğrendikleri sonucunda belli davranışları yapmaya hazır duruma gelmesine işaret etmektedir. Örneğin, basit matematik işlemleri yapacak olan bir çocuğun bu işlemleri kavrayabilecek bir olgunluğa ulaşması hem de ilgili bilgi ve becerilere sahip olması beklenir.⁷⁶ Kur'an eğitiminde başarı göstermesi beklenen bir çocuğun fiziksel olarak büyümüş; harfleri, sesleri çıkarabilecek olgunluğa ulaşmasının yanında fiziken ve ruhen bu eğitimi almaya hazır hale gelmiş olması gerekmektedir.

Hazır bulunuşluk ile olgunluk arasında ayırt edici bir çizgi bulunmaktadır. Hazır bulunuşluk, kişinin olgunlaşmaya giden yolculuğunda edinmesi gereken ön bilgi ve becerileri ifade etmektedir. Aynı zamanda bu kavram, ön yeterliliği içermesi bakımından olgunlaşma kavramını kapsamaktadır.⁷⁷

Hazır oluştta çeşitli gelişme alanları belirlenmiştir⁷⁸:

- 1) Fizyolojik yönden hazır oluş: Tüm yönleriyle gelişme, normal fiziksel büyüme, yaş, cinsiyet, duyu organları faaliyetleri vs.
- 2) Sosyal yönden hazır oluş: Diğer insanlarla başarılı ilişki kurabilme,
- 3) Duyusal yönden hazır oluş: Bağımsız bir kişilik geliştirebilme,
- 4) Zihinsel yönden hazır oluş: Bilgi anlayış kazanabilme,
- 5) Dil yönünden hazır oluş: Rahat iletişim kurabilme yeteneğidir.⁷⁹

⁷⁶ Z. Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 18-19.

⁷⁷ İbrahim Ethem Başaran, *Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri; Eğitim Psikolojisi*, bs.5. (Ankara: Pars Matbaası, 1978), 36; M. Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 39.

⁷⁸ M. Selçuk, a.g.e., 39.

⁷⁹ Ayla Oktay, *Okul Olgunluğu*, (İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983), 3-4; M. Selçuk, a.g.e., 39-40.

Okul öncesi dönemde çocuklar için her şey bir merak konusudur. Meraklarını yansıttıkları yer ise oyundur. Oyun yoluyla gördükleri-duydıkları şeyleri inceler, keşfeder ve yeni bilgiler edinirler. Merak ve keşif sürecinde okuma-yazma ile ilgili ilk deneyimleri de edinmiş olurlar. Her gelişim alanında olduğu gibi okuma-yazma becerisinin gelişiminde de yukarıda zikredilen çevresel, fizyolojik ve psikolojik temelli etkenler rol oynamaktadır. ⁸⁰

Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* isimli kitabında çalışmamıza ışık tutacak bazı örneklere yer vererek, Kur'an-ı Kerim'de ayetlerle hazırlanmış ilkesine dikkat çekildiğini belirtmiştir: “*Yusuf tam kemâl çağına varınca ona hikmet bilgi verdik*”.⁸¹

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) bu ayete tefsirinde şöyle bir bakış açısı getirmiştir; “Ben derim ki, bu ayet, tıp kanunlarına da son derece uygundur. Çünkü doktorlar şöyle demektedirler: İnsan, önce meydana gelir. Sonra her gün azar azar kemalinin doruk noktasına ulaşmaya kadar gelişmesini sürdürür. Sonra, kendisinden hiçbir şey kalmayınca kadar, noksanlaşmaya ve gerilemeye başlar. Binâenaleyh onun hali, ayın haline benzer. Çünkü ay, önce zayıf, belli belirsiz bir hilâl biçiminde ortaya çıkar; sonra gittikçe gelişerek dolunay haline getir. Derken, yok olup görünmez oluncaya kadar geriler ve küçülür.”⁸²

“*Musa, tam erginlik çağına gelip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik*”⁸³

Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), “kemal çağına varmak”, “erginlik çağına gelmek” tabirlerini “kıvamına girmek” olarak yorumlamıştır.⁸⁴ Belçikalı Psikolog Antoine Vergote, belirli psikolojik şartların oluşmasıyla çocukta dinsel inancın erkenden ortaya

⁸⁰ Semra Erkan, Aylin Kırca, “Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Hazır Bulunuşluklarına Etkisinin İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* S. 38 (2010) :94-106

⁸¹ Yusuf 12/22.

⁸² Fahreddin er-Râzî, (ö. 606/1210), *Mefâtîhu'l-ğayb*, Yusuf Suresi 22. Ayet, Kahire: 1938. <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm> [01.10.2021].

⁸³ el-Kasas 28/14.

⁸⁴ Yazır, (1878-1942), “*Hak Dini Kuran Dilî*”, IV, 2584, 3722.

çıkacağı fikrindedir.⁸⁵ Öyleyse çocuklarda gerekli olan alt yapı ve hazır bulunuşluk sağlandıktan sonra gelen eğitim zaten çocuğun yaratılışında olan dini duyguları ortaya çıkaracaktır.

Çocuk Psikoloji ile ilgili çalışmalar çocuğun ruhen dine uzak olmadığını göstermektedir. Vergote, *Din Psikolojisi* adlı eserinin “Çocukta Din” bölümünde, çocuklarda doğal bir dinî istidat bulunduğunu ifade eder. Buna göre dört yaşına gelen bir çocuk, dini dünyaya ilginin altın yaşındadır.⁸⁶

Çocuklar bu yaşlarda iken nerden geldiklerini, nasıl geldiklerini sorgulamaya başlarlar. Var oluş sürecinin merakı yanında ibadet eden ebeveynlerini gördüklerinde onları taklit ederler. Çok sık karşılaştığımız görüntülerden bazıları çocukların namaz kılan büyüklerinin seccadelerine yatmaları, örtülerini çekiştirmeleri, göz teması kurmaya çalışmaları, secdeye giden birisinin üzerine çıkmak istemeleri, o an ibadet eden büyükleri ile oyun oynamak istemeleridir. Meselenin diğer boyutlarından biri de çocuğun burada haşır neşir olduğu görüntü ve eylemlerle ilerde öğreneceği dini bilgilere zihnen ve ruhen hazır oluşluk sürecinin ilk basamaklarını yaşamasıdır. Böylece zaten çocukta var olan dini duygunun zamanı geldiğinde ortaya çıkmasına çevre faktörüyle katkıda bulunmaktadır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Hadis-i Şerifinde “Her doğan İslam fitratı üzere (hakki kabule kabiliyetli olarak) doğar” buyurmaktadır.⁸⁷ Dolayısıyla farklılıkların büyük ölçüde çevresel faktörlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.⁸⁸

“*Kişiye ve onu şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun*”.⁸⁹

Bazı psikologlar, insan hayatının şekillenmesinde çocuğun dünyaya gelirken beraberinde getirdiği istidat ve kabiliyetlerin, bazıları ise bunun tam aksine dışardan

⁸⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 3. bs. (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012), 31.

⁸⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 40.

⁸⁷ Müslim, Kader, 22.

⁸⁸ Beyza Bilgin, *İslam da Çocuk*, (Ankara: D.İ.B. ,1987), 19.

⁸⁹ eş-Şems 91/7-8.

gelen tesirlerin çok daha ağır bastığını iddia etmişlerdir. Fakat tecrübi çalışmalar şunu göstermiştir ki fert yalnız başına ne doğuştan gelen yeteneklerinin ne de yalnız başına yakın çevresinin ya da toplumun ürünüdür. Çocuğun şahsiyet ve karakterinin oluşmasında, ruhsal faktörlerin olduğu kadar çevresinden gelen dış etkenlerin de önemi inkâr edilemez.⁹⁰

Şu hâlde bebeklik dönemindeki çocukta, dini inancın tohumları bulunmakta; Allah'ın varlığına inanmaya ve dini yaşama hazır durumdadır.⁹¹

Kur'ân eğitiminde hazır bulunuşluk çocuğun artık eğitime her bakımdan yani fizîken, ruhen ve motivasyon olarak hazır olduğunu bize gösterir halidir. Adeta artık öğrenci üzerine yazı yazılmaya hazır bir kâğıt gibidir. Öğretmenin mahareti yazılan yazının güzelliği olacaktır.

d) Öğrenme

İnsanoğlunun doğuştan getirmiş olduğu dürtü ve refleksleri hayatı tanımada ona yardımcı olsa da hayatını devam ettirebilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle insanlar hayatları boyunca bir şeyleri öğrenmek zorundadırlar. İnsanın gelişimini sağlayan kültürlenme, öğrenme sayesinde meydana gelmektedir.⁹² Eğitim ve öğretim kavramları direkt olarak öğrenme ile ilişkilidir. Bu nedenle öncelikle öğrenme kavramını tanımak yararlı olacaktır.

Öğrenme, bireyin çevresiyle girdiği etkileşimler sonucunda davranışında meydana gelen kalıcılık içeren değişimlerdir.⁹³ Bu tanıma göre bir “öğrenme”nin gerçekleştiğinden söz ediliyorsa, mutlaka bir davranış değişikliği meydana gelmiş demektir. Davranış kazanma yoksa o takdirde “öğrenme” den söz edilemez.⁹⁴

⁹⁰ Kerim Yavuz, *Günümüzde İncanın Psikolojisi*, 1. bs. (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2013), 129.

⁹¹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, 2. bs. (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 166.

⁹² Muhammet Şevki Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 1. bs. (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 60.

⁹³ Ayten Ulusoy, vd. “Eğitim-Öğrenme İlişkisi ve Temel Kavramlar”, *Gelişim ve Öğrenme*, 5. bs. (Ankara: Anı Yayıncılık, 2006), 147.

⁹⁴ Aydın, *Din Eğitimi Bilimi*, 60.

Öğrenme bazen gelişi güzel, kasıtsız olarak düzenlenen ortamlarda kazanılır buna “informal eğitim” denir. Aile içinde akranları ile beraber usta-çırak ilişkisi içerisinde gelişen öğrenme informel öğrenmeye bir örnektir.⁹⁵ Bu tarz öğrenme planlı bir öğrenme olmadığı için çocuk kopya çekmek, yalan söylemek gibi arzu edilmeyen davranışlar öğrenebildiği gibi, yardımlaşma, dayanışma, iş birliği gibi arzu edilen davranışlar da öğrenebilir. Okullarda verilen eğitim planlı eğitim etkinliklerini kapsadığı için bu öğrenme şekli “formel öğrenme” olarak adlandırılır. Formel eğitim süreci bireyde davranış değişikliğini amaçlamaktadır. Bu bakımdan planlı olarak uygulanan bir eğitim ortamına sahiptir. Formel eğitim sürecinde bireyin davranışları belirli hedefler doğrultusunda değiştirilir.⁹⁶

Prof. Dr. Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme* isimli eserinde öğrenme konusunu izah ederken şu hikâyeyi anlattıktan sonra çok yerinde bir soru sormaktadır:

İki çocuk yanlarında bir köpekle yürüyüşe çıkmışlardı. Çocuklardan biri köpeğine ıslık çalmayı öğrettiğini söyleyince diğeri çok meraklandı. Ve “ama ben onun ıslık çaldığını hiç görmedim” dedi. O zaman diğeri çocuk cevapladı: “Ben ona öğrettiğimi söyledim, onun öğrendiğini değil” dedi.

Bu hikâyeden hareketle Selçuk, acaba öğrenmek istemeyen birine bir şey öğretilir mi? “Birine bir şey öğretemezsiniz; sadece öğrenmesini kolaylaştırabilirsiniz” ifadesine katılıyor musunuz? Niçin ?” sorusunu sormaktadır.⁹⁷ Gerçekten de bu sorular, öğrenme kavramı üzerinde düşünülmesi gereken sorulardır. Kişinin isteği olmadan gerçekleştirdiği eylem tam bir öğrenme olmayıp, belki de zorunlu bir taklit veya şartlanma olabilecektir.

Öğrenmenin Psikolojisini Açıklayan İki Temel Yaklaşım

Çocuğa sunacağımız eğitim ister fennî bir eğitim, ister dini bilgiler eğitimi, isterse de bizim araştırmamıza konu olduğu gibi Kur’ân-ı okuma ve anlamlandırma eğitimi olsun çocuk psikolojisini bilmemiz vereceğimiz eğitimde başarılarımızı artıracığı gibi çocuğun örselenmesine de engel olacaktır.

⁹⁵ Ulusoy, “Eğitim ve Öğrenme İlişkisi”, *Gelişim ve Öğrenme*, 138-139.

⁹⁶ A.g.e., 138-139.

⁹⁷ Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme*, 11.bs. (Ankara: Nobel yayınları, 2004), 122.

Araştırmalara göre çocuğun ruhsal yapısı ve gelişimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan ailelerin yanlış muamelede buldukları ve çocuklarının eğitiminde istedikleri sonucu alamadıkları görülmektedir.⁹⁸Bu nedenle çocukların Kur'ân eğitiminde, eğitim psikolojisinin verilerini dikkate almak yadsınamaz.

Eğitim psikolojisinde öğrenmenin psikolojisini açıklayan iki temel yaklaşım vardır: Davranışçı ve bilişsel yaklaşım.

1. Davranışçı Yaklaşım: 20.yüzyılın başında içe bakış yönteminin yetersiz ve gereksiz olduğunu düşünen Watson, bir bilim olarak kurulmakta olan psikolojide verilerin ölçülebilir ve gözlemlenebilir olması gerekir tezini ortaya atmıştır. Bu düşünceden hareketle davranışçı yaklaşım doğmuştur.⁹⁹

Davranışçı yaklaşım öğrenmeyi organizmada olup biten içsel süreçleri dikkate almadan sadece uyaran ve tepki çerçevesinde açıklanacağını savunmuştur. Örneğin bir sayfada görünen yazılar uyaran, o yazıları okuma becerisi ise tepkidir.¹⁰⁰

2. Bilişsel Yaklaşım: Bu yaklaşıma göre birey zihinsel uyarıcıları etkin bir biçimde işleyerek onları yeni biçimlere dönüştürür. Genel anlamda “bilış”, insanın bilgi edinme ve problem çözme gibi süreçleri açıklayan bir kavramdır. Bilişsel yaklaşım bize zihinsel süreçlerin nasıl örgütlendiğini ve çalıştığını açıklamaktadır. Bilişsel yaklaşımın bir anlamda davranışçı yaklaşıma tepki olarak doğduğunu söylemek mümkündür. Çünkü insan davranışlarının sadece uyaran ve tepki bağı çerçevesinde açıklanamayacağı ileri sürülmüştür. Bilişsel yaklaşım, karmaşık insan davranışlarının çözümlenmesinde oldukça işe yarar çözümler üretmesi ile günümüzde dikkatleri üzerine çekmiştir.¹⁰¹

Davranışçı yaklaşım ile bilişselci yaklaşım arasında öğrenmeyi tanımlamaları bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü ilki direk sonuca odaklanırken diğeri sürece de önem vermektedir. Buna göre davranışçılar öğrenmeyi direk davranış

⁹⁸ Ali Baz BİLİCİ, “0-6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014) 19.

⁹⁹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 126.

¹⁰⁰ A.g.e., 127.

¹⁰¹ Bkz. A.g.e., 127.

kazanma, yani davranış kazanımı olarak kabul ederler. Bunun yanı sıra öğrenmenin bir yaşantı sonucu olması, gözlemlenebilir olması, kalıcı iz bırakması ve öğrenme sonucunda davranış değişikliği oluşması gibi birtakım şartları ararlar. Buna göre davranışçı öğrenme, davranışlardaki gözlemlenebilir ve kalıcı değişikliklere dayanmaktadır.¹⁰²

Bilişsel kuramcılar ise öğrenmeyi içsel/zihinsel yapılardaki değişimler ekseninde açıklar. Buna göre “içsel kapasitedeki değişimler davranışlarda değişmeye yol açmaktadır”.¹⁰³

Kur’ân ı Kerim’i okuma/anlama eğitimi ve dinimizin çocuklar için elzem olan bilgilerini minik yüreklere nakşederken, öğrenmenin temel kuramlarının bilinmesi oldukça faydalı olacaktır. Çünkü her çocuk aynı yöntemlerle öğrenmeyebilir. Eğitimcinin öğrenim süreçlerinin önemine ve çeşitliliğine vâkıf olması geliştireceği yöntem için kendisine ışık tutacaktır.

Öğrenmenin İlkeleri

Yukarıda detaylı olarak ele aldığımız “öğrenme” kavramı, çocuklarda olgunlaşma düzeyine göre sosyal ve çevresel faktörler i sonucunda yeni davranışlar kazanımı ya da var olan davranışın değişmesi durumudur.¹⁰⁴ Öğrencideki bu değişimi ve gelişimi etkileyen bazı faktörler vardır. Bu faktörlerin başında ise çevre faktörü gelmektedir. Çevre faktörünün içerisinde de en önemli faktör öğretmenin yaklaşım, tutum, yöntem ve davranışları büyük önem arz etmektedir. Sağlıklı ve verimli bir öğrenme sürecinin gerçekleşmesi için öğrenme ilkelerine dikkat edilmesi gerekmektedir.

Aşağıda öğrenci için öğrenmeyi daha verimli kılan **öğrenme** ve **öğretme** ilkeleri yer almaktadır.¹⁰⁵

1. Çocuğa Görelilik İlkesi: Bazen eğitim verilen ortamda bulunan çocuklar aynı yaş ve seviyede gibi gözükse de aslında hepsi aynı değildir. İyi bir eğitimcinin çocukların bireysel farklılıklarını; yaş, zekâ, yetenek, ilgi alanları, ailevî durumları vb. önemseyip

¹⁰² Bkz. A.g.e., 127-129.

¹⁰³ A.g.e., 129.

¹⁰⁴ Ali Murat Sünbül, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 5.bs. (Konya: Eğitim Akademi Yayınları, 2011), 20-34.

¹⁰⁵ A.g.e., 20-34.

ona göre eğitimini düzenlemesi gerekmektedir. Bu düzenleme öğrencinin öğrenme performansını artıracaktır. Söz konusu ilke “çocuğa uygunluk” veya “bireyselleştirme” ilkesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶

2. Bilinenden Bilinmeyene, Somuttan Soyuta, Yakından Uzağa İlkesi: Öğrenme bazen öğrenci için çok karmaşık bir hal alabilir. Bu durum öğrencinin “ben bu işi yapamam, ben anlayamam, benim için bu konular çok zor vb.” kaygılara neden olabilir. Eğer eğitimci bu ilkedeki prensipleri gözetirse öğrenci sorun yaşamadan öğrenimi gerçekleştirebilir. Zorlu bir konuyu öğrenirken çocuklar için bildikleri kavramlar ile yola çıkmak konuyu gözlerinde büyütmelerine engel olacaktır. Aynı şekilde soyut bir konunun eğitiminde somut örneklerden başlamak çocuk zihnine daha uygundur. Konuyla ilgili örnekler vermek söz konusu olduğunda en yakınından başlamak gerekir. Bu sadece mekân olarak değil zaman bakımından da önemli, tarihi örnekler vermeyi gerektiren bir konuda önce yakın tarihi örneklerden yola çıkmak çocuk için meseleyi daha anlaşılır kılacaktır.¹⁰⁷

3. Aktivite İlkesi: Bu ilke, “öğrenci eylemi” veya “iş ilkesi” olarak da bilinmektedir.¹⁰⁸ Adından da anlaşılacağı üzere bu ilke öğrencinin öğrenme eylemi içerisindeyken aktif olmasını gerekli görür. Halk arasında bilinen bir deyim bu durumu çok güzel özetlemektedir “İşitirsem unutmam, görürsem bilirim, yaparsam anlarım”.

4. Hayata Yakınlık İlkesi: Eğitimci öğretim ortamlarının düzenlenmesinde mümkün olduğunca gerçek hayatı sınıfa taşımaya çalışmalıdır. Çünkü eğitim hayata ışık tutmalı. Öğrencilerde hayatta karşılığı olan şeyler öğrendikleri bilinci ve mutluluğu oluşmalıdır. Teorik olarak verilen bilgilerin pratikleri de uygulamalı olarak gösterilmeli.¹⁰⁹ Kısaca bilginin çocuk için anlamlı kılınması sağlanmalıdır.

5. Bütünlük ilkesi: Bu ilke çocuğun bir bütün olarak değerlendirilmesini; hem beden, ruh, irade, kuvvet, zekâ, yetenek gibi tüm yönlerinin eğitimde göz önünde bulundurulmasını ifade eder. Hem de çocuğa sunulan eğitimin bir bütünlük arz etmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Örneğin çocuklar eğitimlerinde dünyada olup

¹⁰⁶ A.g.e, 23.

¹⁰⁷ Bkz. A.g.e., 23.

¹⁰⁸ A.g.e., 23.

¹⁰⁹ A.g.e., 24.

biten birçok konu hakkında genel bir bilgiye sahip olacak şekilde eğitim görürler. Detaylar onlar için yorucu ve gereksiz olabilir. Verilen her bilginin çocuğun zihninde ki şemada doğru yere yerleştiğinden emin olunmalıdır. Çocuğun zihninde bir bütünlük içerisine oturtamadığı bilgiler, zamanla tutunamayıp kaybolacaktır.¹¹⁰

6. Hazır Bulunuşluk ilkesi:¹¹¹ Hazır bulunuşluk ilkesine yukarda da değinmiştik. Tekrar kısaca değinmemiz gerekirse, çocuk için oluşturulan müfredat veya öğrenme görevleri olarak adlandırılan vazifeleri çocuğun öğrenebilmesi için o konular hakkında ön öğrenmesinin yeterli seviide olması gerekir bu durum hazır bulunuşluk kavramı ile ifade edilir. Örneğin, okuyabilmemiz için önce harfleri tanımamız gerekir. Harf bilgisi olmayan çocuk ön bilgisi eksik olduğu için okuyamaz.

Hazır bulunuşluk sadece eğitim vazifelerine dair ön bilgilere vâkıf olmakta değildir. Öğrenmeye dair öğrencinin içinde bulunduğu tutum, fiziksel ve ruhsal durumu da ön bilgilere sahip olması kadar önemlidir. Bu durumlarla ilgili hazır bulunuşluğa dikkat edilmelidir. Örnek vermemiz gerekirse, öğrencinin Kur'ân öğrenimi için harfleri çıkarabilmesi, bunun içinde dil olgunluğunun belli bir seviye de olması gerekir. Henüz dil gelişimini tamamlamamış bir öğrenciden Kur'ân harflerini, mahreçlerine uygun çıkarması beklenemez. Veya öğrenciye anlatılacak konular onun içinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal döneme uygun değilse, öğrenci o konular için hazır bulunuşluk seviyesine gelmemiş olduğunu gösterir. Böyle bir durumda öğrenme sınırlanır.

Hazır bulunuşluktaki sınırlılık durumu öğrenmeyi sürekli sınırlandırır. İyi ve verimli bir öğrenme için öğrenilecek konu hakkında öğrencinin hazır bulunuşluğu ne kadar yüksekse öğrenme de o kadar artmaktadır.¹¹²

7. Motivasyon ilkesi: Öğrenmeyi etkili kılan unsurlardan biri de isteklendirme/motivasyon dur. Motivasyon çocuğun içinde bulunduğu dönem göz önünde bulundurularak onun motiflerine uygun hareket ederek öğrenimi cazip hale getirmektir. Örneğin ilköğretim çağında baskın olan motifler; öğretmeni tarafından takdir görmek, beğenilmek, öğretmene benzemek, derslerde başarılı olmak, görev almak, şiir okumak vb. Lise çağında baskın olan motifler ise; öğrenme için somut

¹¹⁰ A.g.e.,25.

¹¹¹ A.g.e., 26.

¹¹² A.g.e., 26.

nedenlere ihtiyaç duyma, bağımsız kazanma, bağımsız çalışma isteği, akran gurubunun değerlerine bağlılık vb.¹¹³

Sonuç olarak, sınıfta öğrenciler için cazip ortamlar oluşturmak, onların içlerinde buldukları döneme uygun heyecanlarını gösterebilecekleri alanlar açmak, bazı eğlenceler tertiplenmelerini sağlamak, öğrencinin izleyebileceği, taklit edebileceği model davranışlar sergilemek ve daha birçok motive edicileri kullanarak etkili öğrenmeye katkıda bulunulabilir.

8. Öğrencilerimizi öğrenme sürecinde nasıl daha aktif hale getirebiliriz İlkesi:

Öğrenci derse ne kadar katılırsa öğrenme o kadar verimli olur. Bunun için motivasyon tekniklerinden de yararlanarak öğrencinin derse katılımı sağlanır. Öğrencinin derse katılımını artıran diğer hususlar ise derste kendini başarılı hissetmesi, derste kullanılan yöntemlerde monotonluktan kaçınmak, öğrenilenlerin öğrenci için anlamlı ve ihtiyaçlarına uygun hale getirmek vb.¹¹⁴

9. Tekrar İlkesi:¹¹⁵ Birey işi veya konuyu tekrarladıkça daha iyi öğrenir. Tekrar ve alıştırmalar hem konuyu öğrenmeyi hem de o konuya yatkınlık kazanmayı sağlar. Tekrarın verimli olması için öğretmenin denetiminde olmalı, sıkıcı boyutlara ulaşan tekrardan ve hatalı tekrardan sakınılmalıdır.

10. Pekiştirme İlkesi: Pekiştirme; davranışların tekrar edilme sürecinde uyarıcılar yoluyla kuvvetlendirilmesidir¹¹⁶

Öğrenme esnasında öğretmenin öğrencisine “aferin, harikasın, işte başardın vb.” taltifleri birer pekiştirme değildir. Hatta öğrencisine gülümsemesi, bakması, başını okşaması özellikle okul öncesi ve ilköğretim çağı için etkili pekiştirmelerdir. Eğitimciler, maddi birtakım ödüllendirmelerde (renkli yapışkan etiketler, başarı belgeleri, kupalar, madalyalar, ilan panosuna asılan resimler, hediye kalem vb.) ürünleri gereğinden fazla kullanılmaması şartıyla eğitimde pekiştirme olarak kullanabilir.

¹¹³ A.g.e., 28.

¹¹⁴ A.g.e., 29.

¹¹⁵ A.g.e., 29.

¹¹⁶ Bkz. A.g.e., 31.

11. Geri Bildirim İlkesi: Öğrenmenin, istenen davranışın ortaya çıkmasıyla gerçekleştiği varsayılır. Ortaya çıkan öğrenmenin doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgili öğrenciye geri bildirim verilmesi öğrenmenin verimini artırır. Eğitimin aynı zamanda bir iletişim olduğunu da kabul edersek, geri bildirim iki yönlü düşünülmesi gereken bir ilkedir. İşlenen konunun öğrenilip öğrenilmediği bu şekilde kontrol edilmiş olur. Öğrenmede güçlük çeken çocuklara destek verilerek tekrar geri bildirim alınır.¹¹⁷

Örneğin; okullarda eğitimin akabinde yapılan sınavlar ve bu sınavların sonuçlarının değerlendirilmesi yaygın uygulanan geri bildirim türlerindedir. Ancak bu uygulamanın verimli bir geri bildirim olabilmesi için öğrenci sınavda ne yaptığını unutmadan sonuçların açıklanması gerekir. Sonuçlar sadece bir not olarak değil nerede yanlış yapılmış üzerinde konuşularak açıklanmalıdır.

Anlatılan bir konunun öğrenciler tarafından tekrar anlatılmasını sağlamak, konuyu nasıl anladıklarını veya neleri anlamadıklarını ortaya koyacağı için verimli bir geri bildirimdir.

12. Transfer İlkesi: Öğrenmenin belli bir alana özgü kalmayarak yaşamın diğer alanlarında da ihtiyaç olduğunda kullanılabilmesine “öğrenmede transfer” denilmektedir.¹¹⁸ Açıkçası okulda öğrenilen bilgileri, sadece güzel notlar almak için değil, hayatta bir yeri ve karşılığı olduğu, birçok problemin çözümünde ihtiyacımızı karşıladığı için öğreniriz. Bu bilginin ve bilincin çocuğa uygulamalı olarak verilmesi ilkesidir diyebiliriz.

Öğrencilerin, matematik dersinde öğrendiği dört işlem ile alış-verişte para üstünü hesaplamasını sağlamak. Derste anlatılan bir olaya güncel örnekler getirmelerini istemek, düz yazı veya güzel yazı dersinde öğrendikleri tekniklerle sevdikleri bir insana mektup yazmalarını sağlamak, coğrafi bir konuyu işlerken haberlerde geçen doğal afetlerden örnekler vermek gibi birçok örnek verebiliriz.

Çocuklar okulda öğrenmekte zorlandıkları pek çok şeyin, aslında gündelik yaşamlarına çok şey kattığını görünce öğrenme şevkleri artacak ve eğitim monotonluktan çıkıp keyifli bir hal alacaktır. Öğretmen, transfer yöntemini uygularken çocukların geçmiş bilgilerini kontrol ederek çocuğun zihninde anlamlı bir şema olacak

¹¹⁷ A.g.e., 33.

¹¹⁸ Bkz. A.g.e., 34.

şekilde yeni bilgiyi yerleştirir. Aksi takdirde çocuk kendini ne işine yaradığını anlayamadığı bir sürü bilgi yığınınına boğulmuş hissedebilir. Gözlemlerimizde çocukların anlamlandırabildikleri bilgileri daha uzun süre hafızalarında saklayabildiklerini görüyoruz. Çocuklar için bilgiyi anlaşılır kılmak eğitimcinin en temel çabası olmalıdır.

e) Gelişim Psikolojisinde Dönem Kavramı

Gelişim Psikolojisinde dönem kavramı, belirli yaşlarda ayırt edici özellikleri olan gelişim aşamalarını ifade etmek için kullanılır. Belirli dönemde, belirli özellikler ortaya çıkar. Bazı özelliklerin diğer özelliklere nazaran daha yaygın görülmesi ve öne çıktığı bu gelişim basamaklarına **dönem** denir.¹¹⁹ Dönem sınıflaması bir çok meselede genellikle “bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık” şeklinde yaşa göre yapılmaktadır.¹²⁰

Çocuğun kendisine öğretilen bilgiyi öğrenmeye en yatkın olduğu dönemler vardır. Bu dönemler kaçırılırsa çocuğun kapasitesi verimli bir şekilde değerlendirilememiş olur, çocuk zamanla zihinsel anlamda körelir.¹²¹ Belli bir süreden sonra öğrenme daha güç gerçekleşir. Çocukların ilginç bir yanı vardır ki yeni öğrendikleri bir davranışı sürekli yapmak isterler bu da onların gelişimine katkı sağlar. Örneğin ilk adım attıklarında tekrar tekrar deneyerek yürümeyi öğrenirler. Öğrendiği sesleri tekrar tekrar deneyerek konuşmayı öğrenirler.

Çocuğun gelişim dönemlerinin gerektiği gibi ilerlemesi bireyin gelecekte ki ruh sağlığı açısından da önemlidir. Dönemlerin kendi arasında taşıdığı ortak ruhsal özellikler, ruhsal gelişimin yolunda gidip gitmediğinin anlaşılması konusunda ipuçlarıdır.¹²²

Eğitim psikoloji alanında dönemlerin belli başlı özellikleri olduğu kabul edilmektedir.¹²³ Bu özelliklere kısaca değinelim.

¹¹⁹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 19.

¹²⁰ A.g.e.,19.

¹²¹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 28.

¹²² A.g.e., 28.

¹²³ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 19.

- 1) Her dönem kendi içerisindeki nitelikleri ve sorunları kapsamaktadır. Örneğin ergenlik dönemi sorunları genelde o dönemi yaşayan tüm çocuklarda görülebilmektedir.
- 2) Dönemler değişmez bir sıra içinde birbirini izler. Yani ilk (erken) çocukluk dönemi 18 ay -6 yaş önce, son(geç) çocukluk dönemi 6 yaş -12 yaş ise ondan sonra gerçekleşir.
- 3) Farklı özelliklere sahip olmalarına rağmen gelişim dönemleri evrenseldir.

Dönem kavramı ile ilgili bahsedilmesi gereken bir kavramda **kritik dönem** kavramıdır¹²⁴. İnsanın büyümesi esnasında bazı uyarıcıların en güçlü etkiye sahip olduğu dönemler vardır. Bu dönemlerde yaşanan bir takım psikolojik, fizyolojik ve kültürel olaylar gelecekteki gelişim üzerinde belirleyici olacaktır.¹²⁵ Söz konusu olaylar olması gereken zamandan önce ya da geç vakitte ortaya çıktığında gelişimi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Örneğin, bir yaşında yürümesi beklenen bebeğin çeşitli sebepler sonucunda dört yaşında yürümeye başlaması kritik dönemin geçildiğini gösterir. Yürümenin kritik dönemde gerçekleşmemesi bazı sorunlara yol açabilmektedir.¹²⁶

Konumuzla ilgili örnek vermemiz gerekirse çocukların Kur'ân-ı Kerim öğretiminde **çocukluk dönemi kritik dönemdir**. Bu dönemde harfleri çıkarma, öğrendiğini uygulama, sureleri ezberleme daha hızlı gerçekleşir. Yaş ilerleyip olgunluk dönemlerine geldiğinde ise sesleri çıkartmak sureleri ezberde tutmak oldukça zorlaşır.

Okullarda ve Kur'ân Kurslarında eğitim programları hazırlanırken kritik dönemler dikkate alınmalıdır. Kritik dönemde yoksunluk, uyarıcı yetersizliği yaşayan çocuğun, öğrenme problemleri yaşayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Öğrenme gücünü yaşayan çocukların olgunlaşma, hazır bulunuşluk, kritik dönem ve giriş davranışları açısından dikkatle değerlendirilmeleri gerekmektedir.¹²⁷

¹²⁴ A.g.e., 19.

¹²⁵ A.g.e., 20.

¹²⁶ A.g.e., 19-20.

¹²⁷ A.g.e., 20.

2.2.1.2. Çocuğun Gelişim Evreleri

Çocuk ana rahmine düştüğü andan itibaren ölüme kadar devam eden bir gelişim sürecinin içinde yer alır. Gelişim ve süreçlerini inceleyen psikologlar gelişimi; insanın ana rahmine düştüğü andan ölümüne kadar geçen süreçteki fiziksel, biyolojik, psikolojik alanlarda bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yeteneklerin, sağlıklı bir ortamda aktifleştirildiği bir süreç olarak” tanımlamışlardır.¹²⁸

İnsan, doğduğu andan itibaren gelişimini belirli süreçler içinde sürdürür. Genellikle İlk Çocukluk (Erken Çocukluk), İkinci Çocukluk (Son Çocukluk), Ergenlik, Erişkinlik (Yetişkinlik) ve Yaşlılık olarak adlandırılan¹²⁹ bu dönemleri kesin yaş sınırları ile birbirinden ayırmak oldukça zordur. Her bir dönem bir önceki dönemin etkisiyle gelişmektedir. Gelişim evrelerinde etkili olan etmenlerden bir diğeri de bireyin yaşadığı fiziki çevre, yani sosyo-ekonomik ve kültürel ortamıdır. Her dönemin kendine has fiziki, zihinsel, duygusal özellikleri bulunmaktadır. Ortak özelliklerin ve bireysel farklılıkların bilinmesi eğitimde izlenecek yolu belirleyecektir.¹³⁰

Çocuk içinde bulunduğu gelişim dönemi ve ailesi, toplum, sosyokültürel ve ekonomik ortamın kendisine sunduğu imkânların etkisi altında şekillenir. Büyüyüp yetişkin bir birey olduğunda kendisini şekillendiren tüm bu etmenleri bilmemiz onun karakteri ve eğitim ihtiyaçları hakkında en doğru kanıya ulaşmamıza, en doğru yöntemi seçmemize yardımcı olacaktır.¹³¹

Çocuğun gelişimin süreçlerini bilmenin ve bu süreci yakından takip etmenin birçok açıdan faydaları vardır. Çocuğun her bir gelişim basamağında sergilediği yeni yetenekleri ve davranış özellikleri tespit edilebilir. Ayrıca gelişimin nitelik bilgilerine bakarak gelişimin yönü ve hızı hakkında öngörülebilir. Yapılan araştırma verilerine göre belirli gelişim dönemlerinde çocukların ortak davranış eğilimleri ve

¹²⁸ Ali Baz Bilici, “0-6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi”, 16.

¹²⁹ Pınar San Bayhan, İsmail Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, (İstanbul; Morpa Yayınları,2009), 15.

¹³⁰ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 16.

¹³¹ Bilici, “0-6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi”, 17.

kalıpları sergiledikleri tespit edilmiştir. Kişisel bazı ayrılıklarla birlikte ortak yanların yetişkinler tarafından bilinmesi çocuk eğitimde takip edilecek yolu belirler.¹³²

f) Gelişim Alanlarına Genel Bir Bakış

Gelişim genel anlamda üç alanda oluşmaktadır: Fiziksel, Bilişsel ve Psikososyal.

***Fiziksel Alan**, duyuşsal kapasiteler, motor becerileri, fiziksel özelliklerle ilgilidir. Bireyin vücudundaki temel gelişim ve değişimi kapsar. Bu değişimler uzunluk, ağırlık gibi dış değişimler, kaslardaki değişimlerdir.*

***Bilişsel Alan**, tüm zihin yetenekleri ve aktiviteleri hatta düşünce organizasyonunu kapsar. Algılama, nedensellik hafıza, problem çözme ve dil gibi aktiviteleri içerir. Düşünme ve problem çözme ile ilgili zihin süreçlerini kapsar. Bunlar; algılama, bellek, nedensellik, yaratıcılık ve dildeki değişimlerdir.*

***Psikososyal Alan**, kişisel özellikler ve sosyal becerilerle ilgilidir. Sosyal koşullara karşı çocuğun kendine özgü davranışlarını duygularını ve tepkilerini içerir. Kişilik ve kişiler arası gelişim becerilerini kapsar; Sosyal beceriler ve davranışlar gibi kişisel kavramları ve duyguları içerir.¹³³*

Görüldüğü gibi gelişim alanları birbirleriyle dolaylı olarak veya doğrudan etkileşim halindedir. Bu yüzden gelişim parçalı değil bütüncül olarak ele alınmalıdır. Sağlıklı çocuklarda gelişim, fiziksel, bilişsel ve psikososyal alanlarda birbiriyle etkileşen değişimleri içerir.¹³⁴

g) Çeşitli Kuramlara Göre Çocuğun Gelişim Dönemlerine Genel Bakış

Eğitim Psikolojisi alanında insanoğlunun gelişim evrelerini inceleyen pek çok kuram vardır. Her bir kuram farklı açılardan insanın gelişim ataklarını gözlemlemiş ve gelişim evreleri olarak farklı isimlendirmelerde bulunmuştur.

Aşağıda oluşturduğumuz tabloda belli başlı eğitim kuramcılarının gelişim evrelerini bir arada göstermeye çalıştık. Örneğin; Freud çocuklardaki haz alma gelişimini insanın gelişim evrelerine basamak seçerken, Ericsson, psikososyal gelişimin, gelişim evrelerini tespit etmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar çocuğu tanıma adına bizlere

¹³² Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 27.

¹³³ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 10.

¹³⁴ A.g.e, 10.

katkı sunmaktadır. Aralarında karşılaştırma yapılabilmesi ve toptan bir bakış geliştirilebilmesi için bir tablo üzerinde ana temalarını belirterek incelemek yerinde olacaktır.

Dönem	Yaş	FREUD Psikoanalitik Gelişim	ERİKSON Psikososyal Gelişim	PIAGET Zihinsel Gelişim	KOHLBERG Ahlaki Gelişim
Bebeklik	0-18 ay	Oral	Temel Güvene Karşı Güvensizlik	Duyu /Hareket	Ahlak Öncesi Dönem
Erken Çocukluk	18 ay - 3 yaş arası / 3 yaş - 6 yaş*	Anal /Fallik	Özerkliğe Karşı Şüphe ve Utanç / Girişkinliğe Karşı Suçluluk*	İşlem Öncesi Dönem	Gelenek Öncesi Düzey/1.Evre Ceza/İtaat: Cezadan Kaçındığı İçin Kurallara Uyar.
Geç Çocukluk	6 - 12 yaş	Örtülü	Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu	Somut İşlemler	G.Öncesi/2.Evre Cıkar/itaat Ödüle Ulaşmak İçin Kurala Uyar.
Erinlik/ Ergenlik	12 – 18* / 21 yaş	Genital	Kimlik Kazanmaya Karşı/Rol Karışıklığı*	Soyut İşlemler	Geleneksel Düzey: 3-4 Evre Onaylanmak için Kurallara Uyar
Geç Yetişkinlik	21 – 45 yaş		Yakınlığa Karşı Yalnızlık	Soyut İşlemler	Gelenek Ötesi İlkelere Dayalı Düzey:5.Evre Sosyal Anlaşma
Orta Yaş	45 – 60 yaş		Üretkenliğe Karşı Durgunluk	Soyut İşlemler	G.Öts.İlk.Dy.D z. 6.Evre: Evrensel Ahlaki İlkeler
Yaşlılık	60 -		Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk		

Tablo 0.2:Eğitim Psikolojisindeki Kuramlara Göre Çocuğun Gelişim Dönemleri

Kaynak: Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 31-122.

Haluk Yavuzer'in çocuğun gelişim evreleri izahı ise şöyledir: ¹³⁵

“Doğum Öncesi.

Oyum Dönemi (Döllenme anından 2. haftanın sonuna kadar)

Embriyo Dönemi (3. haftadan 8. Hafta sonuna kadar)

Fetus Dönemi (3. aydan doğuma kadar)

¹³⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, (İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984), 13.

Doğum Sonrası

Yeni doğan bebek (0-4 hafta)

Bebeklik (4 hafta-2 yıl)

İlk Çocukluk (2-6. yıl)

Son Çocukluk (6- 11. yıl kızlarda), (6-13. Erkeklerde)”.

Çocuk psikolojisiyle ilgili eserleri incelediğimizde oldukça kabul gören bir tasnif olduğunu fark ediyoruz. “Çocuğun Gelişimi ve Dönemleri” hakkında bilgileri bir araya getirmek oldukça zordur. Çünkü karşımızda Allah’u Teâlâ’nın küçük bir bedenin içinde gizlediği bilişsel, ruhsal, fiziksel, sosyal gelişim yönleri olan muhteşem bir öz bulunmaktadır. Gelişimin her bir basamağı insanın yaratılış mucizesini gözler önüne sermekte ve insan bu hayranlık verici tekâmülün seyrine dalmaktadır.

Çocuğun gelişim dönemlerini aşağıdaki başlıklar altında toplamanın konunun sınırlarını aşmadan meseleyi arz etmek için uygun olacağını umuyoruz.

2.2.1.3. Bebeklik Dönemi (0-24 Ay)

Doğumdan iki yaşın sonuna, yani süttten ayırma zamanına kadar geçen süreye bebeklik dönemi denir. Kur’ân’da da çocuğun emzirilme müddeti iki tam sene olarak geçmektedir.¹³⁶

Bütün canlılar âlemini düşünecek olursak yavrular içinde en uzun bakıma muhtaç yavru insan yavrusudur. İnsan yavrusunun kendi kendine yetebilir duruma gelmesi, uzun yıllar bakılıp, beslenmesi, korunup kollanması ile mümkündür. Oysa pek çok hayvan yavrusu, doğumdan kısa bir süre sonra kendi türünün olgunluğuna ulaşır.¹³⁷İnsan yavrusunun bakımının hem çok uzun oluşu hem de çok ihtimam gerektirmesi insanoğlunun yaratılmışlar içindeki önemini gösteriyor.

Bebeklik dönemi oldukça hassas bir dönemdir. Çocuk bedensel olarak büyümenin en hızlı safhasını yaşar. Örneğin doğduğunda 3,5 kilo olan bir bebek, altı ay sonra

¹³⁶ el-Bakara 2/233.

¹³⁷ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 31.

ağırlığının iki katına ulaşabilir.¹³⁸ Başın en hızlı gelişen organ olduğu görülmektedir.¹³⁹

3.ayın başından itibaren sosyal davranışlar ortaya çıkmaya başlar. Bebeğin insanlara tepki olarak gülümsemesi sosyal gelişiminin başlangıcıdır.¹⁴⁰Çocuğun sosyal gelişimi, duygusal gelişimi ve bilişsel gelişimi bir bütündür. Birbirinden ayrı düşünülemez.

a) Bebeklik Dönemi Zihinsel/ Bilişsel Gelişim

Çocuklarda bilişsel gelişimle ilgili çalışmalar yapan İsviçre’li bilim adamı Piaget, insan gelişimini zihnin gelişimiyle açıklamaktadır. Yukardaki tabloda da görüldüğü üzere değişik yaşlardaki düşünce yapıları içerdiği farklılıklar üzerinden sistematik bir biçimde çalışılmıştır.¹⁴¹

Piaget, bu döneme **Duyu/ Hareket Dönemi** ya da diğer adıyla **Duyusal Devinin Dönemi** adını verir. Çocuğun duygularını kullanarak bazı hareketler, alışkanlıklar kazanmaya çalıştığını vurgular.¹⁴²Organizmanın biyolojik olgunluğa erişmesi ve çevresiyle etkileşimde bulunması sonucunda yaşantı kazanması, bilişsel gelişimin ilerlemesini sağlamaktadır.

Piaget zekânın, çevreye uyum kapasitesi olduğunu çevreye daha iyi uyum sağlayanların daha zeki olduğunu ve zekâ sayısal olarak ölçülemez¹⁴³ der. Çünkü zekânın puan cetvelleri ile ifade edilemeyeceğini ifade ederek. Bebeğin gıdalara yeni başlarken aşama aşama bir yemeği hazmetmesi ve yeni bir gıdaya geçmesi gibi öğrenilen her yeni şeyi hazmederek hayata uygulaya bilirliliğini çok önemli görmüş ve kuramlarında bunun ancak gerçek bir zekâ göstergesi olduğunu savunmuştur.

¹³⁸ A.g.e., 31.

¹³⁹ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 245.

¹⁴⁰ A.g.e., 248.

¹⁴¹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 83.

¹⁴² Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 249; Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 79.

¹⁴³ Funda Aras, *Gelişim Psikolojisi*, (Ankara; Yedi İklim Yayınevi), 23.

Kısaca, bebekler dünyaya reflekslerle gelir. Bu refleksler, onların çevreye uyum sağlamasını kolaylaştırır. Daha sonra bebeklerin yaşantı kazanması sonucunda bu refleksler yerini, bilinçli karmaşık davranışlara bırakır.¹⁴⁴

b) Bebeklik Dönemi Dil Gelişimi

İnsan dil öğrenmeye yatkın bir şekilde doğar bu sebepten dil gelişimi hem biyolojik hem de psikolojik süreçlere dayanır. Bebekler de dil gelişimi gözlem, model alma ve taklit yoluyla gelişir.¹⁴⁵ Fatma Öztürk Dağabakan ve Davut Dağabakan'ın *Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları* adlı çalışmasında bebeklik dönemi dil gelişimi detaylıca incelenmiş olup, araştırmadan bir bölüme aşağıda yer verilmiştir:

Konuşmayı öğrenmek uzun ve karmaşık bir süreçtir. Çocuk 12–15 aylıkken ilk sözcüğü söyler. Bu çocuğun, 12. ya da 15. ayda, dile hazırlık yaptığını gösterir. Çocuğun iletişimi bu evrede mimiklerle, ağlama biçimleriyle ve anlamsız seslerle ifade bulur. 15 ay ve üstü, dil gelişimine ilişkin Kritik dönemdir. 15 aylık bir bebek daha çok işaret amaçlı dil kullanır. 18 aylık bir bebek, konuşma sırasındaki kelimeleri veya duyduğu bazı kelimeleri kullanabilir. İki kelimeli anlamlı cümleler kurabilir. Yaklaşık olarak 20–30 kadar kelime bilgisine sahiptir. Yetişkinlerle soru cevap şeklinde konuşmaya çalışır. 21 aylık bir çocuk şarkılı oyunları tekrar edebilir. Hareketlerini iletişim amaçlı kullanır. Kendi başına gelenleri anlatmaya çalışır. Bazı zamirleri anlar ve benim, senin, ben ve sen kelimelerini çok kullanır. 24 aylık olduğunda çocuk, yaklaşık 200–300 kelime hafızası vardır. Kısa cümleler kurar. İçinde, yukarı ve arkasında gibi bazı zarfları kullanır.¹⁴⁶

Bebeklik döneminde annenin çocuğuna okuduğu hikâyeler, söylediği ninniler, duâlar çocuğun hem dil gelişiminde hem de maneviyat gelişiminde etkilidir.

c) Bebeklik Dönemi Psikososyal Gelişim

Psikososyal gelişimi en detaylı inceleyen ve kendi kuramını geliştiren **Ericson'a** göre bebekler henüz birkaç aylık iken güven konusunda çevreleriyle ilgili bir izlenim edinirler. Güven duygusu ile kast edilen, bebeğin etrafında bulunan yakınların güvenilir ve tutarlı olduğuna dair gelişen duygudur.¹⁴⁷ Gereksinimleri sürekli ve yeterli olarak karşılanması bebekte bir güven duygusu geliştirir. “Çocukluk yıllarında ana babanın sevgisi, koruması ve desteğiyle pekişecek olan bu güven duygusuna **temel**

¹⁴⁴ A.g.e., 23.

¹⁴⁵ A.g.e., 39.

¹⁴⁶ Fatma Öztürk Dağabakan, Davut Dağabakan, “*Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları*”, <http://www.anaokullu.com/aa-belge/okul-oncesi-makale-dil-gelisimi.pdf>, [22.05.2020].

¹⁴⁷ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 61.

güven adı verilir".¹⁴⁸ Doğal olarak bebeğin ihtiyaçlarının yetersiz ve düzensiz giderilmesi, ağlamalarının sürekli olarak cevapsız bırakılması onda karşıt duygu olan güvensizlik duygusunun yerleşmesine neden olur. Temel güven duygusunun yoksunluğu ise ileriki yaşlarda sosyal ilişki ve özgüven problemlerine yol açabilmektedir.¹⁴⁹

Ericson bebeklik dönemi çatışmalarını kendi içinde ikiye ayırır. İlki yukarda kısaca açıkladığımız "**temel güvene karşı güvensizlik**", ikincisi ise 18 ay dan 3 yaşa kadarki dönemde ortaya çıkan "**özgürlüğe karşı utanç ve korku**" çatışmalarıdır.¹⁵⁰

Yürümeye başlayan çocuk, kısmen bir özgürleşme ve keşfetme isteğiyle her şeyi bizzat kendi başına denemek ve hissetmek ister. Karşısına engel çıktığında ise kızarak tepki gösterir. . Bu dönem çocuğu olan ebeveynler bu tepkileri gelişimin bir basamağı olduğunu bilmeli, sert ve katı tutumlar sergilememeli. Özellikle tuvalet eğitiminde sergilenen aşırı baskı ve denetim çocuklarda ileriki hayatlarında korku ve utanca sebep olabilmektedir.

Ericson, aşırı denetimsizliğin de aşırı denetim gibi problem olduğunu ve çocukların hayatlarının ilk yıllarında gelişen doğal duyuların gelişimsel açıdan gerekli ve önemli olduğuna, örneğin utanç/ mahcubiyet duygusunun belli kurallara uymayı öğrenmeye yardımcı olacağına dikkat çekmektedir.¹⁵¹ Bu nedenle her ne kadar özgürce her istediklerini yapmak isteseler de anne babanın ve yetişkinlerin belli kurallar koymaları gerektiğini savunur. Bu kurallar ne gereğinden az ne de gereğinden fazla olmalıdır.

Ayrıca bizim araştırmamız için de çok önemli bir hususu Ericson şöyle açıklamaktadır: Anne ve babanın dinî inançları dolayısıyla sahip oldukları iç güvenlik duygusu çocuğa geçmekte ve bu duygu ile bebek dünyanın güvenilir bir yer olduğuna dair sezgi

¹⁴⁸ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 33.

¹⁴⁹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 61.

¹⁵⁰ A.g.e.,61.

¹⁵¹ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 204.

geliştirmektedir.¹⁵² Bu açıdan baktığımızda Erikson insan davranışlarının psiko-sosyal ve kültürel yönünü vurgulayarak farklı bir boyuta dikkat çekmektedir.

d) Bebeklik Dönemi Psikoanalitik Gelişim

Psikanalitik ve psikanaliz kuramları bebeğin anneden süt emerek beslenmesi, bu şekilde mutlu olması, kendini güvende hissetmesi sebebiyle doğumdan 18.aya kadar olan süreyi **oral dönem** olarak adlandırmaktadır.18. aydan 3 yaşına gelinceye kadar ki süreye de tuvalet eğitiminin olması çocuğun bağırsak kaslarını kullanmayı öğrenmesi nedeniyle **anal dönem** olarak adlandırmaktadır.¹⁵³Bu dönemde bebek ve ebeveynleri arasında kurulacak bağ, çocuğun duygusal dünyasını önemli ölçüde etkileyecektir.

Psikoanalitik görüşe göre eğer çocuk, yaşamının ilk yılında annesiyle anlamlı bir şekilde ilişki kurabiliyor ve annesinin şefkatini sevgisini hissedebiliyorsa kendini güvende hisseder. Bu sebeple sürekli kucağa alınmayı ister. Artık bu onun için bir ihtiyaçtır.¹⁵⁴ Hayatı boyunca ihtiyaç duyacağı, güven duygusunu ilk tattığı insan, annesidir.

Temel güven duygusuna sahip olan bir çocuk “ben” duygusunu da gerçekleştirmiş olur. Yavaş yavaş diğer insanlarla da ilişkiler geliştirir. Temel güven duygusunun eksikliği veya yokluğu ise “ben” duygusunu zedeler; çocukta iletişimsizlik, ürkeklik, korku gibi sorunların meydana gelmesine sebep olur.¹⁵⁵ Temel güven duygusunun sağlam bir şekilde çocukta ortaya çıkması için sevgi çok önemli bir unsur. Gerçi çocuk gelişiminin her bir basamağında ilerlerken karşılaşılan tüm zorlukların yegâne ilacı daima sevgi ve şefkattir.

e) Bebeklik Dönemi Ahlakî Gelişim

İyi veya kötü, doğru veya yanlış olarak nitelendirilen davranışların hepsi birden ahlakî oluşturur. Her kültürün, her toplumun kendine has ahlakî davranış kalıpları vardır. İnsanlar doğumla birlikte içinde yetiştiği toplumun ve kültürün, ahlak kurallarına göre

¹⁵² Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 62.

¹⁵³ A.g.e., 54.

¹⁵⁴ Doğan Cüceloğlu, *Yetişkin Çocuklar*, (İstanbul,1994), 190.

¹⁵⁵ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 250.

iyi ve kötüye nasıl tavır alacağını öğrenir.¹⁵⁶ Öyleyse çocuğa ilk ahlak eğitimini verecek kişi annesi ve yakın çevresidir diyebiliriz. Bu nedenle çocuk içinde bulunduğu çevrenin ahlakî kuralları içerisinde yetişecek ve kendi hayatının doğrularını ve yanlışlarını ona göre belirleyecektir.

Gelişim psikolojisinde ahlak gelişiminde oldukça kapsamlı çalışmalar yapmış olan Kohlberg, ahlaki gelişimi “evrensel ahlakî ilkelerin keşif süreci olarak” görmüştür. Gözlemlendiği çocuk ve yetişkin bireylerin zihnindeki çatışmaları anlamaya çalışmış, bunun için ahlaki yapıları ortaya koyacak olan ahlakî ikilemlere verilen tepkileri araştırmıştır.¹⁵⁷

Şöyle ki Kohlberg ahlaki gelişim kuramını oluştururken farklı yaşlardaki bireylere karakterlerinin ahlaki ikileme kaldığı hikâyeler vermiştir. Hikâyeyi okuduktan sonra görüştüğü kişinin ahlaki düşüncesini ortaya çıkarmak için ona bir dizi sorular yöneltilmiş, elde ettiği sonuçlara göre ahlaki gelişimi üç evrede incelemiştir.¹⁵⁸ **Tablo 2.2**'de görüldüğü üzere bebeklik devresi, ahlak öncesi dönem olarak adlandırılmıştır. Kohlberg'in ahlakî gelişim teorisini öğrenmek, çocukların ahlakî olarak hangi dönemde olduklarını kavramamıza yardımcı olacaktır. Örneğin 2 yaşında bir çocuk arkadaşının oyuncağına zarar verdiğinde veya izinsiz alıp geri vermediğinde bu davranışı yapılan bir kötülük gibi değerlendiremeyiz.¹⁵⁹ “Bu oyuncak arkadaşının onu tamir edelim sonrada onu geri verebilirsin.” Şeklinde yönlendirme yapabiliriz. Çocuklar kendi tecrübeleri ve diğer yetişkinleri gözlemleyip örnek alma şeklinde ahlaki değerlerini oluştururlar.¹⁶⁰

2.2.1.4. İlk Çocukluk Devresi (2-6 yıl)

Araştırmamızda ki gözlem gurubumuzun anaokulunda ki çocuklar yani ilk çocukluk evresi çocuklar olması nedeniyle bu başlık bizim için biraz daha ayrıcalıklı olmaktadır.

¹⁵⁶ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 110.

¹⁵⁷ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 117

¹⁵⁸ Funda Aras, *Gelişim Psikolojisi*, 44.

¹⁵⁹ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 113.

¹⁶⁰ A.g.e., 113.

Şüphesiz çocukların şekillenmesinde en kıymetli, en verimli dönemleri 2- 6 yaş dönemidir. Bu dönem de çocuk dünyayı keşfederken aynı zamanda da hem ahlaken hem zihnen şekillenir. Gelecekte kişinin dini ve manevi durumu da yine bu dönemde atılan temellerle yakından ilgilidir. Kendi içinde farklı dönemleri barındırdığı için ebeveynler ve eğitimciler tarafından oldukça dikkat ve hassasiyet isteyen bir dönemdir.

Dönemlerin başlangıç ve bitiş tarihleri kesin olmamakla birlikte yaklaşık değerleri ifade etmektedir. Tablo 2. 2’de de görüldüğü üzere ilk çocukluk dönemi araştırmalarını kuramcılar, 18.aydan itibaren gözlemlemeye başlamışlardır.

Bebeklik döneminin bittiği çocukluk döneminin başladığı ve 6 yaşına kadar sürecektir olan okul öncesi evrenin başlıca gelişimsel görevi, Erikson’a göre “insiyatifin” elde edilmesidir. Çocuğun yetişkin davranışlarını taklit etmesi, bir ego-ideali olarak anne babasını özümseyerek kendisiyle bütünleştirmesi, olumlu ve role uygun özelliklerine daha seçici bir dikkat göstermesindeki artış hep bu evreye rastlar.¹⁶¹

Esasında bu dönem kendi içinde 2-4 yaş ve 4-6 yaş olarak incelenmeli, eğitimciler bu dönemi değerlendirirken bu evrelerin farklılıklarına dikkat etmelidir. Çünkü 2-3 yaşında ebeveyninden onay almak için onu sürekli taklit eden çocuk, 4 yaşına geldiğinde ebeveynine karşı gelmeyi keşfeder. Bu sebeple literatürde 4 yaş karşı gelme yaşı olarak geçmektedir.¹⁶² Bu bilgiyi veya bu tarz karşı gelme durumlarında nasıl bir yol izleyeceğini bilmeyen bir anne, çocuğuyla inatlaşarak onun eğitiminde ki altın dönemi kaçırmaz.

a)İlk Çocukluk Devresi Zihinsel/ Bilişsel Gelişim

İlk çocukluk olarak ifade ettiğimiz bu döneme Piaget, **İşlem Öncesi Dönem** adını vermiştir. Burada “işlem” kelimesinden maksat mantıksal düşünme anlamında kullanılmaktadır.¹⁶³ Çocuğun fiilleri düşünceye dayalıdır, ama yetişkinlerin zihinde oturttukları çıkarımlar gibi bir mantıktan söz edilemez. O sebeple çocuğun düşüncesi işlem /mantık öncesi olarak isimlendirilir.

¹⁶¹Haluk Yavuzer, *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, (İstanbul; Remzi Kitapevi, 2003), 50.

¹⁶² Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım*, 39.bs. (İstanbul: Timaş Yayınları,2020), 30.

¹⁶³ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 92.

Canlı/ cansız ayrımını tam olarak kavrayamazlar. Canlı varlıkların cansız olduğunu ya da cansız varlıkların canlı olduğunu düşünebilir.¹⁶⁴ Örneğin oyuncak bebeğini uyutur, üşümesin diye de üzerini örter. Çizgi film kahramanlarının gerçek olduğunu düşünür. İşlem öncesi dönem çocuğu odaktan uzaklaşamaz işlemleri tersine çeviremez. Bu nedenle gerçekleştirilen bir etkinliğin ya dikkatlerini en çok çeken anına ya da sonuna odaklanırlar.¹⁶⁵ Örneğin bir kâğıda 2 diğer kâğıda 4 yazılıp toplaması istense parmaklarını sayarak toplar ve 6 diyebilir. Ancak aradan biraz zaman geçince önce 4 gösterilip sonra 2 gösterilerek toplaması istendiğinde yine parmaklarını sayar, işlemi tersine döndüremez. Okul öncesi eğitim alan çocuklarda odaklanmanın daha hızlı geliştiği gözlenmiştir.

Bu dönem çocuğu nesnelere kendi hayal dünyasına uygun amaçlar doğrultusunda kullanır. Bu onun nesnelere ilgili semboller geliştirmesidir. Örneğin bir sopayı at olarak kabul eder, üzerine biner gezer. Bir tahta parçasını uçak, araba, telefon olarak düşünebilir. Bazen de hiç olmayan bir nesneyi zihninde canlandırabilir.¹⁶⁶

Bu dönem çocuğu oyunlarında, bazen ailesinde ki bireylerden veya arkadaşlarından oyunlarında rol almalarını ister. “Ben anne olayım sen benim bebeğim ol, ben kuş olayım sende beni yakalamaya çalış vb.” Bazen de aynı ortamda birçok çocukla bulunsalar bile kendi oyunlarını kurar ve oyun içinde ki kişileri kendileri konuştururlar. Bu oyunlar bir nevi gerçek hayata birer hazırlık provasıdır.¹⁶⁷

b) İlk Çocukluk Devresi Dil Gelişimi

Dil hızla gelişmekte fakat bildiği kelimeler kendi duygu ve düşüncelerini anlatmaya yetmemektedir. Buna rağmen çocuk çevresindeki dünya ile büyük bir alış veriş içerisindedir, onu keşfetmeye çalışmaktadır.¹⁶⁸ Sonsuz bir öğrenme arzusu ile sorular sorar, her şeyi öğrenmek isterler.

¹⁶⁴ Aras, *Gelişim Psikolojisi*, 29.

¹⁶⁵ A.g.e., 31.

¹⁶⁶ Araştırmacının anaokulu çocukları üzerinde ki gözlemleri.

¹⁶⁷ Araştırmacının anaokulu çocukları üzerinde ki gözlemleri.

¹⁶⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 68.

Masallara, öykülere, çizgi film kahramanlarına ilgi başlar. Dinlediği masallardan öykülerden hemen etkilenir. Onun dünyasında öcüler, hortlaklar gerçek varlıklardır. Çok canlı bir hayal gücü ve o hayal gücüne yetişmeye çalışan bir dil gelişimi söz konusudur. Yeni öğrendiği sözleri tekrarlar, bazen de kendiliğinden gelişen sözleri söylerler. Kafiyeli sözler, şiir, tekerlemeler ve ayıp sözlere ilgi göstererek, birçoğunu hafızalarına kaydederler.¹⁶⁹

Kısaca bu derece renkli özellikleri bünyesinde barındıran ilk çocukluk çağı çocuğunun din eğitimi özel bir ihtimam istemektedir. Kur'ân öğretimi dil gelişimiyle yakından ilgili olduğu için eğitimciler her çocuğun dil gelişimini mutlaka bireysel olarak değerlendirmeli ve gelişim hızını göz önünde bulundurmalarıdır.

c) İlk Çocukluk Devresi Psikososyal Gelişim

Üç yaşında bir çocuk duyguları tanıyabilir. Karşısında ki bir çocuğun üzgün, mutlu veya sevinçli olduğunu bilir. Çocuklar olumsuz duygulardan önce olumlu duyguları algılamaktadır.¹⁷⁰ Bu dönem çocukları motor becerilerindeki gelişim sayesinde sosyal ilişkileri artmaya başlar. Merak ve her şeyi araştırma yönleri oldukça aktiftir.¹⁷¹ Yeni şeyler öğrenme, yeni arkadaşlar edinmek onlara daha uyumlu olmayı öğretir. Bir arkadaş grubuna ait olma duygusunu da ilk kez bu yaşlarda yaşarlar. Cinsiyet farklılıklarını bariz şekilde ayırt edebilir; kızların kız, erkeklerin erkek olduğunu, büyüdükleri zaman da böyle olacağını bilirler.

Erikson, bu dönemde çocuktaki merak ve araştırmacı ruhu, girişkenlik olarak adlandırır ve çocuğun yaptığı işlerde yetişkinler tarafından engellenmesi, ana babanın yanlış eğitim yöntemlerini kullanması çocukta suçluluk duygusuna sebep olabileceğini belirtir¹⁷². Bu dönemi Psikososyal olarak **girişkenliğe karşı suçluluk** dönemi olarak adlandırır.

¹⁶⁹ Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, 61.

¹⁷⁰ Şehnaz Yayla Ceylan, *Okul Öncesi Eğitiminde Drama, Sosyal Duygusal Gelişim*, (Ankara; Karaca Yayınları,2010), 12.

¹⁷¹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 63.

¹⁷² A.g.e., 63.

Bu dönemdeki çocuklara nasıl davranılacağı ile ilgili şu önerilerde bulunmaktadır:¹⁷³

- a) Kendi isteğiyle bir şeyler yapmaya cesaretlendirilmelidir. Örneğin, çocuklar bir faaliyet yapmak istediklerinde mümkün mertebe izin verilmeli, çok sık “hayır” kelimesine maruz bırakılmamalıdır. Elden geldiğinde destek olunmalıdır.
- b) Çocukların yaptıkları işlerde başarılı olabilmeleri ve çok yönlü beceriler edinebilmeleri için ortamlar oluşturulmalıdır. Çocuğa önce kolaylıkla, daha sonra biraz uğraşarak yapabileceği görevler kademeli olarak verilmelidir. Görevlerin zorluk derecesi çocuğun yapabileceği düzeyde olmalıdır.
- c) Bir iş üzerinde uğraşırken başarısız olan veya hata yapan çocuklara anlayış göstererek nerede hata yaptıkları üzerinde düşünmeleri için fırsat sağlanmalıdır. Yapılan doğru işlerini ilk zamanlar daha sık, sonraları ise rast gele olmak üzere olumlu pekiştiriciler ile ödüllendirmek faydalı olacaktır.

d) İlk Çocukluk Devresi Psikoanalitik Gelişim

İnsanın düşünme yapısını, zihinsel süreçlerini, davranışlarının arka planında yatan nedenleri açıklamak için psikanaliz yöntemi kullanılmaktadır. Kuramcılarında Freud, bireyin geçmişinin şimdiki ruhsal yaşamı üzerinde belirleyici etkileri olduğunu savunur.¹⁷⁴ Çocuklarında bu dönemde ki gelişimlerinin gelecekte düşünme yapılarına, zihinsel ve ruhsal süreçlerine etki edeceği belirtilir. Özellikle tuvalet eğitimi esnasında anne babanın tutumunun çocuğun gelecekteki karakteri üzerinde çok büyük tesirlerinin olacağını savunur. Bu sebeple bu dönemin 18. aydan -3 yaşa kadar olan kısmına **anal dönem** denir. Örneğin anne, tuvalet eğitimi esnasında çok katı ve disiplinli bir tutum izlerse, çocuk tuvaletini tutmayı alışkanlık haline getirip kabızlık problemi yaşayacaktır. Bu duruma maruz kalmak çocuğu ilerde bağınaz, inatçı ve cimri bir kişilik geliştirmesine sebep olabilmektedir.¹⁷⁵ Tuvalet eğitiminde yüreklendirici,

¹⁷³Osman Kazancı, “Eğitim Psikolojisi. Kuram ve İlkelerden Uygulamaya”, (İstanbul; Kazancı Yayınları,1989), 57.

¹⁷⁴ Mustafa Salih Oğuz - Akın Tek, “Aylak Adam’ın Psikanalitik İncelemesi”, İstanbul Şehir Ünv.,201,112/9https://www.academia.edu/25172872/Aylak_Adam_%C4%B1n_Psikanalitik_%C4%B0ncelemesi. [17.07.2020].

¹⁷⁵ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 54.

motive edici davranan annelerin çocuklarının ise büyüdülerinde cömert ve üretken bir kişiliğe sahip olacaklarını ileri sürmektedir.¹⁷⁶

Psikanalitik kuramı çocuğun gelecekteki kişiliğinin oluşumu hakkında bize fikir verirken aynı zamanda yoğun eleştirilere neden olan görüşleri de vardır. Özellikle çocuğun 3-6 yaşlarını ifade eden fallik dönemde çocuğun ebeveynlerine olan hayranlığı ve bağımlılığını hazza dayalı bir bağıllık olarak açıklamaya çalışması Freud'un yanılığsıdır.¹⁷⁷

Konuyla ilgili kısa bir bilgi vermemiz gerekirse, bu konuda Freud'u eleştiren E. Fromm şunları söylemektedir: çocuğun hayatının ilk yıllarında her ihtiyacının anne tarafından giderilmesi, babanın anne kadar önemli bir yakınlık kuramaması gibi nedenler ile çocuk annesiyle arasında kuvvetli bir bağ kurmaktadır. Hatta çocuğun anneye bağımlılığına yol açmaktadır.¹⁷⁸ Bunun yanında anne ve evladı arasında kurulan bağın özel ve kuvvetli olması; çocuğun yaratılış, dünyaya geliş aşamalarının annenin bedeninde gerçekleşmiş olması adeta annenin bedeninden bir parça olması da çok önemli bir husustur. Hamilelik boyunca anne ve çocuk beden ve ruh birlikteliği içinde hemhal olurlar. Nihayet anne bebeğini dünyaya getirdiğinde artık bedenler iki ayrı beden olmuş, annenin ilgi ve şefkatle yoğun mesai harcadığı bebeğini büyütme sorumluluğu başlamıştır. Allah Teâlâ'nın kalplere koyduğu bu karşılık beklemeyen sevgi dünyadaki en özel sevgi olsa gerektir.

e) İlk Çocukluk Devresi Ahlaki Gelişim

Araştırmamızın örnek gurubu anaokulu çocukları olduğu için bu konu üzerinde biraz durmamız yerinde olacaktır. Okul öncesinde çocuklar tüm gelişim alanlarında hareketli bir dönemden geçerler. Yedi yaşına kadar sürebilen bu dönem, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve duygusal alanlarda gelişimin köklendiği oldukça önemli bir dönemdir. Uzmanlar tarafından çocukların okul öncesi dönemlerini verimli, mutlu geçirmesi gelecekte yetişkin olduğunda mutlu, uyumlu bir kişi olmalarının, mutsuz,

¹⁷⁶ A.g.e., 54.

¹⁷⁷ Bkz. A.g.e., 55.

¹⁷⁸ Erich Fromm, "Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları", çev. Aydın Arıtan, (İstanbul; Arıtan Yayınları, 1979), 49; Selçuk, A.g.e., 55.

sevgisiz bir çocukluk geçirmeleri de sorunlu ve mutsuz bir kişi olmanın nedenleri arasında gösterilmektedir.¹⁷⁹ Öyleyse bu dönem insanoğlunun gelişimde oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Ahlak gelişimi konusunda oldukça detaylı araştırmaları bulunan Kohlberg, bu dönemi gelenek öncesi dönemin ilk katmanı olarak görür. Kohlberg'e göre bu dönemin en belirgin özelliği kurallara ve otoriteye bağlılık gösterilir. Bir davranışın iyi ya da kötü oluşu o davranışın fiziksel neticelerine göre değerlendirilir. Ben-merkezli bakış açısı söz konusudur. Otoritenin görüşünü kendi görüşünden ayırt edemez. Diğer insanların istek ve ilgileri ile ilgilenmez.¹⁸⁰

Davranışın sonuçları o davranışın iyi ya da kötü olduğunu belirler. Ceza çocuk için kötü bir şeydir ve ondan kaçınmak için kurallara itaat eder. Ödül- ceza yolu ile bazı davranışları kazanır.¹⁸¹ Çocuk bu dönemde onu mutlu eden şeylerin iyi onu üzen şeylerinse kötü olduğunu düşünür. Ailesinin yapmasını ve yapmamasını istediği davranışları bilir, uygular ama neden yapması gerektiğini genellikle bilmez.

Her kültürün kendine has ahlâkî ve sosyal değer yargıları vardır. Çocuklar içinde büyüdükleri toplumun ahlak ilkelerine göre iyi ve doğru sayılan davranışı yapmayı öğrenir.¹⁸² Anne ve çevre bu anlamda çocuğa eğitim veren ilk eğitimcidir.

Çocuk, iletişimin içten ve canlı olduğu bir aile ortamında anne ve babasının onayını alma noktasında isteklidir. Ebeveynlerinin sevgisini, ilgisini kaybetmek istemez. Kurallara uyar, genel olarak uyumludur. Sağlıklı bir etkileşim ortamında kurallara uyması için sert disiplin kurallarına gerek yoktur.¹⁸³

¹⁷⁹ Cemil Oruç, "Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi", *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, C.1, S.2(2010):37.

¹⁸⁰ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 118.

¹⁸¹ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 113.

¹⁸² A.g.e., 110.

¹⁸³ Ayşe Günalp, "Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi: Aksaray İli Örneği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 53.

Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi isimli bir araştırmanın sonuçlarına göre çocuklar ahlaki kuralları sosyal kurallardan hem daha fazla bilmekteler hem de daha önce öğrenmekteler. Araştırmanın bulguları arasında okul öncesi çocukların ahlaki kural bilgisi, aile dinamiklerinden etkilenmezken, sosyal kural bilgileri ise söz konusu değişkenlerinden etkilenebilmektedir.¹⁸⁴ Ayrıca babaları eğitilmiş, donanımlı ya da profesyonel bir meslek gurubunda olan çocukların sosyal kural bilgilerinin diğer çocuklara göre daha iyi düzeyde olduğu gözlemlenmiş bu durum bize çocuğun sosyal kural bilgisini anneden daha çok babadan edinildiğini göstermektedir. Araştırmamızı yaparken anaokullarında dikkatimiz çeken bir durum bu veriyi destekler mahiyettedir. Gözlemlerimizde sınıf ortamında bazı çocukların uzun zamandır öğretmenleri ve arkadaşlarıyla aynı sınıfı paylaşmalarına rağmen hala içine kapanık çekingen tavırları dikkat çekmekteydi. En sevdikleri oyunlarda bile görev almak istemiyorlar, sorulan sorunun cevabını bilmelerine rağmen söz isteyip cevap veremiyorlardı.¹⁸⁵ Öğretmenin tespiti bu çocukların ortak noktalarının hepsinin de türlü sebeplerden dolayı babaları ile çok vakit geçirme imkânlarının olmayıştı. Öyleyse ahlaki eğitimde öncelikle annenin, sosyal kural bilgilerinin kazanılmasında da babanın davranış, tutum ve ilgisi oldukça önemlidir diyebiliriz.

2.2.1.5. Son Çocukluk Devresi- Somut İşlemler Dönemi (6-12 yaş)

“İkinci çocukluk” da denilen bu dönem çocuğun aile ve anaokulunun sağladığı koruyucu ortamından çıkıp, dış dünyanın ciddi yüzünü ve sorumluluklarını tanımaya başladığı, dış dünya ile daha çok iç içe olduğu bir dönemdir.

Genellikle kız çocuklarında 6- 11 yaş, erkek çocuklarında ise 6 -12 yaş aralığı “son çocukluk devresi” olarak adlandırılır.¹⁸⁶ Çocukların içinde bulunduğu şartlar, çevre, kalıtım, beslenme gibi faktörler sebebiyle her çocuğun gelişim dönemlerini net ve keskin sınırlar içinde bilemesek de 7 ila 12 yaşlar gelişimde bariz bir şekilde kendini

¹⁸⁴ Bkz. Ayşe Meriç ve Arzu Özyürek, “Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi” *OPUS ©Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14(2018): 157.

¹⁸⁵ Araştırmacının anaokulu sınıf ortamı, doğal gözlemi.

¹⁸⁶ Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, (Ankara;1982), 58.

fark ettiren önemli bir büyüme dönemidir.¹⁸⁷ Çünkü yedi yaşına gelen çocuklar fitrata özgü alanlara meyil etmeye başlamaktadır.¹⁸⁸

a) Son Çocukluk Devresi Zihinsel/ Bilişsel Gelişim

Bu döneme çocuğun öğrenmeye duyduğu ilgiden dolayı öğrenme dönemi adı da verilir. Çocuk, ruhsal olarak yeni bilgiler öğrenmeye ve her yeni bilgiyi zihninde öncekilerle organize etmeye başlamıştır. Bu dönemde artık duyguları, düşünceleri ve davranışları gündelik yaşam ile uyumludur.¹⁸⁹ Genel olarak çocuk bu dönemde daha rasyonel düşünceler geliştirir. Benlik algısı ve yapısı güçlenir; benmerkezcilik azalarak yaşlılarıyla sosyal ilişkiler kurmaktadır. Zihinsel, dilsel ve motor becerileri gelişmektedir.¹⁹⁰

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu dönemin ayırıcı özelliklerinden birisi bilişsel açıdan “akıl çağıının” oluşmasıdır.¹⁹¹ Piaget, çocuğun bu dönemini “somut işlemler” dönemi olarak adlandırmıştır. Somut düşünme; çocuğun duyu organları ile algılarıyla temas edebildiği, gözüyle görebildiği, nesnelere ve eylemler hakkında farklı açılardan ve akılcı bir düşünme biçimini ifade eder.¹⁹² Çünkü son çocukluk devresinde görselle desteklenmiş zihinsel faaliyetlerin yerini gerçek zihinsel işlemler alır. Zihinde mantığa dayalı şemalar oluşturur, akıl yürütmeye dayalı olarak neden sonuç ilişkisi kurmaya başlar. Sıralama ve sınıflandırma yeteneği bariz bir şekilde gelişir.¹⁹³ Günümüzde bazı psikologlarca çocuğun ayırt etme (temyiz) yaşının yedi yaş olduğu düşüncesini,¹⁹⁴ Gazzâlî'nin de(ö. 505/1111) bu konudaki tespitleri desteklemektedir.

¹⁸⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, 42.

¹⁸⁸ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 2.

¹⁸⁹ A.g.e., 4.

¹⁹⁰ cadempsikoloji.com/makale/3-cocuk-gelisim-donemleri [06.01.2021].

¹⁹¹ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 2.

¹⁹² Harun Arı, “Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi”, (Yayımlanmamış Y.L Tezi, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul ;2013), 17.

¹⁹³ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 99.

¹⁹⁴ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 3.

Gazzâli'ye(ö. 505/1111) göre çocuk yedi yaşına geldikten sonra temyiz gücü, yani akıl yürüterek doğruyu yanlıştan ayırt etme melekesi oldukça gelişmiş ve o, duyulan objelerin dışında olan şeyleri de anlayabilecek bir kıvama ulaşmıştır.¹⁹⁵ Hz. Peygamber efendimiz (s.a.v)'in “Çocuklarınıza, yedi yaşına geldikleri zaman namazı öğretiniz”¹⁹⁶ hadisi bu dönemin eğitim ve öğretime ruhen hazır olmayı işaret etmesi bakımından önemlidir.

Öyleyse, bu dönem çocuğu ile çalışan bir eğitimci, konuyu anlatırken soyut örneklerden kaçınmalıdır denebilir. Çünkü çocuk henüz somuttan soyuta uzanan uzunca bir yolun başındadır. İlköğretime giden çocukların fasulye, boncuk, çubuk gibi materyal kullanmaları, matematik işlemlerinde parmaklarını kullanarak hesap yapmak istemeleri onların somut düşünce döneminde oluşlarının bir göstergesidir. Soyut düşünebilme melekeleri geliştikçe materyale de ihtiyaçları kalmamaktadır.

b) Son Çocukluk Devresi Dil Gelişimi

Skinner, davranışçı görüşten etkilenerek, sözel davranışın yani dil becerilerinin çevresel uyarıcıların kontrolünde oluştuğunu iddia etmektedir. Piaget'nin etkileşimci görüşüne göre dil, kalıtım ve çevre etkileşimleriyle gerçekleşir.¹⁹⁷

Şüphesiz çocuk, okul çağına gelmesiyle dil gelişimde en hassas basamakları geride bırakmış oluyor. Artık ana dilini öğrenmiş, kendini ifade edebilir bir yeterliliktedir. Piaget'nin de dediği gibi dil kalıtım ve çevre etkileşimiyle olması daha doğru bir tespit olsa gerektir. Bazı ebeveynler çift ana dilli olabiliyor, böyle bir durumda çocukta iki anadili öğrenmiş olarak okul çağına ulaşmaktadır.

6-11 yaş döneminde olan çocuk, konuşma yeteneği ve söz dağarcığı çok gelişmiştir. Zaman, mekân, uzay, sayı gibi kavramaları kavramıştır. Hayalle gerçek daha kolay ayırt edilir hale gelmiştir. Hem arkadaş edinme hem de onlar içinde bir beceri ve yetenek üstünlüğü ile fark edilme çabası vardır.¹⁹⁸ Buda iletişim aracı olan dili daha etkin kullanmasını sağlamaktadır.

¹⁹⁵ Gazzâli, (ö. 505/1111) *el-Munkizu Mine'd- Dalâl*, çev. H. Güngör, (Ankara:1960), 67.

¹⁹⁶ Ebu Dâvud, “Salât”, 25.

¹⁹⁷ San Bayhan ve Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 122-123.

¹⁹⁸ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 76-77.

Kur'ân eğitimde harflerin çıkış yerlerini keşfetme süreci bu dönemde daha iyi sonuçlar vermektedir. Çünkü artık bebeksi lisan tamamen yerini çocuksu lisana bırakmıştır. Dilin gelişiminde büyük payın çevre ve kalıtımın etkisinin olduğunu düşünürsek, ailesinde ve çevresinde Kur'ân'ın lafzını ve mana ilimlerini duyarak büyüyen çocukların durumu bu alandaki yeterliliklerine de yansımaktadır.

c) Son Çocukluk Devresi Psikososyal Gelişim

Psikososyal gelişimi kuramlaştıran Erikson, bu dönemi çocuğun gelişiminde ki dördüncü dönem olarak görür ve “**çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu**” dönemi olarak adlandırır.¹⁹⁹ Bunun nedeni ilköğretim çağlarına denk gelen bu dönem çocuğu için çalışmak, bir şeyler üretmek, başarılı olmak, takdir görmek, kabul görmek oldukça önemlidir. Bu dönemdeki çocuk çevresinden destek görürse öz-saygısı artmaktadır.²⁰⁰ Daha fazla çalışmak ve daha başarılı olmak ister. Tam tersi duruma maruz kalan çocuk ise kendini değersiz ve aşağılık hisseder.

Yetersizlik ve aşağılık duygusu bu dönem çocuğunda karşılaşılan en sık problemlerdendir.²⁰¹ Gelişiminin bu döneminde öğretmeni tarafından fark edilmeyen, takdir görmeyen çocuk okul hayatı boyunca kendisini yetersiz ve özgüvensiz hissetmektedir.

Çocuklar bu yaşlarda toplumsal hayatta var olmayı önemser. Yaşıtlar içinde yetenekleri ile öne çıkmak, onları motive eder. Yaşıtlarının onlar hakkında ne düşündüğü çok önemli olmaya başladığı dönemlerdir. Sınıf başkanı, kulüp başkanı gibi görev insanı olmak onları oldukça mutlu etmektedir.

Arkadaş ilişkileri aile içerisinde karşılanamayan bir ihtiyaçtır. Bu dönem çocuğunun arkadaşlığa verdiği önem yetişkinlerin verdiği önemden fazladır.²⁰² Aşırı koruyucu ebeveyn davranışları bazen çocuğun arkadaş edinmesine mâni olmakta veya arkadaş seçimine fazlaca müdahale etmektedir. Sık sık arkadaşları ile ilgili tembihlerde, uyarılarda bulunmaktadır. Bu durum çocuk için oldukça sakıncalıdır.

¹⁹⁹ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 64-65.

²⁰⁰ A.g.e., 64.

²⁰¹ A.g.e., 64.

²⁰² Yörükoğlu, “*Çocuk Ruh Sağlığı*”, 91.

Çocuğun sosyal hayatı mücadeleyi, rekabeti, başarıyı, yenilgiyi ve daha birçok duyguyu deneyimlediği bir alan; arkadaşlık ilişkileri de onun ruhsal olgunluğunun en iyi göstergesidir.²⁰³

d) Son Çocukluk Devresi Psikoanalitik Gelişim

Freud son çocukluk dönemini yani ortalama 6- 12 yaşlar arasındaki dönemi “**Örtülü /Gizli Dönem**” olarak adlandırır.²⁰⁴ Cinsel kimlikleri hakkında merak duyguları olsa da erken çocukluk döneminin aksine bunu gizler ve soru sormaktan utanırlar.²⁰⁵ Bu dönemde çocuklar kendi cinslerine yakınlık gösterir, arkadaşlık kurmak isterler. Kız ve erkek çocukları kendi aralarında kümelenerek oyunlar kurarlar. Erkek çocukları genelde rekabet gerektiren oyunları tercih ederler. Erkekler kızları mızımız, nazlı görür ve sırada yanına oturmayı istemezler. Bunun nedeni yeni farkına vardıkları cinsiyetlerine uygun hareket etme isteğidir. Aynı durum kızlar içinde geçerlidir. Onlarda erkekleri kaba ve pasaklı bulur oyunlarına almak istemezler.²⁰⁶ Ayrıca bu dönemde arkadaş ve öğretmenden sonra yakın akrabalar ve komşular da önem kazanır. Genel anlamda insanlar ile iyi ilişkiler kurma eğilimi içindedirler.

Arkadaşlık ilişkileri çocuklara kendilerini değerlendirme imkânı verir. Arkadaşlık ilişkisini sürdürebilmek bencilliğin yenilmesini sağlar. Karşılıklı alıp verme ve özveri gerektiren durumları deneyimler. Hem kendi cinsiyle hem de karşı cinsle sürdürülen ilişkiler çocuğun kendi cinsel kimliğini benimsemesini sağlar.²⁰⁷ Bu dönemde çocuğunun cinsel kimliğinin oturmasında aile, arkadaş, öğretmen, okul ortamı, çevre faktörlerinin oldukça önemli bir yeri olduğunu anlıyoruz.

Örtülü dönem çocuğunun, bu dönemdeki kendi cinsiyetini benimseme aşamaları sağlıklı, uygun koşullarda geçirilmezse, çocuk içsel dürtülerinin denetimini sağlayamamakta ve enerjisini yanlış yöne çevirmekte; bazen de dürtülerini aşırı denetim altına alarak kişiliğinin gelişimine zarar vermekte ve obsesif karakter yapısına

²⁰³ A.g.e., 90.

²⁰⁴ Arı, “Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi”, 17.

²⁰⁵ Yörükoğlu, “Çocuk Ruh Sağlığı”, 78.

²⁰⁶ A.g.e., 77-78.

²⁰⁷ A.g.e., 91-92.

sahip olabilmektedir.²⁰⁸Bu sebeple ebeveynlerin ve eğitimcilerin dikkatli olması gerekmektedir.

Bu evre çocukları somut düşünme biçimine sahiptir.²⁰⁹Fakat zihin gücü sürekli bir gelişim içindedir.²¹⁰Bu sebeple somut kavramların yanında soyut kavramlar da yavaş yavaş çocukların ilgi alanına girmektedir.

e)Son Çocukluk Devresi Ahlaki Gelişim

Kohlberg'in "bilişsel ahlak gelişimi teorisi", dünyada en çok tartışılan ve özellikle 90'lı yılların sonuyla birlikte yükselişe geçen bir teori iken ülkemizde oldukça az yer edinen bir teori olmuştur.²¹¹ Kohlberg'e göre ahlak doğru -yanlış, iyi- kötü konularında bilinçli yargılama ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı içinde barındıran bilişsel bir yapıdır.²¹² Kohlberg 6-9 yaş arasını ödüle ulaşmak için kurallara uyulan "2. evre"; 10-15 yaş arasını ise başkalarının onayını almak için kurallara uyulan, çevreyle uyumlu olunan "3. evre"²¹³ şeklinde incelemiştir.

6-12 yaşlarında çocuklar, ahlak gelişiminin (yetişkinler öyle istiyor) basamağındadır.²¹⁴ Bu duruma otoriter ahlak denilmektedir. Olayların arka planı veya amaçlarıyla ilgilenmezler, olayların sonuca ortaya çıkan zarara bakarak eylemin iyi veya kötü olduğuna karar verirler. Bir araştırmada bu dönem çocuklarından annesine yardım ederken elindeki tabakları düşürüp kıran bir çocukla, annesinden izinsiz şeker alırken şekerliği düşürüp kıran çocuğu kıyaslanmaları istendiğinde, çocuklar tabakları

²⁰⁸ Engin Geçtan, Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar, (Ankara; A.Ü. Basımevi, 1980), 36; Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 56.

²⁰⁹ Arı, "Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi", 12.

²¹⁰ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 95.

²¹¹ Nermin Çiftçi, "Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Değerler Eğitimi Dergisi*, C.1, S.1,(2003): 43.

²¹² Halil Ekşi, "Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg'e ve Sonrası", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1 (İstanbul; 2006): 30.

²¹³ Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 117.

²¹⁴ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 104.

kıran çocuğun daha suçlu olduğunu söylemişlerdir.²¹⁵ Özellikle 6- 9 yaş arası çocuklar ahlak kurallarını sorgulamaz onaylanma, takdir görme arzusu ile kurallara uyar. Örnek davranışlar oldukça dikkatlerini çeker. Kuralların net ve anlaşılır olmasını beklerler. Bazı araştırmalar bu yaş gurubunda, kurallara uymayan çocukların oranının içerisinde kuralları anlayamadıkları için uyamayan çocukların oranının oldukça yüksek olduğuna değinilmektedir. Bu evrede çocuklar daha saf ve çıkarıcı olabilirler. Eylemin sonuçları onun için bir iyilikse o eylem iyidir. Kısaca “sen bana iyilik yaparsan bende sana iyilik yaparım” sloganı arkadaşlık ilişkilerinde belirleyici olmaktadır.²¹⁶

Okul çağı çocuğu baskıcı, sert veya başıboş bir tutum içinde büyürse çocukta ahlak bilincinin oluşması gecikebilir.²¹⁷ Bu dönem çocuğuna baskıcı ve otoriter davranmak yerine, örnek alabileceği özgün karakterler ile tanışmasını sağlamak, öz güvenini, bedensel ve zihinsel gelişimini destekleyen aktiviteler içinde yer almasını sağlamak, yerinde olacaktır. Bu aktivitelerde ahlaki erdemlere titizlikle dikkat edilmesi çocuğun dikkatinden kaçmayacaktır. Bu değerlerin önemini yaşayarak ve kendi isteği ile öğrenmiş olacaktır.

2.2.2. İslami Ekollere Göre Çocukluğun Evreleri

2.2.2.1. İslam Hukukuna Göre İnsanın Çocukluğundan İtibaren Geçirdiği Evreler

Araştırmamız İslami ilimler alanında çocuk ve onun gelişimi hakkında olduğu için fıkıh ilminin bakış açısına da kısaca yer vermemiz uygun olacaktır. İslam hukukunda çocuğun yerinin gereği gibi anlaşılması, din eğitimini daha da kolaylaştıracak ve geliştirilmesi için ışık tutacaktır.²¹⁸ Ayrıca, İslam hukukunun çocuğa bakış açısı

²¹⁵Yazar Adı Yok, Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ahlak Gelişimi*, (Ankara ;2011).

²¹⁶ Arı, “Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi”, 35; Mevlüt Kaya, Kişilik Özelliklerinin Ahlaki Yargı Üzerindeki Etkisi”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı :4, (İstanbul;1997): 189.

²¹⁷ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler* 105.

²¹⁸ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. y.

çocuğun cezaî ve normal ehliyet durumu, hakları ve mükellefiyeti gibi derinlemesine birçok konu ile çocuğu hukuki birtakım şartlara tabi kılmaktadır.

Günümüz ebeveynleri çocuklarını aşırı önemsemekte ama aynı zamanda çocuğu her alanda güçsüz, savunmasız kabul edip acizleştirmektedir. Sosyoloji ve psikoloji ilmi bu durumu “**helikopter ebeveynlik**” kavramı ile ifade etmiştir.²¹⁹ İslam hukuku ise çocuğu bir birey olarak görüp henüz anne karnında iken ve doğduktan sonra haklarını koruyup, mükellefiyetlerinin sınırlarını çizmektedir.²²⁰ Çocuğu korurken bu korumacı tutumu onu güçsüzleştiriyor; aksine haklarını, mükellefiyetlerini belirleyerek onu kendine muhatap kılıyor.

a) Ceninlik Evresi

Cenin, Arapça örtülmüş manasını ifade eder. Bu sebeple anne karnında bulunan, dünyaya örtülü olan çocuğa cenin denilmektedir.²²¹ Olgun insan olmanın evveliyatı çocukluk ise çocuk olmanın evveli de cenin olmaktır.²²² İnsan anne karnına düştüğü andan itibaren İslam hukukunun konusudur. Ceninin anne karnında geçirdiği süreyi ruhun üfürülmesini ölçü alınarak iki evrede inceler:

- a) Ruh üfürülmeden önceki evre: Hamileliğin ilk 4 ayı (120günü)

²¹⁹ Bkz. Hasan Yılmaz, “Türkiye’de Helikopter Ebeveynlik Eğilimi ve Helikopter Ebeveynlerin Demografik Özellikleri”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 46 (2020; Ocak-Mart): 133-160.

²²⁰ Bkz.Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk, Konu ile ilgili müstakil çalışmalar*;1- Muhammed b.Mahmud el-Usrûşenî, (632/1235), *Câmiu Ahkâmi’s- Sığâr*, 2- İbnu’l Kayyim el-cevziyye, (751/1350), *Tuhfetu’l- Mevdûd fi Ahkâmi’l Mevlûd*, 3-Mahmud Mecid es-Suûd, *es- Sağir Beyne Ehliyyeti’l Vucûb ve’l -Edâ (1401)*, 4-Muhammed b.Ahmed es- Sâlih, *et-Tıflu fi’ş-Şeriati’l- İslâmiyye, Farazdak Yayınları(1403)*, 5- Muhammed Fevzi Feyzullah, *Tadmînu’s-Sığâr ve Men İleyhim*. Çocuğun, başkasının malına zarar vermesi ve mâli sorumluluğuna mukayeseli bir eserdir.

²²¹ Mustafa Uzunpostalcı, “CENİN”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cenin> , [24.03.2021].

²²² Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 14.

- b) Ruh üfürüldükten sonraki evre: 4. aydan doğuma kadarki zamanı kapsar. Ceninin canlı olduğu dönemdir.²²³

Kur'ân-ı Kerim ve hadisler bu safhaları bize şöyle bildirmektedir:

*“Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. (12) Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfeye haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir”.*²²⁴

Hadis'te ise şöyle buyrulmaktadır:

Şüphesiz sizden birinin teşekkülâtı annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra o kadar müddet de bir kan pıhtısı olur. Sonra o kadar müddet de orada bir et parçası haline gelir. Sonra Allah bir melek gönderir. (O meleğe) Dört sözü (yazması) emredilir ve ona amelini, rızkını, ömrünü ve bedbaht (kafir) veya mes'ud (mü'min) olup olmayacağını yaz, denir. Sonra kendisine(cenine) ruh üflenir.²²⁵

b) Temyiz Öncesi Çocukluk Evresi

Doğumdan itibaren başlayıp temyiz vaktine kadar devam eder.²²⁶ Yani yaklaşık yedi yaşına kadarki süredir. Varlığı vücup ehliyeti gereğince sabit olur. Kendisi için bir şey alınsa, hibe edilse, miras kalsa sahibi olarak kabul edilir. Ancak eda ehliyeti yoktur. Bütün sözleri ve akitleri hükümsüzdür. Aynı şekilde fiilleri de hükümsüzdür. Ancak bir canı veya malı telef ettiyse (canın ve malın muhafazası gereği), gereken bedel malından verilmesi gerekir.²²⁷

²²³ A.g.e., 15-17.

²²⁴ el-Mü'minun:23/12-14, Ayrıca Bkz. el-Hac:22/5.

²²⁵ Buhârî, Bed'u'l-Halk: 6; Müslim, Kader, 1; Cenine ruh üfleme ile ilgili olarak bkz. Şeref el-Kudâl, *Metâ Tunfehu'r-rûh fi'l-Cenin*, Dirâsât, el-Câmiatu'l-Ürdüniyye, 1968,C.13, S.12, 39-63.

²²⁶ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C.5 (Risale Yayınları: İstanbul,1990), 97.

²²⁷ Bkz. A.g.e., 97.

c) *Temyiz Evresi*

Temyiz, iyiyi kötüden, faydayı²²⁸ zarardan, hayrı şerden ayırabilme kabiliyetidir.²²⁹ İslam hukukuna göre çocuğun yedi yaşında temyiz gücü kazandığı görüşü geçerli kabul edilmekteyse de, bu genel bir ölçü mahiyetinde söylenmiştir.²³⁰ Çünkü temyiz gücü olaylara ve kişilere göre değişiklik gösterebilir.

Mütekaddimîn dönemi İslâm hukukçuları temyiz için belirli bir yaş belirtmedikleri görülür, müteahhirin hukukçular temyiz döneminin başlangıcı için sabit bir yaşın itibar edilmesine, “Çocuklarınız yedi yaşında iken onlara namaz kılmalarını emrediniz”²³¹ Hadis-i şerifinden hareketle, normal şartlarda yedi yaşından itibaren temyiz başlayabileceğine dair görüş bildirmişlerdir.²³²

Genel kanaat şudur ki temyiz sadece bedenin gelişimini ilgilendiren bir durum değildir. Bir çocuğun temyiz gücüne ulaştığının anlaşılabilmesi için ruhi olgunluğa, bedeni büyümenin sağlıklı süreçler içerisinde ilerlemesine, aklî melekelerinin doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek, emir ve yasakları nasıl yerine getireceğini idrak edebilecek kıvamda olması ve tüm bu yeterliliklerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliğini anlıyoruz.

Mümeyyiz çocuğun tutum ve davranışlarında görülen ileri seviye bir olgunluk, alışverişte yetişkin insanlar gibi yükümlülüklerinin farkında ve dikkatli olabilmesi, benzer tutumlar gösteren çocuğa ticarete bulunabilmesi için vasisi tarafından **izin** verilebilir. Bu olgunluğa gelen çocuğa “**mümeyyiz-i me’zûn**” denir. Bir bakıma **buluğdan önceki rüşt** halidir.²³³ Birtakım sınamalara tabii tutulan çocuğun tasarruflarını yönetebilmesi için yetkilendirilmesi de diyebiliriz.

²²⁸ Âl-i İmran, 3/179.

²²⁹ Mücahit Çolak, “İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü” S.35 *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2011): 112. <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniilah/issue/2752/36703>, [24.03.2021].

²³⁰ Çolak, A.g.e., 112; Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 534.

²³¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 26; Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylü'l-Evtâr Şerhu' Münteka'l-Ahbâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, I, 360.

²³² Çolak, “İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü”, 114.

²³³ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 24-33.

İzin yetkisine delil olarak gösterilen ayet-i kerime şu şekildedir:

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin...”²³⁴

Bu ayetten anlıyoruz ki, sınanarak tasarrufları yerli yerinde yönetebildiği sabit olan çocuklara vasilerinin kontrolünde ticaret yapabilme izni verilmiştir. İslam hukukunda mümeyyiz çocuk ceza ehliyeti bakımından gayrı mümeyyiz çocuk gibidir.²³⁵ Temyize ulaşan çocuğa işlediği suçlardan dolayı herhangi bir müeyyide uygulanmamıştır. Kişinin fiillerin sonuçlarına katlana bilmesi için temyiz tek başına yeterli görülmeyip, bir müddet daha büyüüp olgunlaşması yani buluğa ermesi gerekli görülmüştür.

Hz. Peygamber’in “Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Ergenlik çağına gelinceye kadar çocuk...”²³⁶ İfadesi çocuğun cezaî sorumluluğunun bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu hükme göre, ergenlik çağına gelmiş ve temyiz gücüne sahip olan bir kimsenin cezaî ehliyeti bulunmakta, gayrı mümeyyizin bulunmamaktadır.²³⁷

İslam hukukunda ergenlik çağına gelmemiş çocuklar tam idrak sahibi olamamaları sebebiyle kanunlara aykırı fiillerinden cezaî açıdan sorumlu değildir.²³⁸

d) Buluğ Evresi

Lügatlerde “ulaşmak” manasına gelen bulûğ kelimesinin, terim anlamı çocuğun beden ve bünye olarak ergenlik dönemine gelmesini ifade eden bir kelimedir. Bu hale gelen kişiye **bâliğ** denir.²³⁹

²³⁴ en-Nisa, 4/6

²³⁵ Çolak, İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü, 116.

²³⁶ Buhârî, “Hudûd”, 22; Ebu Dâvûd, “Hudûd”, 17.

²³⁷ Çolak, İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü, 116; Aydın, M. Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Beta Basım, 1996),189.

²³⁸ Çolak, A.g.e., 116.

²³⁹ Ali Bardakoğlu, “Bulûğ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bulug> (17.04.2021).

Buluğ çağı, buluğdan başlayıp rüşdüne kadar olan dönemdir.²⁴⁰ Bu çağ, çocukluk döneminin bitişi, dini ve dünyevi yetişkin sorumluluklarını alma, bedenen olgunlaşma, nesli devam ettirmeye elverişli cismani hal döneminin başlangıcıdır.

Hz. Âişe”den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, akıl hastalığına duçar olandan akli başına gelinceye kadar ve çocuktan bulûğ (ergenlik) çağına gelinceye kadar”.²⁴¹

Buluğ ile ilgili ittifak edilen alametlerin çocukta belirmesi ile çocuk buluş çağına girmiş olur. Bu duruma **hakiki buluş** denmektedir. İttifak edilen buluş alametleri; Erkek için inzal (ihtilam olma) veya eşini hamile bırakma. Kız için de hayız görmesi veya hamile kalmasıdır.²⁴²Bu durumlar bedenin olgunlaştığının en bariz göstergesidir.

Eğer bedende buluş alametleri belirmez ise o vakit buluş yaş ile tayin edilir bu duruma da **hükmi buluş** denir.²⁴³Müçtehitlerin geneli buluş için azami yaşı 15 yaş olarak tayin etmiştir. Bedeninde buluş alametleri belirmeyen kişi 15 yaşını doldurduğunda fikhen bâliğ sayılır. Cumhur bu görüşüne Abdullah b. Ömer’den yapılan şu rivayeti delil getirmektedir: “Uhud savaşında on dört yaşındaydım. Savaşa katılmak için Rasulullah’a (s.a.v) arz edildim, kabul etmedi; Hendek savaşına katılmak için arz edildim, izin verdi.”²⁴⁴ Ömer b. Abdülaziz de bu uygulamayı esas alarak küçüklük ile büyüklük arasındaki farkın on beş yaş olduğunu belirtmiştir.²⁴⁵

Fakihler buluşa eren kişinin bütün şer’î emirlerle mükellef olduğuna, ittifak etmişlerdir. Eda ehliyetine gelince, kişi rüşd sahibi olarak buluşa ererse mali tasarrufları da geçerli olur. Çünkü buluşa erdiği halde akli kemale ermeyene eda ehliyeti verilmez.²⁴⁶

²⁴⁰ Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 98.

²⁴¹ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 17.

²⁴² Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 32; Mecelle, Madde 986.

²⁴³Bkz. Çeker, A.g.e., 32-37.

²⁴⁴ Tirmizî, “Cihâd”, 32.

²⁴⁵ Çolak, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü*, 118.

²⁴⁶ Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 98.

Asgari yaş, kızlar için 9, erkekler için 12 yaş kabul görmüştür. Yani bir çocukta asgari buluğ yaşından önce bedeninde buluğ alametlerinden biri belirse o çocuk fıkhîen bâliğ sayılmaz. Farklı fikir beyan eden İslam hukukçuları olmuşsa da genel kabul bu şekildedir.²⁴⁷

e) Rüşd Evresi

Lügat anlamı “doğru yolu bulmak, mâkul davranmak” anlamlarına gelen rüşd kelimesinin, fıkıh terimi karşılığı ise; bir kimsenin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat çerçevesince icap eden yollarla muhafaza ve gerektiğinde harcama yapma aklı olgunluğuna ulaşmasıdır. İmam-ı Şâfiî’ bu vasıflara ilave olarak dinî ve ahlâkî açıdan adalet sahibi olunmasını da belirtir. Bu nitelikleri taşıyana reşid denir.²⁴⁸Rüşdün aksi durumuna ise sefeh (sefih) denilmektedir.

Sefih fıkhîta aklın bu olgunluğa uygun hareket etmemesi, yani kişinin akıl sağlığı ve temyiz gücüne sahip olmasına rağmen maddi varlığını din, akıl, mantık ve iktisat gerekliliklerine uymaz halde davranan kişiyi ²⁴⁹, ifade eder. *Mecelle*’nin târifî de benzer şekildedir: Buna göre sefihi; malını boş yere sarf ve israf ile zayi eden kimseye denilmektedir.²⁵⁰

Rüşd, aynen temyiz de olduğu gibi tamamen akıl ve tecrübeden kaynaklanan bir niteliktir.²⁵¹ Buluğ ile çocuk bedeni olgunluğa ulaşmakta iken rüşd ile de akli olgunluğa ulaşmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülüğ) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri

²⁴⁷ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 41.

²⁴⁸ Saffet Köse, “Rüşd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusd--fikih> [20.04.2021].

²⁴⁹ Köse, “a.g.e.”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusd--fikih>

²⁵⁰ H. Yunus Apaydın, “Hacir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacir>, [20.04.2021].

²⁵¹ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 43.

*verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.*²⁵²

Rüşd halinin buluğdan sonra gerçekleştiğini anlıyoruz. Buluğdan önce olan haline temyiz denmektedir. Rüşd yaşı, aklî ve tecrübî bir durum olup kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bu nedenle Cumhura göre rüşd için muayyen bir yaş yoktur.²⁵³ Kişi belirlenen yaşa gelse de rüşd halinin kemâlî aklını gösteremeye bilir. Ancak sonradan doğan ihtiyaca binaen, prensip olarak rüşd yaşının sınırları belirlenmiştir. İslam hukukuna göre; en erken 18, en geç 25 yaş aralığında kişi reşid kabul edilir.²⁵⁴

2.2.2.2. İslami Ekol Eğitimi ve İlim Adamlarının Çocuğun Gelişim Dönemlerini Tasnifi

İslami ekol mürebbi ve ilim adamları çocuğun gelişim dönemlerini çoğunlukla şu şekilde isimlendirmişlerdir. Bu sınıflandırma, birçok batılı kuramcının kullandığı bir tasniftir.²⁵⁵

- 1) **(Sabilik)** Bebeklik Dönemi:0-3 yaş süttten kesilinceye kadar ki dönem.
- 2) **(Gulam)** İlk Çocukluk Dönemi:3-7 yaş
- 3) **(Yaf'i)** Son Çocukluk Dönemi: 7-10 yaş
- 4) **(Havzer)** İlk Ergenlik Dönemi:10- Buluğ çağı²⁵⁶

Her bir dönemin kendine has gelişim özelliklerine yukarıda değinmiştik. Bu gelişim alanları; bedensel gelişim, duygusal gelişim, motor gelişimi, dil gelişimi, sosyal gelişim şeklinde de incelenebilir. Çocuk tüm gelişim dönemlerini sırası üzerine ve birbirinden farklı yaşar. Oldukça karmaşık gibi gözükse ama kâmil insan olma

²⁵² en-Nisâ 4/6.

²⁵³ Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, 99.

²⁵⁴ Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, 45.

²⁵⁵ Dodurgalı, 245; İ. Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, *Din Öğretim Dergisi*, S. 35, 73

²⁵⁶ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* 245; Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, (İstanbul; İ.Ü. Edeb. Fak. Yayınları,1982), 34.

yolunda basamakları çıkılan bir merdiven gibi, bu büyüme yolculuğunda yol almaktadır.

Çocuğun hem dünyasına hem ahiretine tesir edecek bir eğitim olması sebebiyle Kur'ân eğitimi oldukça ihtimam gösterilmesi gereken bir eğitimidir. Çocuğun gelişimi hakkında bilgi sahibi olmadan verilen eğitimde, yapılan hatalar sonucu eğitimci iyi niyetli de olsa derin yaralar açılabilir.

Farklı disiplinlerin çocuğun gelişimine bakışını değerlendirdik. Görülüyor ki kişi büyürken her bir dönemi bir önceki dönemden beslenerek büyüyen yetişkin olmaktadır. Bu dönemlerde alacağı eğitimle çocuğun maneviyatına tesir etme, salih ve salihane kullardan olabilmesi için bir tohum bırakma imkânı vardır.

Kişi yetişkin olduğunda da içindeki çocuğu taşımaktadır.²⁵⁷ Çocukluktan getirdiği duygular, düşünceler, maruz kaldığı muameleler, sonucunda içinde bir şema oluşur. Bu şemaya kaydettiği öngörüler ise hayat boyu seçimlerini etkilemektedir. Müslüman nesil yetiştirme gayretinde olan eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin bu hususu önemsemesi gerekmektedir.

2.3. Kur'ân ve Din Eğitiminin Psikolojik Temelleri

Şu ana kadar bu bölümde hem dini kaynakların çocuğu, çocukluğu, onun haklarını ve süreçlerini nasıl yorumladığını hem de eğitim psikolojisinin çocuğa yaklaşımını; eğitim, öğretim açısından gelişim, büyüme ve öğrenme kavramlarını inceledik. Böylece tüm disiplinlerin çocuğun gelişimini süreçlere yayarak incelediğini müşahade ettik. Yeni doğan bir bebek hadiste belirtildiği üzere “İslam fitratı üzere doğar”²⁵⁸ fakat din zihninde henüz şekillenmemiştir. İnsanoğlu büyürken nasıl bir aşamadan geçerse dini hayatıyla uyumlanır? Çocukların din ve maneviyat dünyalarının gelişimi nasıl olmalıdır? Çocuklarda din duygusunun merkezinde ne vardır?²⁵⁹ Bu sorulara araştırmamız içerisinde yeri geldikçe kısmen değinmeye çalışacağız.

Bireyin gelişimi bir bütünlük içerisinde yürütülmelidir. Kur'ân ve din eğitimi, eğitimin en hassas alanlarından birisidir. Eğitim verilirken uygun koşul ve yöntemler

²⁵⁷ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, (İstanbul; Remzi Kitapevi,1997), s.y.

²⁵⁸ Tirmizi, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 15.

²⁵⁹ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 25.

gözetilmez ise bireyde dine karşı itici tutum oluşabilir. Öyleyse çocuğa verilecek olan Kur'an ve din eğitiminin çocuğun psikolojik temelleri göz önünde bulundurularak verilmelidir. Bu temelleri iki ana başlık altında toplayabiliriz: Birincisi "Çocuğun Gelişimi", bu konuya yukarıda gerekli ölçüde değinildiği için kısa bir açıklama ile yetineceğiz. İkincisi de "Çocukların Sınırlılıkları".

2.3.1. Çocuğun Gelişimi

Çocuğun gelişimi eğitimci tarafından dikkatle incelemelidir. Bu alanda kullanılan form ve ölçeklerden yararlanılmalıdır.²⁶⁰ Gelişim evreli göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yapılırken de her çocuğun gelişim hızının aynı olmadığı, yaşadığı çevre, kültür, beslenme, genetik faktörlerin gelişim süreçlerini etkileyebileceği unutulmamalıdır. Süreçler takip edilirken karşılaşılan problemler öğretmen, ebeveyn ve psikolojik danışman iş birliği ile çözüme kavuşturulmalıdır. Anaokulu, ilk öğretim ve lise gurubu okullarda genelde bu duruma uygun prosedür uygulanmakta iken, sadece Kur'an ve Dini İlimler eğitiminin verildiği yatılı ve gündüzlü Kur'an Kurslarında aranmamaktadır. Hâlbuki ki okul ortamından daha sıkı şartlarda eğitim alan Kur'an Kursu öğrencilerinin de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik desteğine ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olan Kur'an Kursu eğitimcilerinde pedagojik açıdan yeterlilik aranmaması bu alanda eğitim gören çocukların zaman zaman üzücü hadiseler yaşamasına ve mağdur olmalarına sebebiyet vermektedir.

Kanaatimizce, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki özel ve kamu okullarının, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki okul öncesi ve diğer tüm çocuk ve gençlere yönelik Kur'an Kurslarının, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulunan kreş ve bakım evlerinin kısaca çocukla muhatap olan tüm eğitim kurumlarının görevlendirmelerinde pedagojik yeterliliği önemsenmesi gerekmektedir. Çocuğu tanımayan, ihtiyaçlarını fark edemeyen eğitimciler hatta bakım vericiler çocuğun mağduriyet yaşamasına sebep olabilmektedir.

Konunun Avrupa standartlarına bakacak olursak, son yıllarda ülkemizde uygulanan, çalışan annelere yönelik Avrupa Birliği Destek Fonu kapsamında bakıcı yardımı

²⁶⁰ Gerekli formlar için, <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>.

yapılmaktadır. Yalnız burada evde çocuğa bakacak kişinin en az lise, tercihen üniversite düzeyinde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Mezunu, olması şartını sunulmaktadır.

Burada dikkatimizi çeken nokta eğitim değil sadece bakım verecek kişinin dahi belli bir pedagojik alt yapıya sahip olması istenirken, ülkemizdeki birçok kurumda, çocukla muhatap olacak olan personelde bu alanda bir yeterlilik aranmamaktadır. Eğitimcilerde azami düzeyde bir yeterlilik aranırken, diğer personel göz ardı edilmektedir. Çocuğun korunması, gelişimine saygı duyulması neslin muhafazası için eğitim mekânlarında görevli, aşçı, temizlik hizmetlisi, sekreter, bekçi, servis şoförü gibi diğer personelin asgari düzeyde de olsa çocuk gelişimi ve psikolojisi hakkında bilgilendirilmeleri faydalı olacaktır.

Eğitimcilerin gelişim süreçleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve sınıf içi kullandıkları yöntemlerde bu farkındalığı yansıtmaları, öğrenmede başarı oranını artıracaktır.

Ayrıca bu yaş grubunun dikkat süresi diğer yaş gruplarından daha kısadır. Eğitimcinin konuyu iyice öğretiler diye süreyi uzatması çocukların gelişim dönemlerinin gereği olan dikkat algı sürelerini geçtiği için öğrenme güçlüğü çekmelerine sebep olacaktır.

2.3.2. Çocukların Sınırlılıkları

J. J. Rousseau'ya göre psikolojide çocuğun gelişimden kaynaklanan bazı sınırlılıkları vardır. Bu sınırlılıklara dikkat edilmediği takdirde din eğitimi ve öğretiminde güçlükler yaşanır.²⁶¹ Burada sınırlılıktan kasıt çocuğun gelişiminin çizdiği sınırlardır. Eğitimci bazı konuları çocuğun gelişim seviyesine uygun belirlemediği takdirde, henüz öğrenme için uygun şartlar gelişmediği için, çocuk sınırlarla karşılaşacak ve öğrenme gerçekleşmeyecektir. Çocuk için keyif alabileceği bir konu, sıkıcı hatta eziyet verici bir hal alacaktır.

²⁶¹ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.28; Jean Jacques Rousseau, "Emil Yahut Terbiyeye Dair", çev., Hilmi Ziya Ülken, A.R. Ülgener, S. Güney, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1956), s.195-197.

2.3.2.1. Gelişmekte Olan Zihin Yapısı

Zihin gelişiminin birçok evreden geçen bir süreçtir. Sağlıklı gelişim gösteren bebek doğduğu andan itibaren dünyaya dair temel bir bilgi edinmek üzere zihin gelişimi harekete geçmektedir.²⁶² Piaget'e göre çocuk düşüncesi üç özelliğe sahiptir: Canlılık, Yapaylık, Ortaklık.²⁶³

- **Canlılık (animism):** Çocuklar cansız varlıkları canlı gibi düşünme eğilimindedir. Oyuncak bebeğinin canlı olduğunu, gökyüzü, ay ve yıldızların konuşan, düşünen varlıklar olarak tasavvur edebilmektedir.
- **Yapaylık (artificialism):** Çocuklar, doğanın insan tarafından yapıldığını düşünme eğilimindedirler. Örneğin, bulutların evlerin bacalarından çıkan dumanlarla yapıldığını düşünebilmektedir.
- **Ortaklık (participation):** Çocuklar doğal olaylarla insan eylemlerinin birbirini etkilediğini düşünerek bir ortaklık oluştururlar. “Adam çok kızdı, o yüzden de gök gürlüdü”, “Kız ağlayınca bulutlar da ağladı, yağmur yağdırdı v.b.” Çocukların bu düşünce yapısı masalların ilham kaynağı olmuştur.

Çocukta bu düşünce biçimini, gelişiminin ikinci aşamasına geldiğinde yapaylık ve ortaklık düşünceleri mevcut olsa da açıklama getiremez. Ancak üçüncü aşamada, edindiği açıklamalar yanlış dahi olsa canlılık, yapaylık ortadan kalkmaktadır. Çocuk okulda öğrendiklerini tekrarlayarak bir nevi kendi biliş âlemine göre açıklamaktadır.²⁶⁴

²⁶² Berkan Şahin vd. “Zihin Kuramı: Gelişimi, Nörobiyoloji, İlişkili Alanlar ve Nörogelişimsel Bozukluklar”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2019;11(1):24-41

²⁶³ Gülseren Günce, *Çocukta Zihin Gelişimi, Piaget Kuramına Toplu Bakış*, (Ankara; Baylan Matbası, 1973), 91-93.

²⁶⁴ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 30-31.

Dolayısıyla bilişsel gelişim, soyut ve somut sebeplerin açıklanmasını, mantıklı düşünmeyi ve öğrenilen bilgileri örgütlemeyi sağlamaktadır.²⁶⁵ Din dilindeki soyut kelimelerin anlaşılması çocuk için zordur. Allah, melek, ahiret, ölüm, günah, sevap, kutsal, haram, helal v.b. Eğitimci erken çocukluk döneminde (3-6 yaş) eğitim gurubuna somut örnekleri kullanması gerekmektedir. Ancak din eğitiminde kullanılacak kavramların kendisi soyuttur.

Burada çocuğun bu kelimeleri kendi iç âleminde yorumlamasına müsaade edilmelidir. Yaşla birlikte somuttan soyuta doğru geçiş yaşanmaktadır.²⁶⁶ Bu geçişin sağlıklı bir zemine oturabilmesi için çocuğun, kendisine eğitim veren kişinin dikkat ve ilgisine ihtiyacı vardır.

2.3.2.2. Sınırlı Kelime Dağarcığı

Dil bir anlatım ve çevreye uyum aracıdır. İnsanların birbirleriyle iletişimini sağlar.²⁶⁷ Arzu ve ihtiyaçları için sadece bağırabilen ve ağlayabilen bir bebeğin; zamanla hayallerini sizinle paylaşması, komik hallere girip sizi güldürmesi, soracak bir sürü sorusu olan bir çocuğa dönüşmesi ebeveynler için gerçekten çok güzel ve duygusal bir süreçtir.²⁶⁸ Dil ve düşünce arasında yakın bir etkileşim vardır. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* adlı eserinde bu ilişkiye, “insanların konuştukları dil, duygu, düşünce ve hayal dünyalarına tesis eder” ifadesiyle dikkat çekmektedir.²⁶⁹

Kur’ân ve Din eğitimde karşılaşılan hassasiyetlerden biridir, çocuğun sınırlı kelime dağarcığına sahip olması. Gerek dini bilgilere gerekse Kur’ân öğrenimine ilk başladığında harflerin ve kelimelerin telaffuzunda zorlanabilir. Eğitim veren kişi

²⁶⁵ Kürkçüoğlu, B. Ü., “0-6 Yaş Arası Çocukların Temel Gelişimsel Özellikleri: Bilişsel Gelişim ve Dil gelişimi”, Editör İ. H. Diken, (*Erken Çocukluk Eğitimi*) içinde, (Ankara: Pegem Yayınları, 2010), 139.

²⁶⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 32.

²⁶⁷ A.g.e., 33.

²⁶⁸ Suat Kol, “Erken çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (Mayıs 2011): 1-21.

²⁶⁹ Fatma Öztürk Dağabakan, Davut Dağabakan, “Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları”, *Milli Eğitim Dergisi*, C.36, S. 174, (2007): 2.

çocuğun sınırlı bir dil kapasitesi olduğunu, daha doğrusu gelişme döneminde olan bir dil kapasitesi ile muhatap olduğunu hatırlardan çıkarmamalı ve çocuğu yetersizlik duygusuna sevk edecek zorlamalardan kaçınmalıdır.

Örneğin genelde okul öncesi dönemde çocuklar “R” ve “Ş” harfinin telaffuzu diğer harflerden sonra tamamlanır. Bu harfleri çıkaramayan bir çocukla çalışırken, “hayır olmuyor, tekrar et” gibi ikaz cümleleri çocuğa bu iş için yeterli olmadığı duygusunu yaşatabilmektedir. Onun yerine ses veren kişi, doğru sese çocuğu yeterince maruz bırakıp sonrasında “Tamam! Oluyor, devam et, çalıştıkça daha da güzelini yapabileceğine inanıyorum” gibi cümlelerle motivasyonu sağlayarak, çocuğun çabasını yeterli görmelidir. Çocuğun telaffuz sorunundan dolayı kendisini yetersiz hissetmesine müsaade edilmemelidir.

2.3.2.3. Sınırlı Tecrübeleri

Çocuklar kendisinin, neler başarabileceğini ve çevresini keşfedebilmesi için zamana ihtiyacı vardır. Çocuklar hayat hakkında izlenimlerini oyun yoluyla edinmektedir. Oyun, çocuğu eğitirken ruhunu da doyuran, becerilerini artıran, hatta yaşadığı travma durumların açtığı yaraları iyileştiren yegâne ilaçtır. Yetişkin için “iş” neyse çocuk için de “oyun” odur. Kısaca oyun çocuğun işidir. Gerek grup gerekse bireysel oyunlarda çocuk büyüyünce tanışacağı bazı sorumlulukları, rolleri tecrübe etmektedir. Çocukların oyunda olmak istediği her şeyi deneme imkânı vardır. Çocuk için oyun gerçektir, canlıdır ve ciddi bir iştir.²⁷⁰

Dr.George L. Keppers’a göre oyun terapisi, çocuğun olumsuz duygularını oyun yoluyla gösterebilmesi ve böylelikle bu duygularla başa çıkabilmesi için “yaşamsal bir fırsattır”.²⁷¹ Günümüzde oyunun çocuk için iyileştirici gücü fark edilmiş; duyu, düşünce ve davranış bozukluklarının tedavisinde oyun terapisi yöntemi kullanılmaktadır. Çocuğun eğitiminde de oyun yoluyla tecrübe oluşturmak, zengin yaşantılar oluşturmak oldukça önemlidir.

²⁷⁰ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 37.

²⁷¹ Virginia M. Axline, *Oyun Terapisi*, (Ankara: Panama Yayıncılık,2020), s. y.

2.3.2.4. Çocuğun zihinsel ve duygusal olarak hazır oluşu

Hazır oluş ve olgunluk kavramlarının, çocuğunun eğitim göreceği alanla ilgili yeterli olgunluk seviyesine ulaşmasının yanı sıra bu işi başarabilmesi için gerekli ön bilgiye de sahip olması²⁷² durumunu da ifade ettiğine kavramlar bölümde etraflıca değinilmiştir.

Sadece Kur'ân eğitimde değil tüm eğitim alanlarında hazır oluş seviyeleri dikkate alınmadan verilen bilgiler, çocuğun ruh ve zihin sağlığını örseleye bilmektedir.²⁷³

Kur'ân eğitiminde hazır oluş basamakları:

- 1) Zihinsel yönden, Kur'ân eğitimi biliş düzeyinin üzerinde olmamalıdır.
- 2) Fiziksel yönden, bedenen onu yormamalıdır.
- 3) Dil gelişimi açısından çoğu harfi telaffuz edebilmelidir.
- 4) Duygusal yönden, almış olduğu eğitimi severek devam ettirebilmelidir.
- 5) Sosyal yönden, diğer insanlarla ilişkiler kurabilmelidir.

Bu eğitim esnasında edindiği yeni arkadaş ve öğretmenleri gelişimini olumlu etkileyecek, hazır oluş seviyesini daha da artıracaktır.

²⁷² Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 39.

²⁷³ A.g.e., 39.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLARDA KUR'ÂN VE TEFSİR EĞİTİMİ

3.1. Kur'ân Eğitim Tarihi

Kur'ân'ın eğitim ve öğretim tarihi Kur'ân'ın inzaliyle başlamıştır. Peygamber efendimiz (s.a.v) kendisine gelen ayetleri hemen vahiy kâtiplerine yazdırır, sonra da sahabe-i kirama bizzat kendisi öğretirdi.²⁷⁴ Hz. Peygamber'in, eğitim ve öğretim usulü kişilerin farklılıklarını önemseyerek, muhataplarının idrak seviyesine ve yaşam tarzına şefkatle yaklaşım göstermiştir.²⁷⁵ Hz. Peygamber, Cebrail (a.s)'ın kendisine öğrettiği usule uygun olarak Kur'ân'ı ümmetine talim etmiştir. Bu talime semâ' ve arz metodu denilmiştir.

Ashâb-ı kiram da Efendimiz'den gördükleri titizliği aynen devam ettirmiştir. Hz. Ebu Bekir (r.a) Allah'ın ayetlerini her vesile ile sahabeye tebliğ etmiş ve öğretmek için farklı şekillerde gayret göstermiştir. Öyle ki insanlar ayetlerin hem tertibini öğrensinler hem de lafzını ezberleyebilsinler diye namazlarda uzun uzun Kur'ân okurdu.²⁷⁶

Hz. Peygamber, Mekke'de iken Kur'ân'ın eğitim ve öğretim faaliyeti Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde yapılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Birinci Akabe biatını müteakip Efendimiz, Mus'ab b. Umeyr'i (r.a), Kur'ân öğretmesi için Medine'ye göndermiştir. Mus'ab, Sa'd b. Zürâre'nin evine yerleşerek vazifesini yerine getirmiştir.²⁷⁷

Medine'ye hicretin gerçekleşmesinin ardından Mescid-i Nebî, Peygamberimiz (s.a.v)'in muallimliğinde “dârü'l-kurra” vazifesi görmüştür. Muhammed Hamidullah,(1908-2002) *İslam Peygamberi* eserinde Suffe'yi “Öğretmeni Resûlullah olan İlk İslam üniversitesidir” şeklinde ifade etmiştir. Burada eğitim gören Ashâb-ı

²⁷⁴ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 40.bs., (İstanbul: Emin Yayınları,2014), 37.

²⁷⁵ Recep Koyuncu, “İdeal Kurân Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.49, (Aralık, 2020): 298.

²⁷⁶ Murat Kaya, *Hz. Ebu Bekir'in Kur'ân'a Hizmetleri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 177.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 118; Çetin, “Kur'ân Okuma Esasları”, 39.

Suffe Arap Yarım adasının dört bir tarafına dağılarak gittikleri yere Kur'ân'ın nurunu ulaştırmışlardır.²⁷⁸

Birçok sahabe hayatını Kur'ân eğitimi vermeye adanmıştır. Dımâşk Mescidi'nde Ebu'd-Derda (r.a) (ö. 32/652 [?]), vefat edinceye kadar her gün sabah namazından öğle namazına kadar Kur'ân derslerini okutmuştur.²⁷⁹ Muallimü'ş-Şâm" veya "Kâriü'ş-Şâm" unvanıyla nam yapmış olan Ebu'd-Derda'nın rivayetlere göre meclisine gelen talebelerinin sayısının zaman zaman 1500'ü aşması halkın onun derslerine gösterdiği teveccühü²⁸⁰ bize bildirmektedir.

Tâbiûn döneminde de Kur'ân eğitimine çok önem verilirdi. Hadis ve fıkıh eğitimi almak isteyen bir kimseye önce Kur'ân eğitiminin yeterli seviyede olup olmadığına bakılmakta yeterli görülürse talip olduğu ilmin eğitimi verilmektedir. Ebu Hanifenin talebelerinden olan ve Halife Harun Reşid zamanında Bağdat ve Kufe kadılığı yapan Hafs.b. Gıyâs (194/810), kıraat, hadis ve ferâiz alanındaki bilgisiyle meşhur tâbiûn neslinin önemli alimlerinden A'meş'in (148/765) yanına gelip kendisinden hadis tahsil etmek istemişti. A'meş ona Kur'ân'ı bilip bilmediğini sordu. Olumsuz cevap alınca "Git Kur'ân'ı öğren, öyle gel, sana hadisi o zaman öğretim" dedi. Bundan sonrasında Hafs.b. Gıyâs şöyle anlatıyor: "Gittim Kur'ân-ı Kerim'i ezberledim. Sonra geldim. Birkaç yerden okumamı istedi. Okudum. Ondan sonradır ki, bana hadis rivâyet etmeye başladı."²⁸¹ Bu örnekten, sahâbe gibi tâbiûnların de önce Kur'ân eğitimi ile başlayıp sonra hadis ve diğer ilimlerin eğitimine geçtikleri anlaşılmaktadır.²⁸²

İslam tarihinin İlk asırlarında camiler, yüksek derece Kur'ân eğitiminin verildiği eğitim merkezleridir. Kur'ân eğitiminde İleri seviyede olan öğrenciler için oluşturulan ders halkalarını "seb"²⁸³ yeni başlayan öğrenciler için oluşturulan ders halkalarını da

²⁷⁸Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 770.

²⁷⁹ Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulkurra#1>, [07.06.2021].

²⁸⁰ A.g.e.

²⁸¹ Mücteba Uğur, "Tabiûnların Bazı Hadis Öğretim Prensipleri", *Diyanet Dergisi*, C. 24, S.2, (Nisan-Mayıs-Haziran,1988): 20.

²⁸² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 40.

²⁸³ "Seyahatleri sırasında Dımâşk'a da uğrayan İbn Cübeyr, bu şehirde bütün gün devam eden Kur'an dersleri hakkında bilgi vermektedir. Sabah namazından sonra "seb" denilen meclisle başlayan kıraat

kevseriye” şeklinde adlandırılmıştır. Kıraat eğitimi veren hocaya “şeyhü'l-kirâa”, vazifesine de “meşihatü'l-kirâa” denilmiştir. Şehrin camilerinde yapılan Kur’ân eğitimine “meşihatü'l-mescid”, ordugâhlarda yapılan “meşihatü'l-cünd” olarak adlandırılmıştır. Meşihatü'l-cünd’de görev yapan hocalara “kâriü'l-cünd” denmiştir. Küçük çocuklara Kur’ân eğitimi “küttâb” denilen mahalle mekteplerinde verilmektedir. Bu mektebi bitirdikten sonra Daru’l-Kurra’ya giderek “ilim -i kırâat” ve “ilm-i mehâriç-i hurûf” dersleri tahsil edilmiştir.²⁸⁴

Endülüs’te hafızlık ve kıraat eğitimi için kurrâlara özel mescitler olurdu. Endülüslü, büyük ilim adamı, şeyh Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), beldesinde oldukça başarılı bir eğitim usulü uyguladığını, eğitime ilk olarak yazı, hesap bilgisi ve gramer eğitimiyle başladığını, daha sonra Kur’ân hocası ve talebeleri Kur’ân’ı tâlim yoluyla tekrar ederek, talebelere istidatları nispetince Kur’ân-ı Kerimden uygun görülen bölümün ezber yaptırıldığını, hafızlığa devam edenlerin, hafızlık eğitimini bitirince arzu ederlerse eğitimlerine fıkıh ve hadis gibi ileri seviye eğitimlerle devam ettiklerini anlatmıştır.²⁸⁵

Selçuklular zamanında Kur’ân’ı doğru okumak, anlamak ve öğretmek ihtiyacı ile medreseler açılmaya başlanmıştır.²⁸⁶ Kıraat eğitiminin verildiği medreseler daha çok “Daru’l Huffaz” olarak adlandırılmıştır.²⁸⁷ Selçuklu medreselerinde, vakfın imkânları çerçevesinde Kur’ân, hadis ve tefsir gibi dinî ilimlerin yanı sıra, tıp ve astronomi ilimleri de okutulmuştur. Türkiye Selçuklu dönemi medreselerine baktığımızda Büyük

dersleri ikindiden sonra “Kevseriyye” adı verilen derslerle devam ederdi. Burada, kendilerine “Kevseri” denilen ve Kur’an’ı ezberlemede güçlük çeken yüzlerce kişiye Kevser sûresinden itibaren namaz sûreleri tâlim ettirilirdi (er-Rihle, s. 244)”.

²⁸⁴ Bozkurt, A.g. e.

²⁸⁵ Nebi Bozkurt, “Hâfız”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz--kuran> [07.06.2021].

²⁸⁶ Muhammet Kemaloğlu, “XI.- XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* C. 2, S. 5 (Mayıs-2015): 91.

²⁸⁷ Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulkurra#1>, [07.06.2021].

Selçuklu Devleti Nizâmiye medreselerinin bir devamı olmuştur. Kur'ân ve kırâat eğitiminde benzer bir yapı izlenmiştir.²⁸⁸

Osmanlılar, Kur'ân ihtisasının yapıldığı mekânlara genelde “Darû'l-Kurrâ” adını verirken, küçük çocukların eğitim gördüğü yerlere de Küttâb yerine “Sıbyan Mektepleri” olarak adlandırmıştır.²⁸⁹

Şekil3.1:Üsküdar'da Yeni Vâlîde Camii'nin Dış Avlu Kapısı Üzerinde Yer Alan Sıbyan Mektebi

Kaynak: Cahit Baltacı, “Mektep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep>, [07.06.2021].

Sıbyan mektebine örnek olarak Üsküdar da Yeni Vâlîde Camii'nin dış avlu kapısı üzerinde yer alan sıbyan mektebini gösterebiliriz.²⁹⁰

Sıbyan mektebini tamamlayan çocuk aşağı kademe bir darû'l-kurrâ'ya başlıyor, orada hafızlığını tamamlıyordu. Daha sonra eğitimini başarıyla tamamlayanlar ileri seviye darû'l-kurrâ'ya devam ederek Kırâat ve Tecvid hususunda tahsilini ilerletirdi. Darû'l-Kurrâlar, öğrenilenlerin uygulamalı tatbiki için genellikle cami veya yakınında, sıbyan

²⁸⁸ Muhammet Kemaloğlu, “XI.- XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)”, 92.

²⁸⁹ Cahit Baltacı, “Mektep”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep>, [07.06.2021].

²⁹⁰ A.g.e., [07.06.2021].

mektepleri ise mahalle içlerinde tesis edilmiştir.²⁹¹ Kur'ân eğitimine yeni başlayan çocuğa amin alayı denen bir merasim düzenlenirdi.

Şekil 3.2: Mektebe Örnek Fatih/Sultanahmet'te Çevrî Kalfa Mektebi-İstanbul.

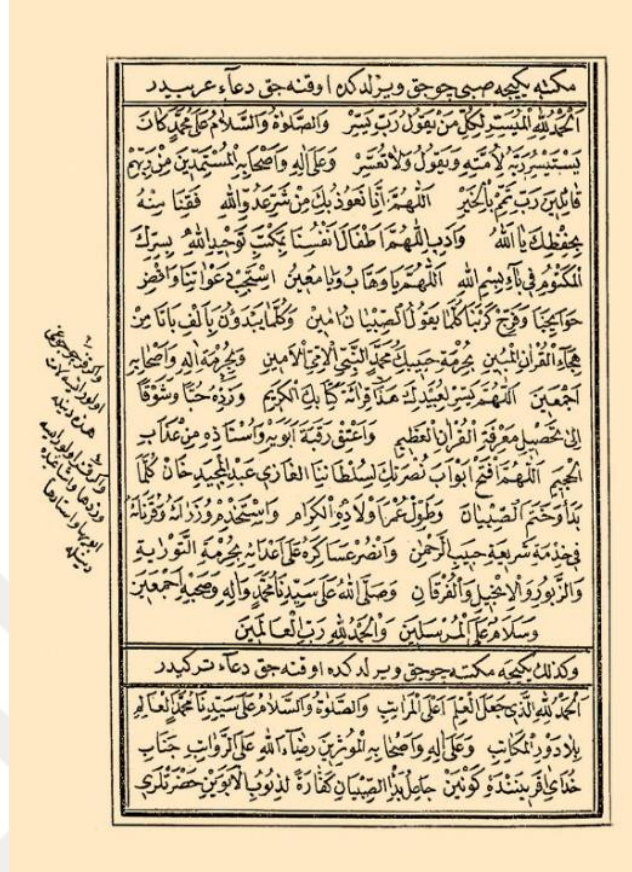
Kaynak: Cahit Baltacı, “Mektep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep>, [07.06.2021].

Osmanlıların ilk Darû'l-Kurrasının Ulu camii'inde, İbnü'ül- Cezerî'nin (833/1429) hocalığını yaptığı Yıldırım Bayezid Darû'l-Kurrası olduğu bilinmektedir.²⁹² 1846' yılında çocukların dört yıllık eğitim veren bir sıbyan mektebinde aldıkları eğitimin müfredâtında şu dersler yer almaktadır: Elif-Bâ, Kur'ân, İlmihal, Tecvid, Türkçe, Muhtasar “Ahlâk-ı Memdûha” Risâleleri okutulmakta, Lugat, Sülüs ve Nesih Hat Yazıları Dersi öğretilmektedir.²⁹³

²⁹¹ A.g.e., [07.06.2021].

²⁹² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 41.

²⁹³ Baltacı, “Mektep”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, [07.06.2021].

Şekil 3.3: Mektebe Başlama Töreninde Okunan, (Âmin Alayında) Arapça ve Türkçe Mektep Duaları.

Kaynak: Cahit Baltacı, “Mektep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep>, [07.06.2021]; Fevzi Efendi *Mevhibetü'l-Vehhâb*, İstanbul/1325, 65.

Osmanlıdan sonra yakın Türkiye tarihine geldiğimizde Daru'l-Kurra'lar, 3 Mart 1924'te kabul edilen 430 sayılı Tevhid'i Tedrisât Kanunu'nun uygulanmaya başlamasıyla Kur'ân Kurslarına çevrilmiştir. Ülkede Kur'ân Kursları için çok zorlu günlerin yaşandığı bir sürece girilmiştir. Öyle ki aradan geçen onca zamana rağmen 10.01.1930 tarihinde, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin ısrarı ile bazı hoca efendilere 12 yaşından küçüklere hiçbir şey öğretilmemek, 12 yaşından büyüklere ise sadece Kur'ân-ı Kerim ve namaz sure ve dualarını sıkı denetim ve

kontroller altında öğretebilmeleri için izin verilmiştir.²⁹⁴ Bu kısıtlama ve baskılar Osmanlıdan sonra resmî anlamda Kur'ân eğitimini neredeyse sona erdirmiştir.²⁹⁵

1950 yılına kadar bu yürek acısı durum devam etmiştir.

1951 yılı itibariyle Kur'ân eğitimine dair serbestlikler başlamış yıllar içerisinde Kur'ân kurslarının sayısı artmıştır.²⁹⁶

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesiyle yine Kur'ân eğitiminde sıkıntılı bir döneme girilmiştir. 5 Ağustos 1999 tarih ve 23777 sayılı Resmî gazete 'de yayımlanan 4415 No'lu Kanunla 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri kanununa eklenen 3.Madde ile: Çocukların 5.sınıf bitmeden yaz kursları da dâhil Kur'ân eğitimi alması, 8.sınıf bitmeden de hafızlık eğitimi almaları engellenmiştir.

17.09.2011 tarihli 28057 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 653 no'lu KHK'nın 15.Maddesi ile ek 3. Madde yürürlükten çıkarılmış böylece Kur'ân eğitimi ve kursların üzerindeki kısıtlama ve engeller kaldırılmıştır.²⁹⁷

Günümüze geldiğimizde ise tüm engellemelere rağmen Kur'ân-ı Kerim'i öğrenme ve öğretme uğruna verilen mücadeleler meyvelerini vermiştir. Kur'ân eğitimi için belirlenmiş bir alt sınır kalmamış, okul öncesi de dâhil eğitimin her kademesinde, ailelerin talebiyle çocuklar diledikleri yaşta Kur'ân eğitimine başlamaktadır. Ayrıca ilköğretim ve lisede Kur'ân seçmeli dersleri, okul ve hafızlık bir arada uygulanan proje imam hatip okulları açılmıştır. Çocukların Kur'ân ile yoğrularak eğitim alması yolunda değerli çalışmalar devam etmektedir. Kıraat merkezleri, Kur'ân kursları, camiler, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri²⁹⁸, sivil toplum kuruluşları ve bu yola baş koymuş bireysel çabalarıyla nice öğrenci yetiştirmiş kıymetli hocalarımızın çabalarını da zikretmemiz gerekmektedir.

²⁹⁴ Cahit Baltacı, “*Türk eğitim Sistemi İçinde Kur'ân Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik*”, (İstanbul: Ensar Neşriyat,2000); Kadir Dinç, “Geçmişten Günümüze Kur'ân Eğitimi”, *Diyanet Dergisi*, S. 333 (Eylül, 2018): 8.

²⁹⁵ Dinç, “Geçmişten Günümüze Kur'ân Eğitimi”, 8.

²⁹⁶ A.g.e., 8.

²⁹⁷ A.g.e., 8.

²⁹⁸ Dinç, A.g.e., 8.

3.2. Çocuklara Kur'ân Eğitiminin Önemi

Cebrail (a.s)'in peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e, getirdiği ilk ayet “Oku!” emridir. Böylece son kutsal kitap ile insanoğlu, eşref-i mahlûkat olarak Kur'ân ile eğitim görmeye başlamıştır.²⁹⁹

Kur'ân'da çocuklar, dünya hayatının ziynetleri ve Allah'ın insanlara verdiği nimetlerden olduğu beyan edilir.³⁰⁰ Çocukları sevme³⁰¹, koruyup, kollama³⁰², bu sevgide itidalli olunması³⁰³ çağrısı yapılmaktadır. Çocuğun varlığının da yokluğunun da tıpkı mal, mülk, servet gibi birer imtihan olduğu uyarısı yapılmıştır.³⁰⁴

Çocuğun din eğitiminde Kur'ân eğitimi en temel basamaktır. Zira Kur'ân-ı Kerimde Hz. Lokman'ın oğluna yaptığı öğütlerden ilki tevhit eğitimidir.³⁰⁵

Kur'ân tedrisine erken yaşta başlanması, çocukların ahlak gelişimlerine olumlu tesir etmekte, dinin emirlerinin öğrenilmesini ve gündelik yaşamda tatbik edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Ebü Ümâme el- Bâhihilî (r.a) ve El-Hasenü'l Basri (r.a)'dan gelen her iki rivayete göre Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kur'ân öğreniniz. Muhakkak O, kıyamet günü ehline ne güzel şefaattir”.³⁰⁶

Öyleyse çocuklarımızın Kur'ân-ı Kerim'i okuyup, emirlerini benimsemeleri onları dünya ve âhiret hayatında inançsızlık karanlığından koruyarak, imanın aydınlığına kavuşmalarını sağlayacaktır.³⁰⁷ Nitekim şu ayet-i kerime buna delildir;

²⁹⁹ Dinç, “Geçmişten Günümüze Kur'ân Eğitimi”: 6.

³⁰⁰ En-Nahl 16/72, el-Kehf 18/46, eş-Şuara 26/132-133.

³⁰¹ Al-İmran 3/14.

³⁰² Bakara 2/233, Ahzâb 33/4-5, Talak 65/6.

³⁰³ Et-Tevbe 9/24.

³⁰⁴ Et-Teğabün 64/15.

³⁰⁵ Lokman 31/13.

³⁰⁶ Müslim, “Müsâfirîn”, 252; Dârimî, “Fedâilül- Kur'ân”, 1.

³⁰⁷ Mustafa Öcal, “Türkiye’de Kur'ân Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII, 12 (2004): 82.

“Elif Lâm Râ. Bu Kur’ân, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, mutlak güç sahibi ve övgüye layık, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisine ait olan Allah’ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır...”³⁰⁸

Müslümanlar için Dünya ve Ahiret hayatını ihya edecek bu hazineye muhatap olmak nasıl büyük saadet ise onu okuyup, okutmak, onunla amel ve tefekkür etmek de o kadar büyük bir saadettir. Nitekim şu ayeti kerime her okuyuşta Müslümanları heyecanlandırmalıdır:

*“Sonra biz kullarımızdan seçtiklerimizi o kitaba mirasçı kıldık. Onlardan kimi kendine kötülük eder, kimi orta bir durumdadır, kimi de Allah’ın izniyle hayır işlerinde yarışır; işte büyük lütuf budur”.*³⁰⁹

Bu ayet-i celile bu ümmeti Kur’ân öğrenmeye, ezberlemeye, anlamaya, onun emirleriyle yaşamaya sevk etmektedir. Kur’ân’ı çocuklara öğretmek ayrıca Kur’ân mirasının nesiller boyu taşınması için onu yeni nesillere aktarmak demektir. Ülkemizde çocukların Kur’ân eğitimi son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır. Okul öncesi kurumlarda din eğitimi verilmesi, tüm seviye okullarda Kur’ân eğitiminin seçmeli ders olarak çocukların eğitimine sunulması, internet üzerinden online Kur’ân Kursu hizmetlerinin verilmesi ülkemizin geleceği için sevindirici gelişmelerdir.

“Bu Kur’an; kendisiyle uyarılsınlar, Allah’ın ancak tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.”³¹⁰

Dünya ve ahiretimizi ihya ve inşa edecek bu hazineye muhatap olmak, onu en iyi en güzel şekilde öğrenmeyi gerektirmektedir. İnsanlığın kalbine okunan bu bildirinin doğru okunup, doğru anlaşılması günümüzde oldukça önemli bir mevzudur.

“Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler, onu gereği gibi okurlar. İşte bunlar ona inanırlar. Onu inkar edenlere gelince, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”³¹¹

³⁰⁸ İbrahim 14/1-2.

³⁰⁹ el-Fâtır Sûresi 35/32.

³¹⁰ İbrahim 14/52.

³¹¹ el-Bakara 2/121.

Kur'ân'ın hem okunan hem yazılan bir vahiy kitabı olduğunu yine kendisinden bahsederken birçok yerde “el-Kur'ân”³¹² ve “el-Kitab”³¹³ lafızlarını kullanmasından anlaşılmaktadır.³¹⁴Kur'ân-ı Kerim eğitimi çocuğun dil gelişimini de olumlu yönde destekleyen bir öğrenme faaliyetidir. Harflerin telaffuz şekli, mahreçleri dile egzersiz yaptırırken, tecvit kuralları olarak ifade ettiğimiz okuma kaideleri de bilişsel açıdan çocuğun zihnini desteklemektedir. Dil ve zihin aynı anda uyumlanarak bir eylemin içerisinde birleşmektedir.

Kur'ân Müslümanların hayat kitabı ve kılavuzudur. Geçmişten günümüze korunmuş olarak geldiğini ve kıyamete kadarda korunacağını bize yine Kur'ân bildiriyor:

*“Şüphesiz o zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz”.*³¹⁵

Kur'ân'ın korunması, yeni nesillere aktarılması daha çok çocuğun Kur'ân'ı tanınması ve onun emirlerini sevip, benimsemesi ile mümkündür.

Çocuklara güzel örneklik teşkil etmesi bakımından Anadolu insanının kültürel motiflerinin içinde, hayatın farklı sahnelerinde Kur'ân'a verilen sevgi ve hürmeti görmek mümkündür. Örneğin, Anadolu'da Kur'ân'ın korunmasına, hıfzedilmesine, okunup anlaşılmasına büyük önem verilmiştir. İçinde ders halkalarının yer aldığı nice medreseler, camiler, kervansaraylar ve benzer yapılar inşa edilmiştir. Binalara verilen şeref Kur'ân'a verdiği hizmetle ölçülmüştür. Çocuklara verilen isimler eğer Kur'ân'da varsa kıymetli görülmüştür. Evlerin odalarında en yüksek köşeye asılmış, saygı ve hürmet için baş üstünde taşınmış, merasimlerde, öpüp alına konulmuştur. Yemin ederken el basılmış, üzerine başka kitap konulmasını saygısızlık olarak görülmüştür. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün, kültürümüze ait birçok motif Kur'ân mirasına layık olma gayretinin göstergesidir.

“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı aşılannmış bir yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini öğreten, kalemlle (yazmayı) öğreten Rabbin, büyük bir kerem

³¹² İsrâ 17/9

³¹³ El-En'âm 6/155.

³¹⁴ Abdulhamit Birışık, “Kur'ân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran#1>, [16.05.2021].

³¹⁵ el-Hicr 15/9.

*sahibidir*³¹⁶ ayetleri ile nazil olmaya başlayan Kur’ân-ı Kerîm, bu âyetlerle Müslümanlara ilk olarak okumalarını emreder. Bu bakımdan okuma-yazma ve özel olarak da Kur’ân-ı Kerîm’in okunması hususunda öğretimin Hz. Peygamber’e ilk vahyin gelmesi ile birlikte başladığı söylenebilir. Kur’ân-ı Kerîm’i gerek yüzünden okumak gerekse anlamını kavrayarak onunla amel etme sorumluluğuna sahip Müslümanlar için çocuklarına Kur’an’ı öğretmek önemli bir görevdir.³¹⁷

Kur’ân’ın feyiz ve bereketiyle büyüyen çocuklar, yaşamın ve var oluşun gayesini anlamlandırmaya başlamaktadır. Rablerine, ailelerine, çevrelerine, yaratılmış tüm mahlukata karşı olan sorumluluklarını fark etmektedirler. Ayrıca özenli bir Kur’ân eğitiminden gelen çocuk, tüm beşere sevgi ve şefkatle yaklaşmanın önemini kavramaktadır.³¹⁸

Kur’ân eğitimi çocuğun kişiliğinin ve maneviyatının oluşumunda etkili ve önemli bir eğitimidir. Özellikle Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan kıssalar ve öğütler bu gelişimi oldukça desteklemektedir. Hem ferdi hem de toplumsal huzurun tesisi için Kur’ân eğitimi, eğitim hayatına yerleştirilirken dikkat gerektiren önemli ve temel bir parçadır. Gün geçtikçe bu eğitimin önemi idrak edilmekte, gelişen teknoloji, değişen insanlık, doğan ihtiyaçlar ve psikolojik zemin, göz önünde tutularak çocuklar için yeni düzenlenmeler yapılmaktadır.

3.3. Çocuklara Tefsir Eğitiminin Önemi

Tefsir kelimesi sözlükte “açıklamak, beyan etmek” anlamındaki *fesr* kökünden türemiştir. Tefsir, “açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek” demektir. Kur’ân-ı Kerîm’in yorumunu ifade eden *fesr* ve *tefsire* kelimeleri kullanılsa da **tefsir** kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Tefsir kelimesinin *fesr* ile benzerlik taşıyan **sefr** kökünden geldiği de ileri sürülmüştür. Sefr kelimesi; “kadının yüzünü açması, baştaki sarığın alınmasıyla başın ortaya çıkması ve sabahın aydınlıkla

³¹⁶ el-Alak 96/1-5.

³¹⁷ Öcal, “Türkiye’de Kur’ân Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”, 82.

³¹⁸ Meryem Dalgıç, “Yaz Kursunda Açan Çiçekler Yıl Boyunca Solmasın” *Diyanet Dergisi*, S.333(2018): 23.

belirmesi gibi bir şeyin üzerindeki perdenin kalkması ve belli olması, kapalı bir şeyin aydınlanması” anlamlarına gelmektedir. Yine bu kökten türeyen “sefer” de insanın iç yüzünü, tabiatını ortaya çıkarma anlamındadır.³¹⁹

Geniş bir tarife göre Tefsir şu şekilde tanımlanmıştır: “Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; esbâb-ı nüzûl, nâsîh-mensuh, muhkem-müteşâbih gibi Kur’ân ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden, mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden faydalanarak Kur’ân’ın meâlinin açıklanmasını ve ondan hüküm çıkarılmasını öğreten ilimdir”.³²⁰ Bu tanımla diğer kaynakların yorumları dışarda bırakılmış ve yapılan tefsirde mutlaka dayandığı sağlam bir kaynağın gerekliliğine, müfessirin başta Kur’ân ilimleri ve dil olmak üzere pek çok konuda ilmi yeterliliğinin bulunmasına işaret edilmiştir.

Bir başka tanıma göre ise Tefsir, “Allah’ın (c.c) Kur’ân-ı Kerîm’de ayetlerde ki muradını bulmaya, beşer aklının ve kabiliyetinin elverdiği ölçüde, yardımcı olan bir ilim dalıdır”.³²¹

Çocuklar için tefsir eğitimi ise elbette bu geniş literatürün gölgesinde, çocuğun idrak ve gelişimine uygun konular seçilerek, çocuklara mahsus bir üslup ile Kur’ân’ın mânası ve günlük hayata yansıyan yönlerine dikkat çekilerek Kur’ân-ı Kerîm’in açıklanması ve eğitime dahil edilmesidir. Bu çalışmanın gayesi, Kur’ân-ı Kerîm’in bize bir şeyler öğreten, nasihat eden, bizimle konuşan, yol gösteren kutsal bir kitap olduğu bilgisinin ve farkındalığının çocuğa kazandırılması ve çocuğun bu kaynaktan istifade etmesinin sağlanmasıdır.

³¹⁹ el-Cevherî, İsmail bin Hammad, *es-Sihâh Tacu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Atar, (Beyrut: Dâru’l-İlm), 1410/1990; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, Kur’ân Kavramları Sözlüğü,”sfr” md. (İstanbul; Çıra yayınları,2012) 498; Abdulhamit Birişik, “Tefsir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir#1>, [16.05.2021].

³²⁰ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar’aşlî v.dğr.), (Beyrut; 1415/1994), I, s. 104-105; Birişik, “Tefsir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir#1>, [16.05.2021].

³²¹ Abdulhamit Birişik, “Tefsir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir#1> [16.05.2021].

Kur'ân- ı Kerim'in gönderilme amacı anlaşılıp yaşanmasıdır.³²²Rasûlullah (s.a.v) Kur'ân'ı anlayarak okumaya teşvik ederek şöyle buyurmuştur: “Kur'ân'ı üç günden az bir zamanda okuyup bitiren kişi onu hakkıyla anlayamaz!”³²³ Bu nedenle sahabe-i kiram bir araya toplanıp oturduklarında evvela Kur'ân ile meşgul olmayı tercih ederlerdi. Hz. Ebu Bekir Kur'ân'ın doğru okunmasına, tefsirine yani doğru bir şekilde idrak edilmesine çok titizlik gösterirdi. “Kur'ân'ın bir âyetinin i'râbını yapmak (izah edip onu anlamaya çalışmak), bana bir ayeti sadece ezberlemekten daha güzel gelir” buyurmuştur.³²⁴ Ashab-ı kiramın Kur'ân'ın tefsirine, onun anlaşılıp anlatılmasına çok önem verdiği aşikardır. Çocukların Kur'ân-ı Kerim eğitimde okuma ve ezberin yanında ayetlerin anlamlarının üzerinde düşünme becerisi kazanmaları da oldukça önemlidir. Bu çalışma çocuklar için oluşturulmuş tefsir dersleri ile mümkündür.

Kur'ân, (Alak Suresinde) her insanı kendisini okumaya ve anlamaya davet etmektedir:

“Yaratan Rabbinin adıyla oku!”.³²⁵

Bu sebeptendir ki her Müslüman kadın ve erkeğe Kur'ân'ı Kerim'i öğrenmek ve öğretmek farzı kifâyedir.³²⁶Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: “...Bir grup insan, Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın Kitâbı'nı okur ve onu aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekînet iner, onları rahmet kaplar ve melekler çevrelerini kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında zikreder.”³²⁷ Kur'ân öğrenimini amellerin en

³²² Kaya, Hz. Ebu Bekir'in (r.a) Ku'ân'a Hizmetleri, 237.

³²³ Ebu Davud, “Vitr”, 8/1390; Tirmizi, “Kırâât”, 11/2949; Dârimî, “Salât”, 173. Elbâni “sahih” olduğunu söylemiştir.

³²⁴ Kaya, Hz. Ebu Bekir'in (r.a) Ku'ân'a Hizmetleri, 237.

³²⁵ el-Alak 96/1-2.

³²⁶ Mehmet Adıgüzel, “Kur'ân Öğretim Metotları Ve Öğreticilik Vasıfları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2003): 191. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2729/36311>.

³²⁷ Müslim, Zikr, 38; Ebû Dâvûd, Vitr, 14/1455; Tirmizî, Kırâât, 10/2945; İbn-i Mâce, Mukaddime, 17.

kıymetlisi ve faziletlisi olduğunu bize bildiren diğer bir diğer hadis-i şerifte ise şöyle buyrulmaktadır: “Ümmetimin ibadetinin en faziletlisi, Kur’ân okumaktır”.³²⁸

Tâbi’un’un devrinin önde gelen âlimlerinden, kıraat imamımız İmam-ı Asım’ın da hocası olan Abdurrahman es-Sülemi’nin (ö. 73/692 [?]) Hz. Osman (r.a)’dan rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Kur’ân eğitiminin kıymetini şu şekilde bize müjdelar: “Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretendir”.³²⁹ es-Sülemî, zikredilen hadise işaretler, “Beni, Kûfe camiinde (Kur’ân okutmak için) oturtan şu hadistir” buyurmuşlar ve Hz. Osman’ın halifelîği döneminden Haccac b. Yusuf’un Kûfe valisi olduğu vakte kadar, tam kırk beş yıl, Kur’ân-ı Kerîm’i insanlara öğretmeye çalışmıştır.³³⁰ Es-Sülemî, efendimizin torunları Hz. Hasan (r.a) ve Hz. Hüseyin’e (r.a) de Kur’ân öğretme şerefine nail olmuştur.³³¹

Bu bilgilerden Kur’ân öğretiminin kıymeti, bu vazifeye talip olan eğitimcinin ihlas, samimiyet ve sebat sahibi olması gerektiği idrak edilmektedir. Çünkü Kur’ân eğitimcisinin ihlası ve yaptığı işe özeni çocuğun fitratında mevcut olan din duygusunun filizlenip kök salmasına vesile olmaktadır. Çocuklar Kur’ân-ı Kerîm’den öğrenmeleri gereken ana, babaya saygı, yetimi, fakiri gözetme, yalandan, haram fiillerden uzak durma, zulmetmekten sakınma, daima adil ve dürüst olma ve benzeri birçok ahlaki erdemi tefsir dersleri ile öğrenebilmektedir.

Araştırmacılarından Vergote, belirli psikolojik şartların oluşturulmasıyla çocukta dinsel inancın erkenden ortaya çıktığını ileri sürmüştür.³³² Yani uygun yöntem ve şartlar sağlandığında çocuğun yetişkinlerden dindarlaşmaya daha meyilli olduğu tespit etmiştir. Bu konuda yapılmış benzer bir araştırmada Doç. Dr. Öznur Özdoğan’ın şu tespitine yer verilmiş: “İlahi öğretinin içeriğinde duyguların tanınması ve yönetimi konusu büyük yer tutar. Özellikle kıssalar bu konuda önemli görev üstlenmiştir. Bu

³²⁸ Feyzû’l-Kadir Şerhu-Camiu’s-Sağır, C.VI, 290. ; Süyûtî, *el-İtkan*, I, 105.

³²⁹ Buharî, “Fedâilü’l-Kur’ân”, 21; Tirmizi, “Fedâilü’l-Kur’ân”, 15/2907.

³³⁰ Kurtubî, *et-Tezkire*, 110; Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”, 192.

³³¹ İbn Cezerî, *en-Neşr*, nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ’, Dâru’l-Fikr, Mısır, tsz., I/3; Adıgüzel, “a.g. e.”, 192.

³³² Yavuz, “Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi”, s.31

hikâyelerle değerler hayatın içine, ilişkilere ve yaşantılara dönüşmüştür.”³³³ Bu araştırmada, Kur'ân-ı Kerim’de yer alan kıssaların duyguların tanınmasında çocuklar için önemli fonksiyonlarının olduğu belirtilmektedir.

Öyleyse çocuklar için hazırlanacak tefsir çalışmalarında kıssaların önemli bir yeri vardır. Çocukları heyecanlandıran iyilik ve kötülüğün mücadelesi gibi çarpıcı kıssalara yer verilmesi, çocuğun hayal gücünün de ilgi duyacağı olağan üstü mucizelerin anlatılması, Allah (c.c.)’ın Dünya hayatını imtihan olarak düzenlediği ve bu imtihanlar karşısında verilen nefis mücadelesini farklı açılardan yorumlanması çocuklar açısından yararlı olacaktır.

Yirminci yüz yılda çocuk bir birey olarak önemi fark edilmiştir. Çocuk Eğitimi, Çocuk Psikolojisi, Çocuk Edebiyatı, gibi hemen hemen her bilim dalında çocuk için alt başlıklar açılmış, akademik alanlar oluşturulmuştur.³³⁴ İslam ilimlerinden Tefsir ve diğer ilimler için çocuklara yönelik alt başlıkların oluşturulması ve bu alanda akademik çalışmalarla sınırları ve nasıl olması gerektiğinin ortaya konması önemli bir ihtiyaçtır.

Çocuklar yarının yetişkin bireyleri olacakları için onlara verilecek eğitim çok önem taşımaktadır. Bugün internet, televizyon gibi yayın organları çocukların adeta hem eğitimcisi hem dadısı olmuş durumdadır. Özellikle dini eğitimden habersiz yetişen çocuklar internet ortamının bağımlı tipleri haline gelerek savrulmaktadır. Bu sebeple çocuklar için sanal ortamda içerik üretmek oldukça önem kazanmıştır. Çocuklar için hazırlanan tefsirin internet ortamında, ulaşılabilir, kolay anlaşılır ve dikkat çekici grafik tasarıma sahip olması çocukların dikkatini çekmesi ve yaygın kullanım ağına ulaşması için önem arz etmektedir. Bu alanda diğer dinlerin özellikle de Hristiyanlığın çok ciddi çalışmaları mevcuttur.

³³³ Ahmet Yılmaz, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri “, A.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,2007), 59; Öznur Özdoğan, “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine ve Yaşamına peygamber Kıssalarının Etkisi”, *Kutlu doğum Haftası Bildirisi*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, ,2005), s. y.

³³⁴ Hikmet Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.16 (2020): 445.

2000’li yıllarda çocuklar için yayınlanan dini kitaplar artmıştır. Çocuklara hitaben Siyer³³⁵, İlmihal³³⁶, Akaid³³⁷, Peygamber Kıssaları³³⁸ vb. eserler yayınlanmıştır. Ancak Kur’ân’ın Tefsirine yönelik eserler yok denecek kadar azdır. Bunun en önemli sebebi tefsir akademisinin bu konuya yeterince yönelmemesidir.³³⁹ Alan araştırmamızda karşımıza çıkan iki çalışma konumuzu destekler mahiyettedir. Bunlar: Ahmet Yılmaz’ın, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri” adlı bir Yüksek Lisans Tezi ve Hikmet Koçyiğit’in “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı” adlı makalesidir.

Biz yetişkin Müslümanlara düşen çocuklarımıza en taze vakitlerinde Kur’ân’ı ve onun anlamını sevdirek öğretmektir. Bu da ancak pedagogların, çocuk edebiyatçıların, çocuk kitabı çizerlerinin ve tefsir akademisyenlerinin bir araya gelerek, Kur’ân’ı çocukların anlayabileceği üslupta, meal ve tefsir çalışması yapılmasını gerekli kılmaktadır. Mevcut meal ve tefsirler çocukların anlayabileceği üslup ve şekilde değildir. Kur’ân’ın anlamı çocuklara ve gençlere ulaşmadığı takdirde, oluşacak manevi boşluk, çoğu zaman zararlı uğraşlarla dolmaktadır. Hâlbuki çok küçük yaşlardan itibaren Kur’ân’a hürmet edildiğini, bazı bölümlerinin ezberlendiğini gören çocuk, Kur’ân-ı Kerim’in içinde ki her bir kelimenin anlamı olduğunu, kıssaların, öğütlerin, birtakım bilgilerin olduğunu bilmesi ahlak ve maneviyat dünyasını güçlendirecek, onu kutsal kitabına daha da yakınlaştıracak ve Kur’ân-ı Kerim’i hayatında farklı bir boyuta taşıyacaktır.

Kuranı Kerim tüm insanlığa gönderilmiş ilahi bir mesajdır. Bu mesajdan çocuklarda istifade edebilmelidir. Yetişkin çağlarına gelinceye kadar Kur’ân’ın anlamı ile tanışmayan birey, artık onu hayatının merkezine koymakta güçlük çekmektedir. Araştırmada anaokulu velilerinden bir anne ile yaptığımız görüşmede; Kur’ân eğitimini küçük yaşlarda almayan birinci çocuğunun lisede seçmeli Kur’ân dersini

³³⁵ Komisyon, *Peygamberimi Öğreniyorum*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).

³³⁶ Yılmaz Yenidinç, *Çocuk İlmihali*, (İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları,2018).

³³⁷ Fatma Boztaş, *Temel Dini Bilgilerim, İtikat*, (İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları).

³³⁸ Ebu’l-Hasen Ali En-Nedvi, *Kıssası’n-nebiyyîn li’l-etfal*, (Şifa yayın evi, 2015).

³³⁹ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 445.

zorlandığı için almak istemediğini, çocuğun ailesinin ısrarı sonucu dersi istemeyerek aldığı ifade etti. Bu sebeple küçük çocuğunun yuvada Kur'ân-ı Kerim eğitimi almasını çok istediğini belirtti.

Çocuklar için hazırlanacak bir tefsir çalışması Kur'ân eğitimi sadece Arapça kutsal bir metnin belli kurallar dahilinde telaffuzu gibi görmek yerine ondaki manayı, feyzi, bereketi idrak edebilen bir nesil yetiştirmek için elzemdir. Çocuklar bu kutsal hitabın onları da muhatap aldığını öğrenmelidir. Öyle ki Kur'ân-ı Kerim'in hitabı zaman ve mekân ayrımı olmaksızın yer yüzündeki herkes içindir, kılavuzluğu ve beyanı da herkese yöneliktir.³⁴⁰

3.4. Çocuğun Kur'ân ve Onun Değerleriyle İlk Tanışması

İslam dini ebeveynler ve çocuk arasındaki ilişki ve iletişimi, ahlaki ve hukuki belli kural ve esaslara tabi kılarak, çocuk sahibi olmanın mesuliyet ve özen gerektiren bir durum olduğuna işaret etmiştir.³⁴¹ Bu sebeple, ebeveynler çocuğun varlığı ile ciddi bir vazife ile karşı karşıyadır. Çocuğun salih/saliha bir kul, iyi bir insan olarak yetiştirmek için bu yolda çokça emek sarf etmeleri gerekmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ
وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ
مَا يُؤْمَرُونَ

“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır”.³⁴²

Rasûlullah (s.a.v) de şöyle haber vermiştir: “Evladına Kur'ân öğretilene kıyamet günü Cennette taç giydirilecektir”.³⁴³

³⁴⁰ Ömer Çelik, *Kur'an'ın Muhatapları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), xvii.

³⁴¹ Yılmaz, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri”, 25.

³⁴² el-Tahrîm 66/6.

³⁴³ Heysemî, *"Mecmeu'z-Zevâid"*, 7/166; Taberânî, *"el-Mu'cemü'l-Evsat"*, 1/100, No: 96; Süyûtî, *el-İtkân*, IV, 104.

3.4.1. Bebeklik (Sabilik) Dönemi

Doğumla başlayıp üç yaşına kadar süren döneme sabilik denir. Çocuğun, İslam ve iman bilincine sahip, Allah'ın (c.c) haramlarından sakınan, helalinden ayrılmayan, temiz rızık ile maişetlerini gideren, güzel ahlaklı salih bir ana, salih bir babanın kurduğu yuvaya doğması, Kur'ân'ın değerleriyle ilk tanışmasıdır. Tohum için toprağın verimli, bereketli oluşu nasıl kıymetli ise çocuk için de böyle bir aile ortamına doğmak öyle kıymetlidir.

Çocuk doğduğunda Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in sünnetiyle öğrettiği üzere ağzına hurma verilir, buna **tahnik** denilir. Bu uygulamanın çocuğa bedensel yararlarının yanında psikolojik yararları da mevcuttur. Dünya'ya gelir gelmez ağzına güzel bir tat verilmesi doğum esnasında yaşanan yorgunluk ve tedirginliği uzaklaştırmakta çocuğa rahatlama hissi vermektedir.³⁴⁴ Hemen devamında kulağına **ezan** okunması ile Allah'ın adını, yüceliğini duyacak böylece İslam'ın en temel bilgisi, duyuş düşünüş ve inanışta ki en temel öğretisi telkin yoluyla bilinçaltına tesir etmektedir.³⁴⁵ Duyduğu bu güzel sedayı lafzen anlayamayacak fakat ruhuna derin bir huzur ve güzellik bırakacağından şüphe yoktur.³⁴⁶ Müslüman çocuklarının Allah inancı eğitimi bu uygulama ile başlamış olduğu gibi Allah lafzını işitmesi ile de Kur'ân eğitiminin ilk temelleri atılmış olmaktadır.

Bebeği uyuturken annesinin söylediği **ilahiler, ninniler** Kur'ân'ın değerlerinin yine çocuğun bilinçaltına verilen ilk telkinlerindedir. Bu konuda Amil Çelebioğlu'nun yaptığı bir araştırma "Dinî veya kudsi mahiyetteki ninniler" alt başlığıyla yayınlanmıştır.³⁴⁷ Bu ninnilerde; kelime-i tevhid, zikrullah, besmele, peygamber adları, Hz. Peygamber (s. a. v)'e, Hz. Ebu Bekir'e, Hz. Ömer'e, Hz. Osman'a Hz. Ali'ye övgüler, Mevlana'dan, Yunus Emre'den deyişler ve bazı öğütler geçmektedir.

³⁴⁴ Abdullah Ulvan, *İslamda Aile Eğitimi*, Çev. Celal Yıldırım, (Konya; Uysal Yayınevi,1984), 84.

³⁴⁵ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 251.

³⁴⁶ A g. e., 251.

³⁴⁷ Bkz. Amil Çelebioğlu, "*Ninnilerimiz*", Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693903>

Annenin çocuğunu bebeklikten başlayarak, uyuturken kulağına fısıldadığı ninnileri özenle seçmesi, içerisinde dini, ahlaki telkinler bulunan ninniler söylemesi şüphesiz çocuğun maneviyatına tesir etmektedir. Çocuk “Allah, Hu” gibi feyizli ve güzel sözlerle uyutulduklarında çocuklar o an farkında olmasa bile, bu sözler büyüyünce hayatlarında etkisini gösterecektir.³⁴⁸

Kültürümüze ait annelerimizin yavrularını büyütürken kullandıkları dini içerikli bazı ninnilere örnekler verelim:³⁴⁹

*Erenlerin kılıcı,
Arşa çıkar bir ucu,
Her dertlerin ilacı,
Lâ ilahe illallah, ninni!*
(İstanbul)

*Ninni ile uyuturum,
Allah diye büyütürüm,
Tevhîd ile yürütürüm,
Uyusun da büyüün ninni,
Tıpış tıpış yürüsün ninni!*
(Konya)

*Dandini dandini danası,
Bir oğlan doğurmuş anası,
O da Hüdanın vergisi
Hû, Hû, Hû!*
(Isparta)

*Hû, Hû, Hû Allah,
Lâilâhe illallah
Uyusun da büyüün,
Tıpış tıpış yürüsün,*

³⁴⁸ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 256.

³⁴⁹ Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, (İstanbul: 1982, Ülker Yayınları), 40-43.

Hû, Hû, Hû yavruma
Ninni diyem ki büyüün.
(Van)

NİNNİ İLÂHİSİ

Hak Teâlâ emr eyledi,
Ak inciden aktır dişi,
Huriler onun yoldaşı,
Seyyid-i sâdâtın başı,
Ninni Muhammed'im ninni,
Ninni can Ahmed'im ninni!

Hûri kızları geldiler,
Kundağın bile sardılar,
İsmi Muhammed koydular,
Ninni Muhammed'im ninni,
*Ninni can Ahmet'im ninni!*³⁵⁰

"Hu dervişler dervişler
Hak yolundan gelmişler
Bir fırın ekme yemişler,
*Daha da yok mu demişler Hu, hu, hu..."*³⁵¹

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ninnilerdeki dini motifler çocuğun bilinç altını Allah inancı, peygamber sevgisi gibi din eğitiminin ilk temellerine hazırlamakta olduğu gibi aynı zamanda Allah'ın kelamına yatkınlık oluşturmakla, Kur'ân eğitiminin de hazırlık basamakları olmaktadır.

3.4.2. İlk Çocukluk (Gulam)

Bu dönem üç ile yedi yaş arasını kapsamaktadır. Gelişim dönemlerinde bahsettiğimiz gibi insanoğlunun ana karakteri, ahlakı, dini hassasiyetleri bu dönemde maruz kaldığı eğitim ve muamele ile oluşmaktadır. Adeta bu dönemin izleri bizi biz yapan izlerdir.

³⁵⁰ Bkz. Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*.

³⁵¹ Erman Artun, "Tekirdağ'da Ninni Söyleme Geleneği", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_03.pdf, [08.05.2021].

Toplumumuzda çocuklar ilk dini eğitimlerine ezber yöntemiyle başlamaktadır. “Haydi Allah! de”, “Allah kaç?”, “Kimin kulusun?”, “Kimin ümmetindensin?”, “Kimin milletindensin?”, “Bizi kim yarattı?”, “Müslüman mısın?”, “Ne zamandan beri Müslümansın?” ve benzeri sorular sık sık sorularak çocuğun ilk dini bilgi dağarcığı oluşturulmaya çalışılır.

Kur’ân eğitimine bu yaşlarda başlanır. Önce “Rabbi yessir” duası, sonra “Sübhâneke” ve diğer namaz sureleri ağızdan ezber yoluyla çocuğa öğretilen ilk dualardır. Aynı zamanda, bu yaş grubu çocuklar için özel hazırlanmış renkli, resimli cüzlerden Kur’ân harfleri, hareketleri, okunuş şekilleri ve nihayetinde Kur’ân-ı Kerim’i okuması öğretilmektedir.

Bu eğitim evde anne- baba veya aile büyükleri tarafından verilebildiği, gibi günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığımız, toplumumuzun din eğitimi ihtiyacını karşılamak amacıyla yaygın din eğitimine yönelik Kur’ân kursları düzenlemektedir. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında temelde değerler eğitimini esas alan 4-6 yaş grubu çocuklar için ilk Kur’ân kurslarını açmış ve halkın büyük teveccühünü kazanmıştır.³⁵² Özel anaokulları, velilerin talebi doğrultusunda uzun yıllardır bu yaş gurubuna dini eğitimlerin verildiği resmi eğitim merkezlerindedir.

Ayrıca hemen hemen her mahallede, sübyan mektebi diye tabir edilen, genelde ücretinin çok cüz’i olması sebebiyle dar gelirli aileler tarafından tercih edilen, kurslar bulunmaktadır. Bu yerler resmi olmadığı gibi, eğitimcilerinin yetkinliği, ortamın güvenlik ve sıhhati yetkili merciler tarafından denetlenememektedir.

İlk çocukluk çağı döneminde çocuğun Kur’ân ile tanışması her bakımdan önemlidir. Öğreticinin bu yaş gurubuna Kur’ân öğretimi ile ilgili gerekli pedagojik yetkinliğinin olması, mizaç olarak şefkatli, sabırlı, içten, güler yüzlü, güzel ahlak sahibi olması, kullanılan mekânın yeterince geniş, aydınlık, ferah, bahçeli olması, çocuklar için güvenli ve sağlıklı bir ortam sunması gerekmektedir.

Okul öncesi dönem çocuğunun en önemli uğraşı oyundur. Bu sebeple Kur’ân öğretimi gibi önemli biraz da zor bir eğitimi, çocuğun duygu ve düşünce dünyası için ilgi çekici kılmak gerekmektedir. Günümüzde internetin sunduğu kolay veri toplama imkânı bu

³⁵² Nurten Güneş, v.d., *4-6 Yaş Gurubu Etkinliklerle Elif-Bâ*, 1. Baskı, (Ankara: DİB, Ağustos 2020), 4.

alanda üretken hocaların sayısını artırmıştır. Çocuklara Kur'ân öğretiminde kullanılabilecek oyun ve etkinliklerin yer aldığı siteler, sosyal medya gurupları, bir takım yayın organları mevcuttur.³⁵³

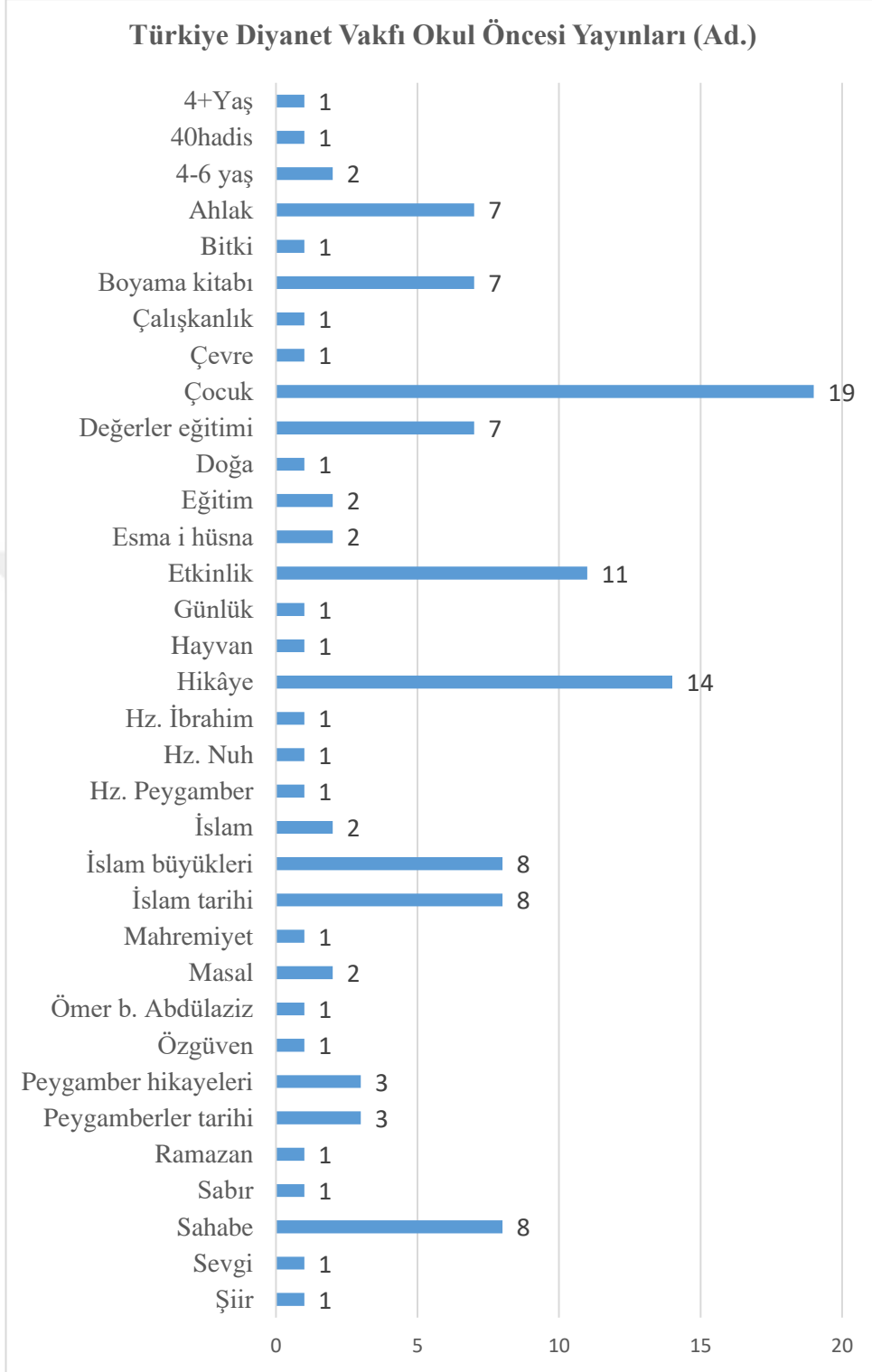
Ayrıca DİB Yayınları ve Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları da son yıllarda bu yaş gurubunun eğitimiyle alakalı hem çocuklara hem eğitimcilere hitap eden birçok yayını neşretmiştir.³⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayın organı olan Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'nın internet ortamındaki kitap satış sayfasında okul öncesi dönem çocukları için neşredilen kitapların konu etiketleri ve o konuyla alakalı yayımlanmış farklı kitapların sayıları aşağıda yer almaktadır.³⁵⁵

³⁵³ <https://www.yekder.org/yayinlar/kuran-kerim-ogretiminde-oyunlar-ve-etkinlikler>, [12.05.2021].

³⁵⁴ <https://www.diyantvakfiyayin.com.tr>, [10.05.2021].

³⁵⁵ Tablo 3: www.diyantvakfiyayin.com.tr sayfasından 11.05.2021 tarihinde alınan verilerle hazırlanmıştır. Satışı bittiği için mezkûr tarih itibariyle sayfadan kaldırılan eserler bu tabloda mevcut değildir.

Tablo 3.1: TDV Okul Öncesi Yayınları

Kaynak: <https://www.diyantevakfiyayin.com.tr>, [10.05.2021].

Mevcut verilerle tabloyu incelediğimizde ilk çocukluk çağı çocuklar için basılan eserlerin genelde ahlak eğitimini hedefleyen yayınlar olduğu görülmektedir. Bu yaş gurubu için Kur'an'ı çocuklara öğreten, anlatan, onu tanıtan yayınların ise araştırma tarihimiz itibariyle sitede mevcut olmadığı görülmektedir. Zamanında satışa sunulmuş veya şu an tükendiği için siteden kalkmış olma ihtimali de mevcuttur. Yine de sitede Kur'an'ı öğretme hakkında mevcut hiç eserin bulunmayışı 3-7 yaş çocuğunun Kur'an eğitimini hedef alan eserlerin azlığına işaret etmektedir.

Hikâyeler ve peygamber kıssaları yoluyla ahlak eğitimi veren kitapların çokluğu gerek halktan gelen talebin seyrini gerekse TDV'nin yayınlarında 3-7 yaş için hikâyelerle ahlak eğitimi veren kitaplara öncelik verildiğine işaret etmektedir.

Kur'an eğitimi din ve ahlak eğitiminin, kaynağıdır. Kur'an çocukların dünyasına hem lafız hem de mana olarak girdiği takdirde, çocuğun aldığı din ve ahlak eğitimi sağlam temeller üzerinde filizlenecektir. Bazı yayınlarda çocukların eğitiminde kullanılan peygamber kıssalarının kullanıldığını görüyoruz. Fakat bu kıssalar çocuğa anlatılırken Kur'an'ın bünyesinden koparılıp, bağımsız birer hikâye gibi verildiği görülmektedir. Bunun yerine, çocuklar için hazırlanan bir tefsir çalışmasında bizzat Kur'an'ın kendisinden bu hikâyeleri dinlemeleri veya okumaları Çocukla Kur'an arasında tarifsiz güzel bir bağ oluşmasını sağlayacaktır.

Akşam olup uyku saati geldiğinde "Anneciğim uyumadan önce bana Kur'an'dan bir hikâye okur musun?" veya "Babacığım bana Kur'an'dan bir şeyler anlatır mısınız!" cümlelerini duymak, çocuk ve Kur'an arasında kurulmak istenen, özlenen bir bağıdır. Nasıl ki en sevdikleri hikâye kitaplarını ellerinden düşürmüyor, tekrar tekrar inceliyorlar ise Kur'an'da çocuklar için öyle yakınlaştırılmalıdır.

3.4.3. Son Çocukluk (Yafi'î)

Bu dönem yedi yaşından başlar kızlarda on bir erkeklerde on iki yaşına kadar sürer. Dönemlerin başlangıç ve bitişleri çocuklardaki gelişimin seyrine göre ufak farklılıklar gösterebilir.³⁵⁶ Yedi yaş çocuğun yönelimlerinin ortaya çıktığı önemli bir dönüm noktasıdır.³⁵⁷ Çocuk yedi yaşıyla birlikte her geçen gün artık bir fert olarak etrafında

³⁵⁶ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 2.

³⁵⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* 42.

olan olayları idrak etmekte, haklarında karar vermekte ve sonuca ulaşmakta bariz gelişme kaydetmektedir.³⁵⁸

Bu dönemin “öğrenme çağı” olduğunu zikretmiştik. Hz. Peygamber (s.a.v) hadis-i şerifinde “Çocuklarınız yedi yaşına geldiğinde onlara namaz kılmalarını emrediniz (bir rivayette de öğretiniz)”³⁵⁹ buyurarak çocuğun artık öğrenmek ve öğrendiklerini uygulamaya başlamak için en uygun yaşa geldiğini bize işaret etmektedir.

Bu dönem çocuğu, örgün eğitim dönemine ulaştığı için Kur’ân eğitiminin büyük bir kısmı örgün eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, gönüllü oluşumlar, örneğin ev okulları çalışmaları gibi aile dışında ki resmi ve gayri resmi oluşumlar tarafından gerçekleştirilebilir. Kur’ân dersleri artık ülkemizde İlköğretim kurumlarının her kademesinde seçmeli dersler arasında yer almaktadır. Dileyen öğrenciler Kur’ân dersini seçerek kısa sürede Kur’ân okumasını hem öğrenebilir hem de ileri seviyede geliştirebilir. Ayrıca birçok sivil toplum kuruluşu ve Diyanet çocukların okuldan arta kalan zamanlarını değerlendirmek için yaz tatillerinde Kur’ân kursları açmaktadır. Bu kurslara giden çocuklar Kur’ân eğitimi için bir araya gelerek Kur’ân-ı Kerimi öğrenmekte, camiye ve din görevlisini tanımakta ayrıca Kur’ân’ın ikliminde sosyal bir çevre edinmektedir.³⁶⁰ Türkiye’de örgün din eğitimi Millî Eğitim Bakanlığınca, yaygın din eğitimi faaliyetleri de bir anayasal kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.³⁶¹

³⁵⁸ Ay, A.g.e., 43; Yavuz, A.g.e., 3.

³⁵⁹ Ebu Dâvud, Salât, 25.

³⁶⁰ Ahmet Koç, “*Kur’ân Kurslarında Din Eğitimi*”, Din Eğitimi (ed. Mustafa Köylü – Nurullah Altaş), (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 390; Umut Kaya, Bir Kur’ân Öğretim Modeli Olarak “3 Günde Kur’ân Öğreten Program” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Cilt-Sayı 53, Aralık 2017):153.

³⁶¹ Mustafa Büyükdinç, “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur’ân Kurslarında Eğitim ve Öğretim”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2001), s.21.

Günümüzde uzaktan eğitimin yaygınlaşması ile sanal ortamda Kur'ân öğrenme imkânı sunulmaktadır. Ancak sanal kurslar genelde 13 yaş ve sonrasını kabul etmektedir. Bu yaş gurubu için telefon uygulamaları ve internet sayfaları bulunmaktadır.³⁶²

Ailelerin ve eğitimcilerin dikkat etmesi gereken bir hususta İnternet kullanımının yaygın olmasının olumsuzluklarıdır. Son çocukluk dönemi çocukları da bu olumsuzluklardan etkilenmektedir. Çünkü bu yaş gurubu okumayı- yazmayı öğrendiği için internet bağlantısına erişim ve kullanımı kolaylıkla sağlayabilmektedir. Denetim sağlanmadığı takdirde zamanının büyük bir kısmını sanal ortam oyunlarına ayırma ihtimali oldukça yüksektir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi yetişen yeni nesillerin içinde bulunduğu şartlar, değişen dünya ile birlikte sürekli bir değişim içerisinde. Kuşaklar arasındaki farklılıklar hızla artmakta, yeni nesil doyumsuz, haz düşkün bireyler olma yolundaki tuzaklara savrulmaktadır. Kur'ân nesli yetiştirme derdinde olan Müslümanların, tehlike sinyallerini görmeleri ve gerekli müdahaleyi yapabilmeleri için mecazen söylemek gerekirse son çocukluk dönemi “köprüden bir önceki son çıkış” niteliğindedir. Çünkü ergenlik döneminde artık yapı büyük oranda tamamlanmış olmaktadır.

Bu sebep ile çocukların yetişme dönemlerinin her birinde Kur'ân ile bağ ve muhabbet kurmalarına yardımcı olacak tohumları ekmek anne ve babaların, gerekli ilmî ve manevî eğitimi vermek eğitimcilerin, bu alanda uygun eserler vermekte ilim adamlarının, dolayısıyla yeni neslin avuçlarımızdan kaymaması için gereken çaba tüm ümmetin mesuliyetindedir.

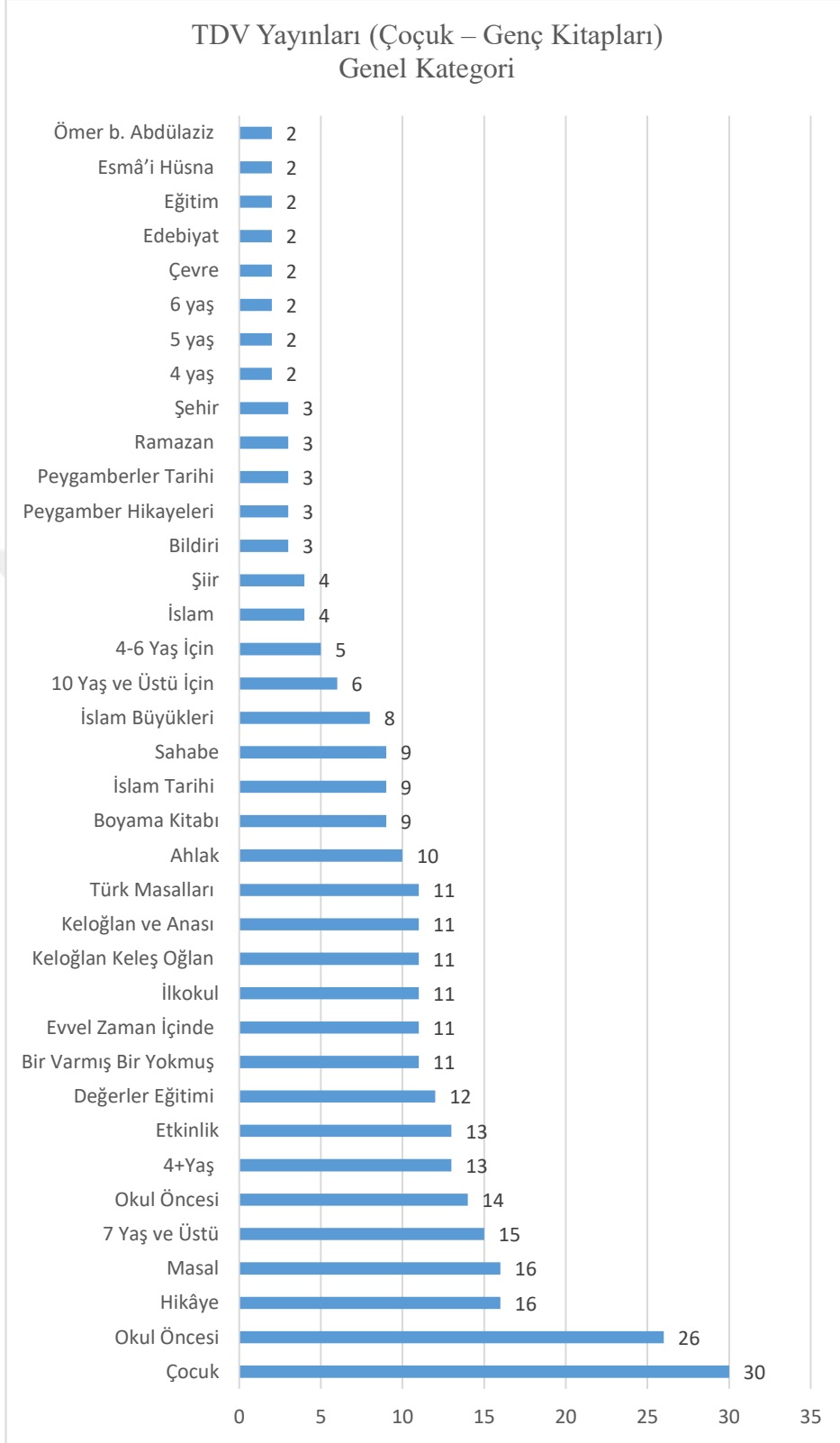
Bilindiği üzere 1925 yılından itibaren ülkemizde Kur'ân-ı Kerîm'in eğitim ve öğretimi resmî olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarının yayınlamış olduğu çocuk kitapları içerik bakımından incelenmiştir. Tablo 3.1'de TDV Okul Öncesi Yayınları, Devamında Tablo 3.2'de TDV Çocuk Genç /Genel Kategori ve Tablo 3.3.'de Çocuk Genç /İslami Çocuk Kitapları verileri grafik yardımıyla incelenerek, konusu çocuklar için Kur'ân eğitimi ve benzeri muhtevaya sahip kitap sayısına bakılmıştır. Tüm yaşları kapsayan “Çocuk Genç/Genel Kategorisi” başlığı altında 89 adet konu başlığı ve o

³⁶² Bkz. <https://kuran.diyaret.gov.tr/elifba/#/elifba>

konuya dair kaç farklı kitap yayınlandığı bilgileri bulunmaktadır. Bu başlığı, bizim konumuza yakın bir başlık olan “İslami Çocuk Kitapları” özel etiketiyle arama yaptığımızda karşımıza 40 adet farklı muhtevada yayınlanmış eser ve sayılarını görmekteyiz.³⁶³ Örneğin; Genel Çocuk-Genç kategorisinde yayınlanan hikâye sayısı 16 adettir. Çocuk -Genç kategorisi İslami Çocuk Kitapları başlığı ile arama yaptığımızda bu muhtevaya sahip hikâye sayısı ise 11’dir. Bu tabloların incelenme amacı yayınlanan mutlak kitap sayılarına ulaşmak değildir. T.D.V. yayınları örneğinde piyasada yayınlanan dini çocuk kitapları içerisinde muhteva olarak Kur’ân-ı Kerim’in minik yüreklere ulaştırılması için neşredilen kitapların, yayınlanan diğer kitap türleri içinde oransal olarak ne kadar yer tuttuğunu müşahede etmektir.

³⁶³ Tablo 4: www.diyanevakfiyayin.com.tr sayfasından 11.05.2021 tarihinde alınan verilerle hazırlanmıştır. Satışı bittiği için mezkûr tarih itibariyle sayfadan kaldırılan eserler bu tabloda mevcut değildir.

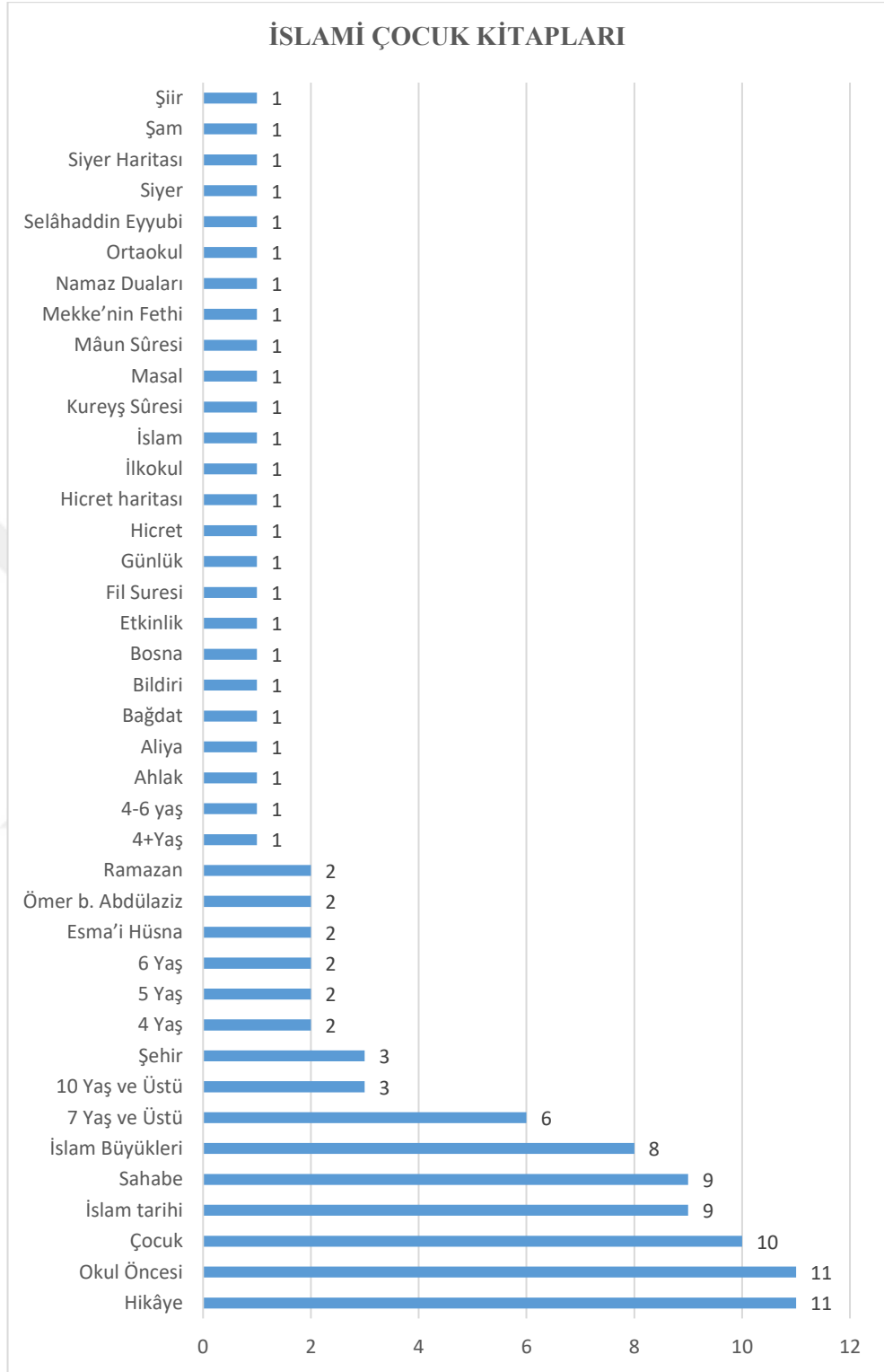
Tablo 3.2: TDV Yayınları (Çocuk – Genç Kitapları) Genel Kategori

Kaynak: <https://www.diyantvakfiyayin.com.tr>, [10.05.2021].

İlgili kategoride yukarıdaki grafiğe sığmadığı için yer verilemeyen konu başlıkları da şu şekildedir: Tablo 3.2'nin devamıdır.

40 hadis	1	Kur'an Kursu	1
Aliya	1	Kureş Sûresi	1
Arkadaş	1	Mahremiyet	1
Bağdat	1	Mâun Sûresi	1
Bitki	1	Mekke'nin Fethi	1
Bosna	1	Mevlâna	1
Coğrafya	1	Namaz Duaları	1
Çalışkanlık	1	Ortaokul	1
Doğa	1	Öykü	1
Eğlence	1	Özgüven	1
Fil Suresi	1	Roman	1
Gençlik	1	Sabır	1
Geri dönüşüm	1	Sağlık	1
Günlük	1	Saygı	1
Hayvan	1	Selahaddin Eyyubi	1
Hayvan hakları	1	Sevgi	1
Hicret	1	Sıfır Atık	1
Hicret haritası	1	Siyer	1
Hz. İbrahim	1	Siyer Haritası	1
Hz. Nuh	1	Spor	1
Hz. Peygamber	1	Şam	1
İbadet esasları	1	Trafik	1
İnanç esasları	1	Vücut	1
İşaret	1	Yaz Kur'an Kursları	1
Kural	1	Yunus Emre Haftası	1
		Yunus Emre	1

İslâmi çocuk kitapları içerisindeki kitap kategorileri ise şu şekildedir:

Tablo 3.3: TDV Yayınları Çocuk/Genç Kategorisi

Kaynak: <https://www.diyantvakfiyayin.com.tr>, [10.05.2021].

T.D.V. Yayınlarının her biri birbirinden değerli eserleri çocuklar ve gençler için yayımlandığı görülmektedir. Tablolardaki veriler incelendiğinde doğrudan ve dolaylı olarak Kur'ân-ı Kerim'in metin ve mana eğitimini destekleyen kitaplar diğer kitaplara nazaran daha az sayıdadır. T.D.V. yayınları, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı içerik üreten bir kurum olması sebebiyle çocuklar için Kur'ân alanında yapılan çalışmalarda diğer yayın evlerinden daha önde olması beklentisi doğmaktadır. Diyebiliriz ki, bu yıla ait veriler ışığında, çocukların Kur'ân'ı öğrenmeleri ve Kur'ân'ın anlamı hakkında fikir sahibi olmaları için çocuklara Kur'ân tefsiri mahiyetindeki eserlerin azlığı dikkat çekmekte ve bu eserlere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

3.5. Çocuklara Kur'ân Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar (Okul Öncesi Dönem Çocukları Özelinde)

Araştırmamızı Sultanbeyli'de bir özel anaokulu örneği ile sınırlandırdık. Bu sebeple buradan itibaren özellikle okul öncesi dönem çocukları ile ilgili gözlem ve tespitlere daha çok yer vereceğiz.

Genelde hem yetişkinleri hem de çocukları Kur'ân'ı okumanın zor olduğu düşüncesi Onu öğrenmekten alıkoyabilmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *“Biz bu Kur'ân'ı öğüt alınması için son derece kolaylaştırdık”*.³⁶⁴ Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim'in hem kolay hem de kolaylaştırıcı olduğu bilinmektedir. Kur'ân öğrenme süreci muhakkak bir gayreti ve düzenli çalışmayı gerektirmektedir. Ancak bu uğraş ve çalışmalar zor diye nitelendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü Rabbimiz bu kitabı kolaylaştırmıştır.

3.5.1. Zaman

Her işte olduğu gibi Kur'ân eğitiminde de zamanlama çok önemlidir. Özellikle çocukların aldıkları eğitimin muhtevası ve önemi düşünüldüğünde uygun zamanı gözetmek daha da önem arz etmektedir.

İslam âlimleri çocuğun çabuk inandığını ve kolay etkilendiğini belirtmişlerdir. Gazzâlî'ye (ö.505/1111) göre çocuğun ruhu “pırlanta gibi tertemiz”³⁶⁵ olup şekil almaya müsait bir cevher gibidir. Çocuğun gelişimi göz önünde bulundurularak uygun

³⁶⁴ el-Kamer, 54/17.

³⁶⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, trc. Ahmed Serdaroğlu, C. III (Ankara; Bedir Yayınları, 1973)

zamanda verilen eğitim ile o duyduğunu, gördüğünü olduğu gibi almaya kabiliyetli, gösterilene yapmaya eğilimlidir.³⁶⁶

Okul öncesi dönemde çocuğun gelişimi ve kabiliyeti müsaitse Kur'ân harflerini öğrenmeye dört buçuk yaşından itibaren başlanabilmektedir. Anaokulunda uzun yıllar yapmış olduğumuz gözlem ve deneyimlerde çocukların dört buçuk yaşına geldiklerinde Kur'ân harflerini, duaları öğrenmeye ilgi ve isteklerinin oldukça fazla olduğunu, beş yaşına geldiklerinde ise Kur'ân-ı Kerim'i kolaylıkla öğrenebildiklerini görmekteyiz.

Bu sebepten olsa gerek Osmanlı Devleti'nde eğitim- öğretimin ilk adımı olan sıbyan mekteplerinin programları 1924 yılına kadar çeşitli değişiklikler gösterse de Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'da kurulan Darutta'limin vakfiyesinde “Talim-i kelâm-ı kadîm ve Kur'ân-ı azîm okunması ilk şart olarak belirlenmiştir.”³⁶⁷ yazmaktadır. Bu mekteplere başlayacak çocukların “dört yaş, dört ay, dört günlük” olması eğitim hayatına başlamanın ön şartı kabul edilirdi. Bu yaşı tamam eden çocuklar, duâların yükseldiği âmin alayları eşliğinde mektebe başlatılırdı.³⁶⁸

3.5.2. Mekân

Müslümanların Kur'ân eğitimi için kullandıkları ilk mekân Dârülerkâm'dır. On yedi on sekiz yaşlarında Müslüman olan Erkâm'ın ilk Müslümanlar arasında yer aldığı belirtilmektedir. Hz. Peygamber'e büyük bir sadakat ve sevgiyle bağlanmış, evini İslam'ın yayılması için O'nun(sav) emrine tahsis etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav), İslâm tarihinde Dârülerkâm olarak anılacak olan bu faziletli evi tebliğ faaliyeti için çok elverişli bularak adeta bir genel merkez haline getirmiştir.³⁶⁹ Hicretle birlikte Mescid-i Nebi'nin inşası ve Suffe'nin oluşturulması, Peygamber efendimizin (sav)'in öğretmenliğinde sahabe-i kirâmın vahiy bilgisi ile donanımlı nice sınırları, beldeleri

³⁶⁶ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 102.

³⁶⁷ Baltacı, “Mektep”, *TDV*, [07.06.2021].

³⁶⁸ F. Hilal Feriştatoğlu, “Mahalle Mektepleri ve Bed-i Besmele Merasimleri”, (*Diyanet Dergisi*, S.333, 2018), 56.

³⁶⁹ Ahmet Önkâl, “Erkâm b. Ebü'l-Erkâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erkam-b-ebul-erkam>, [7.05.2021].

aşmaları Kur’ân eğitiminin hem temelini hem metodunu hem de kendi eğitim bütünlüğünü bize işaret etmektedir.³⁷⁰ Medine’de ise; “Daru’l Kurra” adıyla açılan Mahreme İbnu Nevfel’in evinde ve diğer bazı sahabenin evlerinde veya Suffa gibi bazı özel yerlerde devam etmiştir.³⁷¹

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde: “Allah’ın evlerinden birinde, Allah’ın kitabını okumak ve kendi aralarında mütalaa etmek üzere toplanan her topluluğa Allah iç huzur verir; onları rahmet bürür, çevrelerinde melekler toplanır ve Allah onları meleklerin yanında anar.”³⁷² Buyurarak Kur’ân meclislerini, mescitlerini müjdelemiştir.

Eğitim için seçilen mekânlar önem arz etmektedir. Çünkü mekân içerisinde kişi kendini güvende ve huzurlu hissettiği takdirde mutlu olur. Artık kişi ile mekân arasında manevi bir bağ oluşmakta öğrenme keyifli bir hal almaktadır.³⁷³

Çocukların Kur’ân eğitim ve öğretimleri için tasarlanan mekânların bu eğitim için uygun olmalıdır. Öğrencilerin boş vakitlerini geçirebilecekleri, oyun oynayabilecekleri, oyun alanına ve yeşil alana sahip bir bahçesinin olması gerekir.³⁷⁴ Günümüzde çocuklar için aşırı renkli mekânlar tasarlanmaktadır. Oysaki uzmanlar eğitim- öğretim mekânlarında yoğun renk kullanımının uygun olmadığını belirtmektedir. Renklerin kendine has anlam yükü bulunmakta ve insan ruhundaki farklı duyguları etkilemektedir.³⁷⁵ Aşırı renklere maruz kalan çocuklar dikkatleri dağılmakta, derse odaklanmakta zorlanmaktadır. Bu renklerin ve figürlerin çocuğun oyun alanlarında kullanılması daha uygundur.

³⁷⁰ Dinç, “Geçmişten Günümüze Kur’ân Eğitimi”, 7.

³⁷¹ Büyükdiç, “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur’ân Kurslarında Eğitim ve Öğretim”, 29.

³⁷² Müslim, “Zikir”, 38.

³⁷³ Elif Sinem Dilmaç, “Anaokulları Sınıf Mekanlarında Rengin Çocuk Psikolojisine Etkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Fen Bilimleri enstitüsü, İç Mimarlık Programı,2018), 19.

³⁷⁴ Büyükdiç, “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur’ân Kurslarında Eğitim ve Öğretim”, 35-36.

³⁷⁵ Dilmaç, “Anaokulları Sınıf Mekânlarında Rengin Çocuk Psikolojisine Etkileri”, 62.

Özellikle anaokulların tasarımıda çocukların psikolojik ve fizyolojik özellikleri ve içinde bulunduğu keşif süreci dikkate alınmalı, kullanılan donatıda renk, doku, malzeme ve aydınlatma seçiminde uygunluk aranmalıdır.³⁷⁶ Örneğin, 3-4-5 yaş çocuklar ders esnasında masada oturmak yerine yere veya mindere oturmayı, halıya uzanmayı daha çok tercih etmektedir. 6 yaş grubu ise okul öncesi hazırlık döneminde oldukları için masa sandalye veya okul sırası kullanmayı daha çok sevmektedir. Eğitimci çocukların rahat edeceği en uygun ortamı oluşturmaya dikkat etmelidir. Bu hususlar resmi yönetmeliklerle belli standartlara bağlanmıştır. Örneğin; oyun alanında her çocuğa 2,5 metrekare alan düşmeli, dolaplar duvara sabitlenmeli ve zemin çocukların darbe almamaları için yumuşak özellikte olmalıdır.

D.İ.B. 4-6 yaş grubu Kur'ân kurslarının ise fiziki mekân ve donanım şartları “Kur'ân Kursları Uygulama Esasları” nda belirtilmiştir. Bu şartlara göre, “oyun alanı-bahçe, hobi alanı, derslik, kitaplık, etkinlik alanı, mutfak/yemek alanı, uygulama salonu/çok amaçlı salon, tuvaletler/duş alanı, uyku odası, idari birimler ve donatım malzemelerinin bulundurulması” kursu açabilmek için gereklilik arz etmektedir.³⁷⁷

Kur'ân eğitimde kullanılacak mekânın donanım ve güzelliği her ne kadar eldeki maddi imkânlar ile orantılı gibi gözükse de asıl olan gerekli resmi standartları sağladıktan sonra, çocuklara samimi bir üslup ile Kur'ân'ın, huşusuna uygun temiz, düzenli, aydınlık, estetik, bir ortam sunmaktır.

3.5.3. Üslup

Üslubun sözlük anlamı, izlenen yol, benimsenen tarzıdır. Genel anlamda dil ve edebiyatta üslûp, kişinin kendini ifade etme ve dili kullanma şeklini anlatmaktadır.³⁷⁸

Müslüman daima güzel üslup sahibi olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim'in eğitim ve öğretiminde ise Allah'ın (c.c) kelamının gelecek nesiller tarafından okunması, anlaşılması ve sevilmesi mesuliyetini taşıdığı için üslubun önemi daha da artmaktadır.

³⁷⁶ A.g.e., 19-20.

³⁷⁷ Naciye Öztürk, “Okul Öncesi Din Eğitimi “Kur'ân Kursları Okul Öncesi Din Eğitimi Projesi” ve Öneriler”, *Seta Analizi* (İstanbul; Seta Yayınları, Temmuz,2018, S.247.) s.15.

³⁷⁸ İsmail Durmuş, “Üslûp”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/uslup#1>, [17.05.2021].

Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da şudur: Kur’ân eğitiminde öğrencilere disiplin adı altında, baskı ve zorbaca davranışlara tevessül edilmemelidir. Öğretici her şeyden önce öğrencilerine değer verip kişiliklerine saygı göstermelidir. Kur’ân öğreticisi olacak kişinin ne aşırı mütesâhil ne de katı birisi olmaması gerekir.³⁷⁹ Disiplini şefkatini gölgede bırakmamalı, çocukların seviyesine uygun açık anlaşılır ve sevecen bir üslup ile onlara yaklaşmalıdır. Aksi takdirde ruhen yıpranan öğrencilerin, Kur’ân’dan soğuyup uzaklaşması, hayatlarının geri kalanında bir daha Kur’ân ile ilgilenmek istememeleri bir Kur’ân hocasının iki cihanda taşıyacağı en ağır veballerdendir. Âyette Hz. Peygamber’e hitâben: “(...) *Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi.*”³⁸⁰ ifadesi olması gereken tavrı gösterir niteliktedir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) Yemen’in Cened vâliliğine tayin ettiği Muaz bin Cebel’e bazı tavsiyelerde bulunmuştur:

“Hz. Muaz, ‘Yâ Resûlallah! Bana tavsiyelerini arttır’ diye dileğini tekrarladı. Peygamber Efendimiz, ‘İnsanlara, güzel ahlâk ile muâmelede bulun!’ buyurdu”.³⁸¹

Resûl-i Ekrem Efendimizin, Hz. Muaz ile beraberinde gönderdiği Ebû Mûsa el-Eşarî’yi uğurlarken de son tavsiyesi şu oldu: “Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz! Birbirinizle anlaşın, iyi geçinin, ihtilâfa düşmeyin!”³⁸²

Hocanın talebesine verdiği değer gibi belki de daha ziyadesiyle talebenin de bu yolda önünü aydınlatan hocasına saygı, hürmet ve muhabbet beslemesi, bir ömür hocasına vefa göstermesi gerekmektedir. Bu konu hakkında Osmanlı medreselerinde okutulması gelenek olan ve günümüze kadarda bu ilgiyi muhafaza eden İmam Zernûcî (ö. 593/1196)’nin *Ta’lîmü’l-müte’allim*’ini burada zikretmek isteriz. Eser on üç bölümden oluşur ve oldukça akıcı bir üsluba sahiptir. Halk arasında *Öğrenci ve Hocanın Edep Kitabı*” diye bilirse de içeriğinde edebin yanında birçok eğitim metodu;

³⁷⁹ Recep Koyuncu, “İdeal Kurân Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, 302.

³⁸⁰ Âl-i İmrân 3/159.

³⁸¹ Tirmizî, “Birr”, 55.

³⁸² Buhârî, “İlm” 12, “Edeb” 80; Müslim, “Cihad” 6, 7, (1732-1733).

talebinin, hocasına, ilme karşı tutumu, ilim yolculuğunda karşılaşılan güçlükler ve çözüm yolları gibi bölümler yer almaktadır.³⁸³ Zernûcî, talebelerin ilim yolunda ilerlerken onlara doğru yöntem ile kolay öğrenmenin yollarını göstermeyi amaçlamış; bu amaçla öğrendiği bilgilerden hareketle eserini yazmış olup, kitaba *Ta'limü'l-müte'allim ʔarîka't-te'allüm* adını vermiştir. Eser, özellikle öğrenme psikolojisi açısından önem taşımaktadır.³⁸⁴

3.5.4. Öğretmen ve Öğreticide Yetkinlik / Yeterlilik

Yeterlilik, bireylerin görevlerini ilgili kurum ve yapıya uygun şekilde yerine getirmeleri konusunda sahip oldukları bilgi ve becerileri ifade etmektedir.³⁸⁵ Hoca, öğretmen, öğretici gibi ifadeler değişse de hepsi eğitimidir. Eğitimciler, eğitim-öğretimin temel unsurudur.³⁸⁶ Kur'ân öğreticisinin tashih-i hurûf eğitimi almış, kıraat ilminde kendini geliştirmiş, öğreticilik vasfını almış, formasyon bilgisi olan bir eğitimci olmalıdır.³⁸⁷ Diğer bir önemli yeterlilik alanı eğitimcilerin çocuk psikolojisi ve pedagojik formasyon eğitimi almış olmaları oldukça önemlidir. Millî Eğitim Bakanlığı öğretmen alımlarında formasyon şartı ararken, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân öğreticisi alımlarında bu şartı aramamaktadır. Geçmiş yıllarda sadece Kur'ân okuyabilmenin Kur'ân kursu hocalığı için yeterli olduğu dönemlerden öğreticilerin genelinin hafız, üniversite mezunu olduğu bir döneme gelinmiştir. Lakin öğreticilerde pedagojik formasyon bilgisinin talep edilmesinin bir gereklilik olduğu kanaatindeyiz.

³⁸³ Bkz. ez-Zernûcî, İmam Burhanüddin, *Ta'limü'l-Müteallim*, trc. Vehbi Yavuz, II. bs., (Bursa: İlim ve Kültür Yay. ts).

³⁸⁴ Mehmet Faruk Bayraktar, “Zernûcî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zernuci>, [22.05.2021].

³⁸⁵ Ziya Bursahoğlu, *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*, (Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981), 5; Süleyman Akyürek, “Kur'ân Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18 (2005):177.

³⁸⁶ Mehmet Adıgüzel, “Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19 (2003): 201. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2729/36311> 16.05.2021.

³⁸⁷ Recep Koyuncu, “İdeal Kurân Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, 302.

İyi bir eğitimci eğitim hayatında aldığı formasyon bilgisi ile sınırlı kalmayıp bu alanda kendini sürekli yetiştirmeli bilgilerini güncellemelidir. Örneğin öğreticinin “Kişilik Tipleri ve Mizaç Eğitimi” alması çocukların kişiliklerini analiz etmekte ve doğru yaklaşımı tespit etmekte büyük yarar sağlayacaktır.

Öğretmeni bir sanatkâra benzetirsek yetiştirdiği öğrenciler de onun en kıymetli eserleridir. Bu sebeple öğretmenlik bu alanda belli eğitimleri tamamlamayı, pedagojik formasyonu yani öğretmenlik bilgisi ve eğitimini çocuklara hizmet vermeyi gerekli kılar.³⁸⁸ Çünkü Kur’ân öğretimiyle ilgili karşılaşılan sorunların temelinde genellikle eğitimcinin yeterli alt yapısının olmaması yatmaktadır.

Bir Kur’ân Kursu öğreticisinin eğitim-öğretim sürecindeki bilgi ve becerisine yönelik yeterliklerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:³⁸⁹

- a) Öğrenciyi Tanıma
- b) Öğretimi Planlama
- c) Öğretimi Düzenleme
- d) Sınıf Yönetimi
- e) İletişim
- f) Öğretimi Ölçme ve Değerlendirme
- g) Rehberlik Yapma
- h) Kendini Geliştirme

3.5.5. Eğitimcinin İhlas ve Samimi Hal Üzere Olup, Yaşantısıyla Çocuğa Örneklik Oluşturması

İhlas ve samimiyet Müslümanın hayatının tüm alanlarında gözetmesi gereken bir haslettir. Kur’ân öğretmeni veya öğreticisinde bulunması arzu edilen hasletler şu şekilde özetlenebilir.³⁹⁰

- 1) Kur’ân eğitimcisinin Hamele-i Kuran (hafız) olması veya Ehl-i Kur’ân olması

³⁸⁸ Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”: 201.

³⁸⁹ Komisyon, *Öğretmen Yeterlilikleri*, (Ankara: Meb.Basımevi,2002), 11.; Süleyman Akyürek, “Kur’ân Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (2005): 186.

³⁹⁰ Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”, 202-203.

- 2) Allah (c.c)'in rızasını kazanma arzusu içinde ve gayretinde olması.
- 3) İhlâslı ve yaşantısıyla örnek olması.
- 4) Maddiyat hırsı olmaması
- 5) Ahlakı güzel, samimi ve talebeler arasında adil olması.
- 6) Öğrencileri güzel bir lisan ile irşat etmesi, bol dua etmesi.
- 7) Öğrencilere şefkatle yaklaşması
- 8) Öğrencilere karşı mütevazı hatalarına karşı hoşgörülü ve yol gösterici olması.
- 9) Öğrenci okutmaya haris ve istekli olması.³⁹¹ Bıkkınlık ve öfkeden uzak olması.
- 10) Tecrübeli, kültürlü, kemâl ve takva sahibi, mesleğini severek yapan, nezih ve nazik, merhametli, affedici ve sabırlı olmasıdır.

Bu vasıflar tüm yaş guruplarında vazife îfa eden Kur'ân öğreticilerinde bulunması gereken hasletlerdir. Ancak okul öncesinde ve anaokulunda görev yapan Kur'ân öğreticisi bunlara ilave olarak bu yaş gurubunda kullanılan oyun ve etkinlikler hakkında da kendini geliştirmiş olması gerekir. Çünkü okul öncesi dönem çocuğunun eğitim ve öğretimi oyun ve oyun temelli etkinliklere dayanır. Oyun olmadan bu yaş gurubunda verim elde edilemez.

Yine bu yaş gurubu ile çalışan öğretici şefkat ve sevecenlikte âdetâ her bir çocuğun annesi gibi olmalıdır. Okul öncesi dönemde olan çocukları ifade etmek için kullanılan diğer bir tabir; anne çocuğu tabiridir. Bu ifadenin de ortaya koyduğu gibi okul öncesi çocuğu anne yakınlığına, şefkat ve ilgisine diğer dönem çocuklarından daha çok ihtiyaç duymaktadır.

Kur'ân eğitim- öğretim görevini üstlenen hocanın toplum içinde hal ve davranışlarına dikkat etmesi gerekir. Sadece talebelerine değil yaşadığı topluma da ahlak ve takvasıyla örnek olmalıdır. Sû-i zanna vesile olabilecek davranışlardan şiddetle kaçınması gerekir.

Fudayl b. İyâd (ö.187/803) Kur'ân ehline şöyle seslenir: “Kur'ân hâmili olan kimse, İslam'ın bayraktarıdır. O'na (taşıdığı) Kur'ân'ın hakkına tazîm için, eğlenenlerle

³⁹¹en-Nevevî, Ebû Zekerıyya Yahya b. Şeref, *et-Tibyân fî Âdâbı Hameleti'l-Kur'ân*, (Müessesetü't-Takvîmi'l-İslâmî, Beyrut, 1986), 26 vd.; Adıgüzel, “A.g.e”, 202.

eğlenceye dalması, hata edenlerle hataya düşmesi, bozguncularla bozgunculuk etmesi yakışmaz.”³⁹²

Binaenaleyh Kur’ân öğrenen ve öğreten kimse maddi ve manevi hayatını Kur’ân ahlakına uygun olabilmesi için, öncelikli olarak Kur’ân’ı gönülden isteyerek ve ihlas ile okumalı ve okutmalıdır.³⁹³

3.6. Uygun Metotlardan Yararlanma

Herhangi bir hedefe vâsıl olmak üzere, bir şeyi bazı kural veya esaslara ve belirlenen bir düzene göre söyleme ve yapma tarzına, metot denmektedir. Metot; bir problemi çözmek veya bir deneyi sonuçlandırmak, öğrenme ve öğretme hususlarında takip-tercih edilen yöntem ve yola işaret eder.³⁹⁴ Ayrıca diğer bir kaynakta geçen tanıma göre; bir amaca varmak için takip edilen, doğruluğu ve başarısı denenmiş en kısa ve en emin yol, hareket ve iş tutma tarzıdır.³⁹⁵

Kur’ân Öğretim Metotları ile ilgili yaptığımız araştırmada okul öncesi Kur’ân öğretim metotları için özel olarak oluşturulmuş yöntem başlıklarına rastlanamamıştır. Genellikle kaynaklarda en küçük 11-12 yaş ve yetişkin Kur’ân kursu öğrencisi için uygun olabilecek yöntemler üzerinde durulmuştur. Araştırmamızda bu yöntemlerin yaş guruplarına uygun düzenlemeler ile okul öncesinde de kullanılabilmesi için açıklayıcı önerilerde bulunulmuştur.

Mehmet Adıgüzel’ “Kur’ân Öğretim Metotları” ile ilgili araştırmasında metotları aşağıda yer verilen başlıklar altında toplamıştır.³⁹⁶

³⁹² Gazzâlî, *el-İhyâ*, I, 282; Karaçam, *Kur’ân’ı Kerim’i Okumanın Fazileti*, 114.

³⁹³ Karaçam, “A.g.e.”,114.

³⁹⁴ *Meydan-Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, (İstanbul Meydan Yayınevi), VIII/682; Oğuzkan, A. Ferhan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, (Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1981), 168; Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”,192.

³⁹⁵ S. Savaş Büyükkaragöz, ve Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metotları*, (İstanbul: Öz Eğitim Yayınları, 1996), 33; Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”,192.

³⁹⁶ Bkz. Ayrıntılar için Adıgüzel, “Kur’ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”.

3.6.1. Özel Öğretim Metodu

Eğer öğrenci gurubu Kur’ân okumayı hiç bilmiyorsa önce Arap alfabesinin harfleri tek tek tahtaya yazılır. Öğrencilere tanıtılır. Toplu tekrarlar yapılır. Herhangi bir Elif-Bâ cüzü ile kolay olandan zora doğru gidiş usulüne uyularak baştan sona doğru tüm öğrencilere okutulur.

Eğer öğrenci gurubu Kur’ân okumayı biliyorsa o zaman Kur’ân’dan seçilen bazı ayet veya sureleri ayrı ayrı her öğrenciye tecvîd kurallarına uygun bir biçimde okutulur. Veya önce hoca tüm tecvîd kâidelerine uyarak tekrar tekrar okur. Burada amaç öğrencilerin doğru okuyuş şeklini örnek okuyuşlar üzerinden kazanmalarını sağlamaktır.

Okul öncesi çocuklar için bu yöntemi uygularken tecvîd ve mahreç uygulamalarında öğretici tam ve doğru bir kırâât ile tertil üzere okurken, kendisini tekrar eden öğrencilerden bu okuyuşu aynen tekrar edebilmelerini beklememelidir. Birebir kendisini taklit edebilen öğrenciler çıkabileceği gibi henüz dil gelişimini tamamlamamış öğrencilerin daha çoğunlukta olacağı bir guruba eğitim verdiğini göz önünde bulundurmalıdır.³⁹⁷ Bu yöntemi uygularken her etapta amaç, çocuklara doğru sesi duyurarak kulak dolgunluğu kazandırmak olmalıdır.

3.6.2. Tedricîlik Metodu

Bir eğitimcinin bilmesi ve uygulaması gereken en önemli metotlardandır. Tedricîlik, öğreticinin öğreteceği konuyu öğrenci lehine bir kolaylık oluşması ve kalıcı bir değer taşınması için uygun zaman dilimlerine yaymasıdır. Kısaca bilgiyi zamana yaymak ve onu kazanım haline dönüştürmesi için bolca uygulama yaptırmaktır.³⁹⁸

Bu uygulamanın sahabenin hayatında da yer alması bizim için kıymetli bir örnektir. Sahabeden İbn Mes’ûd (ö. 32/652-53): “Bizden biri on âyet öğrenince mânalarını öğrenmeden ve onlarla amel etmeden başkalarına geçmezdi”³⁹⁹ demiştir. Sahabelerden Ebû Mûsâ el-Eş’arî (ö. 42/662-63) de, öğrencilerine günde sadece beş ayet öğretme yöntemini benimsemiştir. Bu yöntemin kaynağının Hz. Ömer (ö. 73/693) (r.a.) olduğu

³⁹⁷ Ag.e., 193.

³⁹⁸ Ag.e., 195.

³⁹⁹ Taberî, *Tefsir*, I, 80.

ve Ondan sonra da devam ettiği bilinmektedir.⁴⁰⁰ Böylece daha sonraki dönemlerde günlük on ayet yöntemi “aşır” olarak adlandırılmış ve günümüze kadar gelmiştir.⁴⁰¹ Okul öncesi çocuklar, gelişimi çok hızlı olan bir dönemde yer almaktadır. Dört ay önce başaramadıkları bir faaliyeti dört ay sonra kolaylıkla yapabilmekteler. Bu sebeple uygulamalar zamana yayıldığında ve tekrar için bolca fırsat verildiğinde başarılı oldukları görülmektedir. Uzun yıllar bu yaş grubu ile çalışmalarımızda “düzeni benimseme” konusunda çocukların yetişkinlerden düzeni daha çabuk benimsediklerini ve düzenli aktivitelerden keyif aldıklarını gözlemlemekteyiz. Yorulmayacakları bir miktar, belirlendikten sonra her gün Kur’ân okumaktan keyif alabilmekteler. Bu miktar Elif -Bâ cüzü için bir satır, Kur’ân-ı Kerim okuyabilen için bir âyet dahi olabilir. Önemli olan çocuğun severek sürdürebileceği bir miktar belirlenmesi ve bu miktar üzerinde çocukla ittifak edilmesidir. Çocuk başarabildiğini gördükçe yine ittifakla verilen ödev miktarı artırılabilir.

3.6.3. Egzersiz ve Tekrar Metodu

Eğitimin her alanında öğrenmenin kalıcı olabilmesi için egzersiz ve tekrar, yer verilmesi gereken önemli bir metottur. Okul öncesi çocuklar için rutin tekrarlar zamanla sıkıcı olabilmektedir. Bu sebeple eğitimcinin öğretimini yaptığı konular ile ilgili oyun ve etkinlik üretebilmesi çok önemlidir. Örneğin harfleri öğrenirken tekrar metodu için kare şeklinde büyükçe flaş kartlar hazırlanır, bir yüzüne harfler diğer yüzüne o harf ile başlayan bir nesnenin resmi yapıştırılır, bir torbanın içerisine konarak kura çeker gibi rast gele bir kart çekilir ve resmi gösterip hangi harfin resmi olduğunu bulmaları istenir. Oyuna teksif olan çocuk kısa sürede hem harfleri tekrar etmiş hem de tamamen öğrenmiş olacaktır.

⁴⁰⁰ M. Mahfuz Söylemez, “İslâm’ın Erken Döneminde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 13 (Mayıs-Ağustos 2002): 65, 67.

⁴⁰¹ Söylemez, “İslâm’ın Erken Döneminde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, 67.

3.6.4. Münakaşa, Münazara, Tartışma Metodu

Bu metotta tecvîd öğrenen öğrenciler iki gurup yapılıır. Kurân'dan bir metin verilerek bu metni tecvîd kaideleri bakımından analiz etmeleri istenir. Okul ortamında karşılıklı münazara ederek en başarılı analizi yapan gurup tespit edilir.⁴⁰²

Bu yöntem okuma yazma bilmeyi gerektirdiği için okul döneminde olan çocuklar ve yetişkin öğrenciler için uygundur. Okul öncesi dönem çocukları için daha basit formda yarışma şeklinde uygulanabilir.

3.6.5. Takrîr Metodu

Düz anlatım metodudur. Geleneksel yöntem olarak tanımlansa da hemen hemen tüm derslerde kullanılmaktadır. Bu yöntem, öğreticinin dersi anlatmasına veya Kur'ân'dan okuyarak öğrencinin dinlemesine dayanan pasif bir yöntemdir. Bu yöntem, "istimâ" (yani şeyhlerin lisanından dinleyerek öğrenme)⁴⁰³ olarak da bilinir.

Okul öncesi dönem çocukları için Takrîr Metodu, dinleme eylemi uzun sürdüğü takdirde sıkıcı olacaktır. Dikkatleri dağılıp etrafla ilgilenmeyi tercih edeceklerdir. Bu yaş gurubunun dikkat süresi oldukça kısadır. Bu yöntemi uygulayan hocanın süreyi uzun tutmaması, konuya hâkim olması, hitabetinde çocukların ilgisini çekecek şekilde tonlamalardan yararlanması, ifadelerini açıklayıcı örnekler vermesi, farklı materyallerle konuyu somutlaştırması, öğrencilere sorular sorarak konuya onları da dâhil etmek suretiyle anlatımı sıkıcılıktan kurtarması yerinde olacaktır.⁴⁰⁴

3.6.6. Soru-Cevap Metodu

Soru cevap metodu çocuklarda muhakeme yeteneğini geliştiren, bilgiyi hızlıca hatırlamak üzere hazır bir forma sokan oldukça etkili bir yöntemdir. Her yaş seviyesine

⁴⁰² Adıgüzel, "Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları", 197.

⁴⁰³ Aliyyü'l-Kari, Zekeriyya el-Ensârî, el-Minahu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye, Mısır, 1890, 30; Adıgüzel, A.g.e., 198.

⁴⁰⁴ Bkz. Takrir Metodu Detayları için,

<https://sites.google.com/view/ogretimyontemveteknikleri/ana-sayfa/%C3%B6%C4%9Fretim-y%C3%B6ntemleri>, [16.05.2021].

uyarlanabilir ve her ders için uygulanabilir. Öğrencilerin soru sorması teşvik edilmeli. Soru -cevap yöntemi öğrenmeyi pekiştirmeyi sağlamaktadır.⁴⁰⁵

3.6.7. Grupla Çalışma / Derse Birlikte Katılma Metodu

Bu yöntemde öğrenciler seviye ve hazır bulunuşluk durumlarına göre gruplara ayrılırlar. Eğitici, gurubun seviyesine göre her öğrenci ile bireysel ilgilenir.⁴⁰⁶

Çocukların takım ruhunu hissederek, bir guruba ait olmak ve o gurubun başarısına katkıda bulunmak istemeleri eğitimlerini olumlu yönde etkileyecektir.

Bu metotlara ilave olarak, özellikle okul öncesinde kullanılan bazı yöntemlerde bu sıralamaya ilave edilmiştir.

3.6.8. Bireysel Ders Alma Yöntemi

Özel öğretim yönteminde çocuklarla sınıfta bir arada öğretim yapılmaktadır. Bu yöntemde ise öğrenci ve hocası baş başa eğer imkânlar el veriyorsa guruptan ayrı olarak Kur'ân eğitimi için tahsis edilmiş bir sınıfta ders yapılmaktadır. Sınıf içerisinde bir arada iken sırası gelen öğrencinin adı Kur'ân eğitimi için guruba seslenilerek çağrılır. Gurup içinden seçilmiş olmak, sınıf dışına çıkmak ve öğretmeni ile baş başa özel bir eğitim saati geçirmek çocukları mutlu etmektedir. Çocukta oluşan bu olumlu psikolojiyi göz önünde bulunduran eğitimci, öğrencisini daha yakından tanımak, zayıf olduğu alanlarda onu desteklemek ve sağlıklı bir bağ kurmak için uygun ortamı elde etmiş olmaktadır.

Bu yöntemde çocuk başarısız olduğu derslerde arkadaşları görmediği için kendini yetersiz hissetmemektedir. Başarılı olduğunda ise adeta bir müjde verir gibi sınıfa koşup arkadaşları ile bunu paylaşmaktadır. Bireysel ders yöntemi aslında özel ders gibi tam bireysel değildir. Eğitimin bazı bölümleri bireysel yapılırken bazı bölümleri, dua tekrarları ve dini bilgiler, yine sınıf arkadaşları ile topluca tekrarlamak suretiyle yapılır. Bu sebeple bu yöntem yarı bireysel bir yöntemdir.

⁴⁰⁵ Adıgüzel, “Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları”, 199.

⁴⁰⁶ “A.g.e.”, 201.

3.6.9. Ajanda/ Günlük Yöntemi

Anaokulunda görev yapmış olduğumuz yirmi yılı aşkın süre boyunca, bu yöntemi bizzat uyguladığımızı ve verim sağladığımızı belirtmekte yarar olacaktır. Bu uygulamada amaç anaokulu çocuğunun, Kur’ân eğitimini diğer eğitimlerden farklı, gönlünde özel bir yere koymasıdır. Bunun için öğrenim sürecini çocuğunda takip edebileceği yöntemler ile derse ilgisini, sevgisini artırma ve dersi kolaylaştırma hedeflenir.

Uygulama şu şekilde yapılır: Her çocuk için bir ajanda yahut günlük formunda bir defter gerekmektedir. Ajanda bölümlere ayrılarak dini eğitime dair tüm derslerin takibi bu ajanda üzerinden yapılır. Öğretmen öncelikle öğrencisine bu ajandayı nasıl kullanacakları hakkında bilgi verir:

“Bu ajandaya seninle beraber yaptığımız dersler ile ilgili kısa notlar yazacağım. İlk bölüm “Duâlarım Bölümü”. Öğreneceğimiz dualar için kocaman bir elma ağacı çizeceğiz her ezberlediğin dua için bir elmayı beraberce kırmızıya boyayarak kızartacağız. Eğer duânın tamamını ezberleyemezsek o zaman elmamızda azıcık kızaracak ve senin duânın tamamını ezberlemeni bekleyecek. Tüm duaları ezberlediğinde ağacındaki tüm elmalar kızarmış olacak.”

Bu açıklamadan sonra beraberce elma ağacını çizerler. Sonrasında öğretmen açıklamaya devam eder: İkinci bölümde ise biz bu okulda seninle beraber Allah’ın (c.c) isimlerini öğreneceğiz. Bu isimlere “Esmâ-i Hüsnâ” deniyor. Nedir Esmâ-i Hüsnâ biliyor musun? En ama en güzel isimler demek. İşte o güzel isimleri öğreneceğiz. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v), “Her kim bu isimleri öğrenip aklında tutarsa Cennete” gider buyurmuştur.

Böylece ikinci bölümün başına bu hadis-i şerifi ve bölüm adı “Esmâ-i Hüsnâ Bölümü” yazılır. Eğitimci isterse Esmâ-i Hüsnâ’nın tamamını isterse de çocuk ezberledikçe kısım kısım yazabilir. Çocuğun seviyesine göre 5’er veya 10’ar ezberleme yapılabilir. Her bir parçayı ezberleyip bitirdiğinde öğrenme sürecini başarıyla bitirmenin sevincini yaşayacağı bir resim çizilir. Örneğin bir papatya çizilip her isimde papatyaya bir yaprak yapılır. Ödev 10’ar 10’ar verildiyse her isim için papatyaya bir yaprak çizilir. 10 da 10 olup tamamı ezberlendiğinde papatyanın yaprakları da tamamlanır. Büyük bir sevinçle beraber papatya boyanır. Bu resimleme yönteminde çizim yapmak biraz zahmetli gibi gözükse de okul öncesi dönem çocuğunu motive eden, öğrenmeyi

hızlandıran, çocuğun çok keyif aldığı, sınıftaki arkadaşları ile paylaştığı bir yöntemdir. Eğitimci üretkenliği ile resimleri değiştirerek, kızlar ve erkekler için özel resimler seçerek farklı formatlarda da uygulanabilir.

Ajandanın diğer bölümü “Hadis ve Âyet Öğreniyorum”, anaokulunda çocuklara bir eğitim sezonu boyunca ahlak ve davranış eğitimini destekleyici 40 tane hadis öğretilmektedir. İlave olarak, Kur’ân’dan da çeşitli ayetler öğretilmektedir. Uygulama kısaca şöyledir: Çocuklar Toplu bir şekilde bir salonda toplanırlar, öğretmen o haftanın Hadis-i Şerifinden/ Ayet-i Kerime’sinden kısaca bahseder. Hadiste geçen mevzuyu anlamalarına yardımcı olacak bir hikâye seçilir. Öğretmen Hikâyeyi anlatırken aynı anda tahtaya hikâyeyi ve kahramanlarını ana temalarını çizer. Bu çocukların çok dikkatini çeker bu nedenle öğretmen hikâyedeki kelimeleri özenle seçmelidir. Hikâyeye bitince çocuklar dramatizasyon yöntemi ile hikâyeyi canlandırır. Bu şekilde çocuk, bilginin işlevsel halini tecrübe etmiş olmaktadır. Öğretmen tekrar Hadis-i Şerifi/Ayet-i Kerime’yi hatırlatır. Konuyla bağlantı kurar. Çocuklar peygamberlerinin ne kadar doğru söylediğini keşfetmekte adeta onu süper kahraman gibi görmekte, sevmekte ve örnek almaktadır. Çocuklar dinlenme saatinde veya evde hikâyeye de yer alan belirli bir figürün boyaması yapılarak eğitim sonlandırılır.

Aynı yöntem Kur’ân’ ayetlerinin çocuklara açıklanması içinde kullanılabilir. Bu eğitim her çocuğun mizacının, bilgiyi alış ve idrak edişinin farklı olabileceği düşünülerek tasarlanmıştır. Bilgiyi görsel olarak görme, dinleme, dramatizasyon ile tecrübe ederek eylemin içinde bulunma ve kazanımını hatırlatan bir sembolü boyayarak klasörüne yerleştirme şeklinde işlem tamamlanmaktadır. Üzerinden uzun zaman geçse bile sadece boyama sayfasını tekrar gördüğünde bilgi zihninde kolayca canlanıp ve güncelliğini korumaktadır.

Bu faaliyetler ile hafızada bilginin, hayata uygulanıla bilirliliği artmış, gerçek yaşamda ki karşılığı çocuğa kazandırılarak, çocuğun manevi gelişimi desteklenmiştir.

Ajandada ki ilgili bölüme haftanın hadis-i Şerifi ve âyet-i kerimesi yazılır. Çocuklar bu etkinlikle öğretim saatinden sonra derse konu olan ayet veya hadisi ezber çalışması yapmadan tekrar edebildikleri görülmüştür. Ajandaya yazılan her ayet/hadis için çocuğun artık onu ezberinden okuyabildiğini gösteren çocuğun seçtiği bir sembol konur. Yıldız, kalp, çiçek vb. Çocukların kendi kendilerini ve arkadaşlarını takip edebilmeleri bu derse olan ilgi ve sevgilerini oldukça desteklemektedir.

Dikkat edilmesi gereken husus ise seçilen konunun çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olması gerektiğidir. Yardımlaşma, merhamet, anne -babaya saygı, israftan kaçınmak, cömertlik, iyilik yapmak, namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek, Kur'ân okumak, kötülerden ve kötülük yapmaktan sakınmak, duâ etmek, hayvanları sevmek, ağaç dikmek, daima doğru olmak, insanlara zarar vermemek, toplum malına zarar vermemek, emaneti korumak vb. konular çocuklar için uygundur. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür, kısaca çocukların ahlak ve mânevîyat gelişimini destekleyen, iyi birer insan olmalarına katkı sunan konulardan seçilmelidir.

Ajandanın dördüncü bölümü “Ders Günlüğüm”, Kur'ân eğitiminde geçtiği derslerin sayfa veya ayet bilgisi not edilir. Öğretmen düzenli ders veren öğrencisini teşvik için hazır yapışkan etiketler ile defteri süsleyebilir.

Son bölüm “Ben ve Ailem Bölümü” dür. Hem aile ile iletişim amaçlı hem de bir nevi bu eğitimin ne kadar kıymetli ve özel olduğunu vurgulamak için bazı özel notların düşüldüğü, hatıra bölümüdür. Aile, eğitimle ilgili duygu ve düşüncelerini yazar bir takım özel paylaşımlar yapılarak, ajandaya çocuk için daha hususi bir boyut kazandırılır. Örneğin öğrencinin bebeklikten bu yana her yaş için bir fotoğrafı, ailesi veya anaokulu arkadaşlarıyla olan fotoğrafları yapıştırılabilir. İlk Kur'ân okuyuşu, ilk dua ezberleyişi bir takım özel notlar düşülerek, tarihlendirilip günlük tutulabilir. Burada çocuğun seçtiği imgelerle kat ettiği yolu kendinin takip edebilmesi, tüm eğitim sürecinin çocuğun tasarrufuna sunulması, güven duygusunun pekiştirilmesi, duygusal anlamda sağlıklı bir bağ kurulması amaçlanmıştır. Bu yöntem bireysel ders alma tekniğini destekleyen bir uygulamadır. Çocuk bireysel derse gelirken yanında hem Elif-Bâ cüzünü hem de bu ajandayı getirir.

Ajanda internetin yaygın olmadığı yıllarda okul öncesi dönem çocuklarının dini ve manevi eğitimi için tasarlanmış yaklaşık yirmi yıl boyunca kullanmış olduğumuz bir yöntemdir. Bu yöntemin zorluğu tasarımı tamamen el emeğine dayandığı için eğitmen için biraz zahmetli gelebilir. Ancak tasarım aşamaları da bu eğitimin bir parçası olarak düşünülmüş, öğrencinin maneviyat psikolojisini desteklemek hedeflenmiştir. Ajandalar uzun yıllar saklandığını, öğrencilerin tekrar tekrar okuduğunu, orda yazan ayet ve hadislerdeki nasihatlere çocukların titizlik gösterdiklerini ailelerden gelen dönüşler sayesinde öğrenilmektedir. Kısaca, bu yöntem çocuğun dünyasına hitap etmesi bakımından, Kur'ân eğitimini çocuğun hayatına giren diğer eğitimlerden daha özel bir yere taşımaktadır.

3.7. Konu ile İlgili Yapılan Gözlemler

Gözlem yaptığımız Özel Anaokulunda⁴⁰⁷ çocukların Kur'ân ve dini bilgiler takibinin ajanda tekniğinden yararlanılarak yapıldığı gözlemlenmiştir. Kur'ân öğretmene ait bir sınıf bulunmakta ve çocuklar ile ders bireysel yapılmaktadır. Her çocuk Kur'ân dersine sıra ile davet edilmektedir. Derse gelmek istemeyen öğrenci zorlanmamaktadır. Ancak Kur'ân öğretmeni bu durumun çok nadir yaşandığını genelde çocukların derse kolaylıkla ve isteyerek geldikleri bilgisini bize vermektedir.

Din Eğitimi derslerinin ise toplu halde tahtada anlatım, drama yöntemi ve etkinlikle pekiştirme şeklinde uygulanmaktadır. Yaşları 4 ila 6 arasında değişen 47 öğrencisi bulunan okulda, idarenin velilerine kayıt esnasında yönelttiği “Çocuğunuza Kur'ân ve dini bilgiler eğitimi verilmesini ister misiniz?” sorusuna kurumun tüm velileri “Evet isteriz.” cevabını vermişlerdir. Sezon sonuna gelindiğinde tekrar velilere “Kurumda okul öncesi dönem Kur'ân ve dini bilgiler eğitimi verilmesinden memnun musunuz?” Sorusuna tüm velilerden, “Evet memnunuz.” cevabı alınmıştır. Sonuç olarak, ailelerin küçük yaşta çocuklarının Kur'ân eğitimi, dini ve ahlaki bilgiler eğitimi almalarını talep ettikleri, velilerin alınan eğitimin yöntem ve sonucundan da memnun kaldıkları görülmektedir.

3.8. Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Kur'ân Öğretiminde Kullanılan Elif-Bâ Cüzlerinin Yöntemsel Açıdan İncelenmesi

Elif-Bâ öğretiminde ilk adım harflerin öğretilmesi sürecidir. Harf öğretimi deyince öncelikli olarak harfin sesi, daha sonrada o sese ait şekil düşünülmalıdır. Elif-Bâ öğrenimin temeli olan Arap harflerini öğrenme çalışması bu nedenle hem yazı hem de ses öğrenme çabasını gerektirmektedir⁴⁰⁸.

Okul öncesi dönem çocuğu olan bir ailenin karşısına Kur'ân Öğretimi için en az üç farklı yöntem çıkmaktadır.

⁴⁰⁷ İstanbul, M.E.B. Özel Sultanbeyli Akrida Anaokulu.

⁴⁰⁸ Abdullah Açıık, vd., *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi*, (İstanbul: Edam Yayınları, 2015), 8.

3.8.1. Klasik (Medrese) Usulü Kur'ân Öğretim Yöntemi

Klasik usul elif-bâ öğretimi, harflerin şekillerinin iki aşamalı şekilde öğretilmesi ile başlamaktadır.⁴⁰⁹

1. Aşama: Arap harflerinin teker teker isimleriyle ve bağımsız görünüşleriyle öğretilmeye çalışılmasıdır.
2. Aşama: harflerin başta ortada sonda yazılış şekillerinin verildiği ve bu farklı harflerin aslında tek bir harf olduğunun öğretildiği sayfadır. Devam eden diğer aşamalar ise şöyledir:
3. Aşama: Hareke öğretimidir.
4. Aşama: Med Harfleri
5. Aşama: Çeker
6. Aşama: Lafzatullah'ın okunuşu
7. Aşama: Hemzenin okunuşu
8. Aşama Hurûf-ı mukattaa
9. Aşama: Şemsi ve Kameri harfler
10. Aşama: Dualar ve Namaz Surelerini okuma

⁴⁰⁹ A.g.e., 9.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

1.DERS: KUR'AN KERİM HARFLERİ

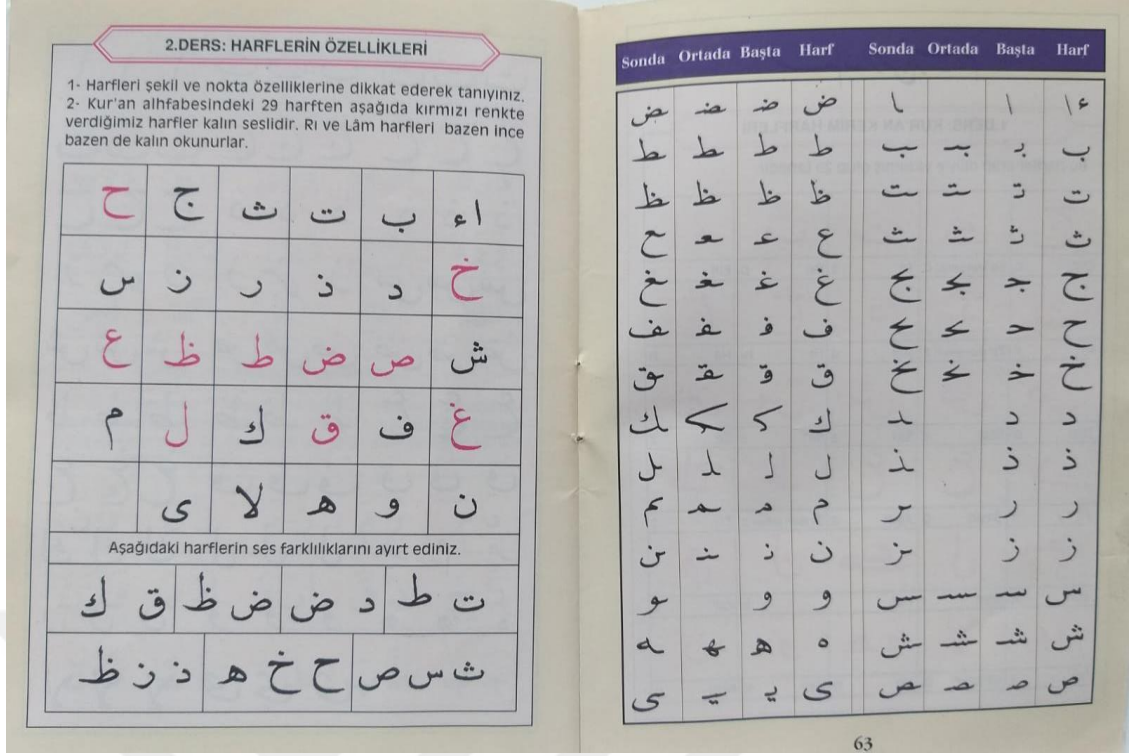
Bu harfler arap diliyle yazılmış olup 29 tanedir.

ج	ث	ت	ب	اء
Cim c	Se (ince peltek) C	Te t	Be b	Elif e
ر	ذ	د	خ	ح
Rı r	Ze (ince peltek) Z	Dal d	Hı hı	Ha h
ض	ص	ش	س	ز
Dad d	Sad s	Şin ş	Sin s	Ze z
ف	ع	ع	ظ	ط
Fe f	Ğayın ğ	Ayın a	Zı (kalın peltek) Z	Tı t
م	ل	ك	ك	ق
Mim m	Lâm l	Kef k	Kaf k	Kaf k
ی	لا	هه	و	ن
Ye y	Lâmelif lâ	He h	Vav v	Nun n

Şekil 3.4: Mehdi Aydın, Ali Haydar Elif-Bâ'sı, Örnek Görsel

Kaynak: Mehdi Aydın, Ali Haydar Elif-Bâ'sı, (İstanbul: Gönül Yayınları, ts.) 64.

Klasik yöntemin okul öncesi dönemde olan çocuklar için oldukça zor bir yöntem olduğu aşikârdır. Sadece ilk iki aşamada harflerin dört farklı şekli ile tanışan çocuk, okul çağı çocuğu gibi yazma not alma gibi yardımcı unsurları kullanamayacağı için bu yöntemle ilerlemesi oldukça güçtür.

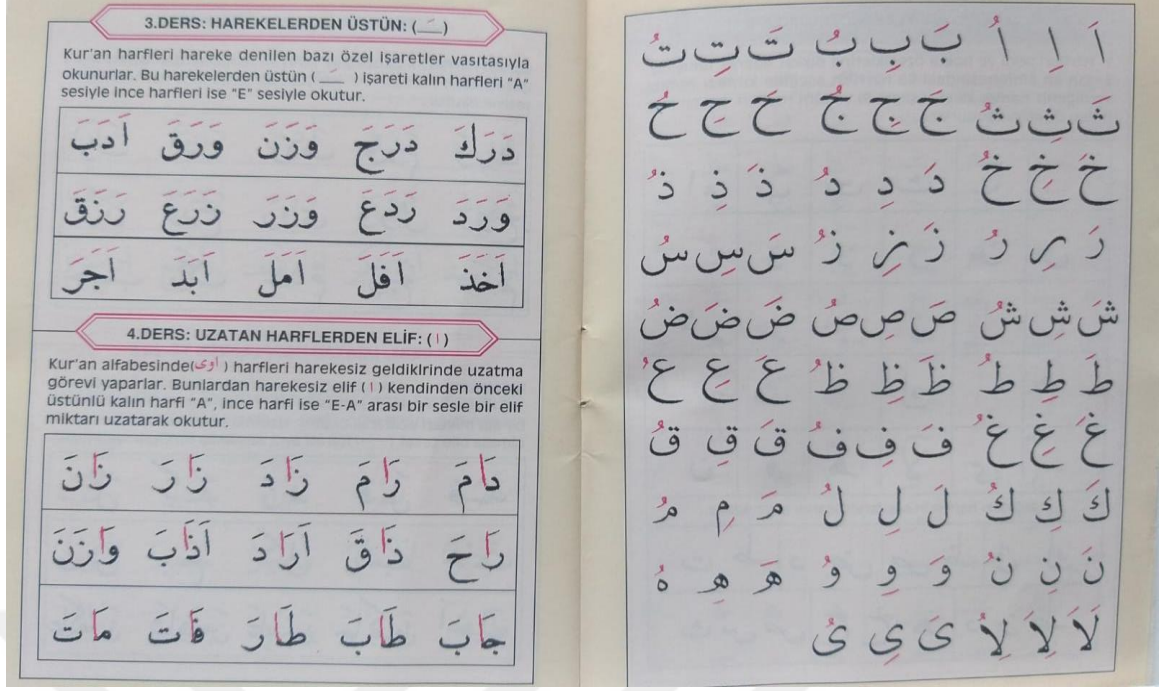
Şekil 3.5: Harflerin Üç Farklı Şekli Örnek Görsel

Kaynak: Mehdi Aydın, *Ali Haydar Elif-Bâ'sı*, (İstanbul: Gönül Yayınları, ts.) 64.

Erken dönem çocuğu için bu yöntemin güçlüklerinden bir diğeri de harfleri öğrenirken hem şekilleri hem sesleri farklı olan birtakım isimler şeklinde öğrenmektedir. Örneğin Ayın, Ğayın Sad, Dad. vb. daha sonra harekelere geçildiğinde ismi ile bağlantı kuramamaktadır. Örneğin, “cim” harfinin üstün olduğunda “ce” okunduğunu kavramakta zorlanmaktadır. Böylelikle harflerin hem sesinin hem de şeklinin sürekli değiştiğini düşünüp paniklemektedir.⁴¹⁰

Ayrıca görsel olarak oldukça sade, harflerin ön planda olduğunu görmekteyiz. Sadece cüzün ilk üç sayfasında harflerin yüz kadar farklı şekliyle muhatap olan çocuğun gözünün korkma ve azmini kaybetme ihtimali oldukça yüksektir. Bu sebeple Klasik Usul Elif-Bâ öğretiminin, okul çağı çocukları, gençler ve yetişkinler için daha uygun olduğu görülmektedir.

⁴¹⁰ Açık, vd., *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi*, 16.

Şekil 3.6: Harflerin Harekeli Şekli Örnek Görsel

Kaynak: Aydın, Ali Haydar *Elif-Bâ'sı*, 61.

3.8.2. Yeni Dönem Oyun ve Etkinliklerle Kur'ân Öğretim Yöntemi

Günümüzde çocuğun fitratına en uygun eğitim şeklinin oyunun içinde verilen eğitim olduğu bilimsel verilerle ortaya konması sonucu, Kur'ân öğretimi uygulayan okul öncesi eğitim kurumları yaygın olarak "Oyun ve Etkinliklerle Kur'ân-ı Kerim Eğitimi"ni uygulamaktadır.

Bu yöntem, klasik yöntemle aynı aşamaları takip etmektedir. Ancak ilk aşama olan harfleri tanıma şemasında harflerin isimleri öğretilmemektedir. Harf sanki üstün harekeye girmiş gibi o sese uygun resimler ile harfler tanımlanmaktadır. Örneğin: Elmanın -e' si, bebeğin- be'si, tencerenin-te'si gibi çocuğun gündelik hayatta adını kolaylıkla hatırlayabileceği nesnelere harfin sesleri somutlaştırılır. Çocuk için bu bir nevi tekerleme gibi eğlenceli bir tekrardır. Çağrışım yaparak harfi hatırlatma yönteminin geleneksel şeklinin geçmişte mahalle mekteplerinde nasıl uygulandığına aşağıdaki tekerlemeyle örnek verilmiştir:

Elif-Bâ Tekerlemesi:

Elif değnek gibi.

Be börek gibi, Te de ona benzer, Se de ona benzer.

Cim 'in karnı yarık, Ha da ona benzer, Hı da ona benzer.

Dal semer kaşlı, Zel de ona benzer.

Rı ay gibi, Ze de ona benzer.

Sin üç dişli, Şın da ona benzer.

Sad deve dudaklı, Dad da ona benzer.

Tı tavşan kulaklı, Zı da ona benzer.

'Ayn ağız açık, Ğayn da ona benzer.

Fe kuzu başlı, Kaf da ona benzer.

Kef eğri büğrü.

Lâm çengel gibi.

Mim topuz gibi.

Nun çanak gibi.

Vav bir gözlü.

He iki gözlü.

Lâmelif- Ye yatar orak gibi.⁴¹¹

Şekil 3.7: Harfleri Resimle Kodlama Yöntemi, 1.Grup Harfler

Kaynak: Nazlı Güven v.d., *Cüzümü Seviyorum*, (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık ,2015), 1.

⁴¹¹ Anonim.

Şekil 3.8: Harflerin Resimle Kodlama Yöntemi, 2.Grup Harfler

Kaynak: Nazlı Güven v.d., *Cüzümü Seviyorum*, (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık ,2015), 2.

Şekil 3.9: Harflerin Resimle Kodlama Yöntemi, 3.Grup Harfler

Kaynak: Nazlı Güven v.d., *Cüzümü Seviyorum*, (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık ,2015), 3.

İncelediğimiz cüzde harfler tek sayfada değil de üç sayfada aşama aşama çocuğa verilmiştir. Harfler üstün hareke sesi ile isimlendirilerek Çocuğa tanıtılmaktadır. Görsel olarak çocukların dikkatlerini çekecek tarzda resimlerle çalışma sayfası renklendirilmiştir.

Kur'ân eğitiminde harflerin kavranması tüm cüz sürecinde devam eder, çünkü harfler harekeye girdikçe, başta, ortada, sonda yazılışları değiştikçe harfle ilgili bilgi

güncellenir. Bu yöntemde harflerin fiziki görüntüsü de başta verilen sembollere benzetilerek çocuğun harfi her konumda hatırlaması kolaylaştırılır. Yalnız bu benzetiş her harf için uygun olmayabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara Ağustos 2020 tarihli, 4-6 yaş gurubu etkinliklerle Elif-Bâ çalışmasının ön sözünde şu ifadelere yer vermiştir:

4-6 yaş programının temel amacı, Kur’ân-ı Kerim ve dini bilgiler öğretmekten ziyade çocuklarda dini değerlerin yaşayarak öğrenilmesine katkı sağlamaktır. 4-6 yaş Kur’ân kursunda eğitim süreçlerinin pedagojik bir yaklaşımla, çocukların bilişsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini amaçlayan etkinliklerle yürütülmesi çok önemlidir. Yapılan araştırmalar çocuğun bütün yetenek ve kabiliyetini, olaylara ve konulara yaklaşımını, bir oyun ve etkinlik içerisinde daha iyi sergileyebileceğini ortaya koymaktadır.⁴¹²

Ayrıca Milli eğitim Bakanlığı’nın Hayat Boyu Öğrenme Projesi kapsamında düzenlediği “Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur’ân-ı Kerim Eğitimi” kurslarının ders programı aşağıdadır.

Konular	Süre (Ders Saati)
Kur’ân-ı Kerim’i harflerini tanıma ve ezber Salli-Barik Dualarını ezberleme etkinliği. Allah’ı seviyorum.	15
Harekeleri tanıma ve ezber etkinliği Lehep Suresi’nin ezberleme etkinliği. Peygamberimi Seviyorum.	15
Cezm işaretini tanıma etkinliği Rabbena Dualarının ezberleme etkinliği. Dinimi Seviyorum.	15
Şedde işaretini tanıma ve uygulama etkinliği İhlas Suresi’nin ezberleme etkinliği. Kitabımı Seviyorum.	15
Tenvin işaretini tanıma ve uygulama etkinliği Felak Suresi’nin ezberleme etkinliği. Kâinatı seviyorum.	15
Uzatma harflerini tanıma ve uygulama etkinliği Nas Suresi’nin ezberleme etkinliği. İnsanları seviyorum.	15
Zamirleri tanıma ve uygulama etkinliği Ayet’ el Kürsü’nün ezberleme etkinliği. Vatanımı seviyorum.	15
Lafzatullah’ı tanıma ve uygulama etkinliği Kunut Dualarının ezberleme etkinliği. Dini mekânlarımızı seviyorum.	15
Kur’ân-ı Kerim’i okuma ve ezber Bakara Suresi’nin ilk beş ayetinin okunma etkinliği. Bayramlarımızı seviyorum.	15
TOPLAM	135

Tablo 3.4: M.E.B. Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur’ân-ı Kerim Eğitimi Veren Kursların Ders Programı

⁴¹² Nurten Güneş, vd., *4-6 Yaş Grubu Etkinliklerle Elif-Bâ*, 1. bs. (Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2020), 4.

Kaynak: M.E.B Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, *Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur'ân-ı Kerim Eğitimi 2*, (Ankara,2017), 6.

Hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hem de Millî Eğitim Bakanlığı'nın verilerinden hareketle 4-6 yaş grubu çocuklar için oyun ve etkinlikler ile Kur'ân öğretiminin, eğitimde daha uygun bir model olduğu kanaatinin hâkim olduğu görülmektedir.

Oyun ve etkinliklerle Kur'ân öğretim yönteminde takip edilecek prensiplere Nurten Güneş, vd.'in hazırlamış olduğu, *4-6 Yaş Grubu Etkinliklerle Elif-Bâ*, çalışmasında şöyle ışık tutulmuştur:

- 1) Harflerin dizilişinde, ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ harflerin şeklini esas alan ve en yaygın olarak kullanılan sıralama kullanılmıştır.
- 2) Kur'ân harfleri, cüzlerde genellikle görsellerle desteklenmiş gruplara ayrılmıştır. İlk harf grubundan sonra sırasıyla üstün, esre ve ötre hareketlerine yer verilmiştir.
- 3) Konuların kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru öğretilmesi hedeflenmiştir.
- 4) Bu yöntem üzere hazırlanan Elif-Bâ cüzlerinde⁴¹³ harfler çocuğa tek tek tanıtılırken sayfanın üst kısmında sırasıyla harfin orijinal hali, harfin öğrenilmesini kolaylaştıracak bir bilmece ve harfin başta, ortada ve sondaki yazılışlarına yer verilmiştir.
- 5) Sayfalarda yer alan etkinliklerin nasıl uygulanması gerektiği bilgisi her sayfanın alt bölümünde ifade edilmiştir.
- 6) Yeni harf grubunun öğretilirken daha önceki harfler de kullanılarak öğrenilenlerin pekiştirilmesi hedeflenmiştir.
- 7) Örnek kelimelerin, konunun akışıyla uyumlu, kolaydan zora doğru sıralanmasına, anlamlı kelimeler olmasına ve Kur'ân-ı Kerim'de geçen kelimelerden oluşmasına çalışılmıştır.
- 8) "Aile Katılımı" etkinliklerine yer verilerek çocuğun gelişimini çok yönlü etkileyen ve eğitim- öğretim sürecinin önemli unsurlarından biri olan ailenin, Kur'ân öğretiminde çocuğa destek olması sağlanmıştır.
- 9) Etkinlikler çocukların bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor yönden gelişimleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

⁴¹³ Bkz. A.g.e., 5.

- 10) Etkinliklerde eşleştirme, çizgileri birleştirme, boyama, farklı olanı bulma vb. etkinlikler kullanılabileceği gibi öğretmenler, çocukların ilgi ve ihtiyacına göre daha işlevsel gördükleri yeni etkinliklerle eğitimin içeriğini zenginleştirebilirler.

Buraya kadar olan açıklamalara ilave olarak Nilüfer Torun vd.nin, *4-6 yaş grubu Elif-Bâ Öğretimi Etkinlik Örnekleri* eserinde yer alan oyun ve etkinliklerle Kur'ân öğretim yönteminde takip edilecek prensiplere önerilerinden bir kısmına burada yer verilmiştir.

- 11) Etkinlikler yapılırken tüm çocukların aktif katılım göstermeleri hedeflenip kazanma- kaybetme vurgusu yapılmaması tüm çocukların takdir görmesi. Etkinlikler Planlanırken göz önünde bulundurulması gereken ilke ve esaslardandır.
- 12) Etkinlikler çocukların eğlenirken öğrenebilecekleri bir ortam oluşturmayı hedeflemelidir.
- 13) Erken çocukluk dini eğitiminin, öncelikle çocukta dini duygunun gelişimine katkı sunması hedeflenmektedir.
- 14) Etkinliklerin uygulanmasında doğruluk, sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, yardımlaşma, adalet, paylaşma gibi kazanımların çocuklara kazandırılması hedeflenmektedir.
- 15) Eğitim esnasında çocukların ihtiyaçları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.
- 16) Öğretici eğitim başlamadan önce çocukların kendilerini rahatça ifade edecekleri güvenli, hijyenik bir ortam oluşturmak ve etkinliklerde kullanılacak materyalleri hazır bulundurmakla vazifelidir.⁴¹⁴
- 17) Elif-Bâ öğretiminde acele edilmeden her çocuğun gelişimi göz önünde bulundurularak eğitim verilir.⁴¹⁵
- 18) Çocuğun öğrenmede yaşayacağı mutluluk önemsenmekle birlikte harflerin doğru telaffuz edilmesi için gayret gösterilmektedir.⁴¹⁶
- 19) Tüm bu ilke ve esaslara ilave olarak, Kur'ân eğitimcileri görevlerini ifâ ederken Peygamber efendimizin çocuklara verdiği ehemmiyeti daima

⁴¹⁴ A.g.e., 4.

⁴¹⁵ A.g.e., 4.

⁴¹⁶ A.g.e., 4.

hatırlamalıdır. Oyun ve etkinliklerde amaç eğlence değil, çocuklara Kur'ân'ı severek öğrenmelerini, anlamaların hayat boyu gönüllerine azık eylemelerini sağlamaktır. Bu gaye ile yapılan etkinlik ve oyunların Kur'ân'a duyduğumuz saygı ile uyumlu seviyede olması gerekmektedir. İyi niyetle de olsa Kur'ân'a saygı ile bağdaşmayacak oyun ve etkinliklerin, çocuğun Kutsal Kitabımız Kur'ân'a yaklaşımına zarar vereceği unutulmamalıdır.

3.8.3. Ses Temelli Kur'ân Öğretim Yöntemi

Bu yöntemle ilgili yapılan araştırma sonucunda sadece iki yayın evi⁴¹⁷ tarafından Ses Temelli Elif -Bâ Cüz çalışması basıldığı tespit edilmiştir. Ses temelli Kur'ân eğitiminin aşamaları şu şekildedir:⁴¹⁸

- 1) Bu yöntemde harfler “...ج، ث، ت، ب، ا،” şeklinde alışı geldiğimiz sırayı takip ederek öğretilmiyor. Harflerin mahreçlerini aşamalı olarak öğrenmeyi sağlayacak harf grupları oluşturuluyor. Bu guruplar Mushaf'taki tekrar sıklıklarına (frekans) bakılarak tespit edilmiştir. Bunun yanında mahreç yakınlıkları da göz önünde bulundurulmuştur.
- 2) Harfleri gruplandırmada Türkçeden aşına oldukları seslerden başlanarak kolaydan zora ilkesi gözetilmiştir.
- 3) Harfler tek seferde öğretilmemekte, sürece yayılmaktadır. Bu sayede öğrencinin mahreçleri daha rahat pekiştireceği umulmaktadır.
- 4) Her bir harf grubunun öğretiminden sonra sadece o aşamaya kadar öğrenilen harfler kullanılarak öğrenciye okuma metinleri sunuluyor. Bu metinler kolaydan zora ilkesiyle oluşturularak, harfler öncelikle hecelerden sonrasında ise kelimelerden oluşan ikinci bir metin ile verilmektedir. Hecelerde anlamlı olma şartı aranmazken, seçilen metnin Kur'ân-ı Kerim'de geçmesine özen gösterilmektedir. Böylelikle öğrenci ilk gurup harfleri bitirince bile Kur'ân'dan bir şeyler okumuş olmakla motive olması düşünülmüştür.

⁴¹⁷ Abdullah Açıık, v.d., *Ses Temelli Elifba*; Melike Müftüoğlu, v.d. *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Ses Temelli Elif-Ba (Okul Öncesi ve İlkokul)*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018).

⁴¹⁸ Açıık, vd., *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi*, 20-25.

- 5) Öğrencilere ilk günden itibaren elif-bâ ile paralel olarak Kur’ân üzerinde de çalışmalar yaptırılarak Kur’ân’ın metnine göz aşinalığı kazandırılmaktadır.
- 6) Çocukların sıkılmadan öğrenme süreci geçirmeleri için cüzün içeriği renklendirilmiş, sayfalarda boyama, çizme ve farklı etkinlik uygulamalarına yer verilmiştir.
- 7) Diğer tekniklerden farklı olarak öğrenci harfi tanımadan harfin sesini fark etmesi, sesi algılaması hedeflenmektedir. Bu sebeple harfin şekli gösterilmeden sadece sese odaklı uygulamalar yapılmaktadır. Bu sebeple öğreticilerin mahreç telaffuzuna azami titizlik gösterilmektedir.

1.Grup	ا	ل	ه	ن	م	Bu grupta yandaki harflerin yanı sıra üç temel hareke ile cezim de öğretilmektedir.
2.Grup	و	ر	ك	ي	ذ	Bu grupta yandaki harflerin seslerinin yanı sıra medd-i tabii de öğretilmektedir.
3.Grup	ب	ع	ف	س	د	Bu grupta yandaki harflerin seslerinin yanı sıra şedde ve çeker de öğretilmektedir.
4.Grup	ت	ح	ش	ق	ص	Bu grupta yandaki harflerin seslerinin yanı sıra tenvin de öğretilmektedir.
5.Grup	ج	غ	ز	ض		Bu grupta yandaki harflerin seslerinin yanı sıra “hu” zamirinin okunuşu da öğretilmektedir.
6.Grup	ط	ظ	خ	ث		

Tablo 3.5: Ses Temelli Elif-Bâ Eğitimde Kullanılan Harf Grupları

Kaynak: Açık, vd., *Kur’ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi*, 20-25.

Bu yöntemin yeni oluşu dolayısıyla uygulama için bu metodu bilen öğretmenlere ihtiyaç duyulması, yöntemin yaygın olarak kullanılamamasında etkili olmuştur. Okul öncesi için henüz deneme uygulamaları mevcuttur. Ancak bu yöntemin kullanımında yeterli zaman kat edilmediği için yorum yapmakta zorlanılmaktadır.

3.9. Okul Öncesi için Hazırlanmış Elif-Ba Cüzlerin Genel Değerlendirmesi

Okul öncesi dönem çocukları için yayınlanmış cüz çeşitliliğini görmek için mümkün mertebe farklı yayın evlerinden çıkan cüzler incelenmiştir. Bu cüzlerin isimleri ve kullandıkları yöntemler aşağıda listelenmiştir.

- 1) *Ses Temelli Elifba*⁴¹⁹: Ses temelli-Etkinlikli.
- 2) *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Ses Temelli Elif-Ba* (Okul Öncesi ve İlkokul)⁴²⁰: Ses temelli-Etkinlikli.
- 3) *4-6 yaş grubu Elif-Bâ Öğretimi Etkinlik Örnekleri*:⁴²¹Harf öğretiminde klasik usûl -Etkinlikli.
- 4) *Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur'ân-ı Kerim Eğitimi 2*:⁴²² Harf öğretiminde klasik usûl-Etkinlikli.
- 5) *4-6 Yaş Grubu Etkinliklerle Elif-Bâ*:⁴²³Harf öğretiminde klasik usûl- Etkinlikli.
- 6) *Cüzümü Seviyorum*:⁴²⁴Harf öğretimi resimle kodlama-Klasik usûl-Yoğun görsel kullanımı etkinlik yoktur.
- 7) *Ali Haydar Elif-Bâ'sı*:⁴²⁵Tamamen klasik usûl-Etkinlik ve renkli görsel yoktur.
- 8) *Yusuf ile Elif Kur'ân Okumayı Öğreniyor*:⁴²⁶Harf öğretimi resimle kodlama-Klasik usul etkinlik yoktur.
- 9) *Boyamalı, Alıştırmalı, Tecvitli Kur'ân Elifbâsı 2*:⁴²⁷Harf öğretimi resimle kodlama-Klasik usûl -Cüzün son kısmı renkli görseller, çizgi ve boyama sayfaları ile desteklenmiştir.
- 10) *Kur'ân Okuyorum 1*:⁴²⁸Harf öğretiminde resimle kodlama var- Görsel kullanımı var-Etkinlik yoktur.

⁴¹⁹ Abdullah Açık, v.d.

⁴²⁰ Melike Müftüoğlu, v. d.

⁴²¹ Nilüfer Torun v.d.,

⁴²² MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

⁴²³ Güneş, vd.,

⁴²⁴ Nazlı Güven vd.,

⁴²⁵ Mehdi Aydın.

⁴²⁶ Selma Temiz, (İstanbul: Kâinat Kitapları,2012).

⁴²⁷ Asım Uysal, Mürşide Uysal, (İstanbul: Uysal Yayınevi,2010).

⁴²⁸ Özlem Bağcı, (İstanbul: Dosdoğru Yayıncılık,2015).

- 11) *Kur'ân Okuyorum*⁴²⁹ Klasik usûl-Renk ve görsel kullanılmış-Etkinlik yoktur.
- 12) *Harika Harfler Cüz Kitabı*⁴³⁰ Klasik usûl-Yoğun görsel kullanımı-Etkinlik yoktur.
- 13) *Kur'ân Öğreniyorum*⁴³¹ Klasik usul -Az renkli yoğun görsel kullanımı - Etkinlik yoktur.
- 14) *Kur'ân Elifbası*⁴³² Klasik usul-Renk/görsel kullanımı çok az-Etkinlik yoktur.

İncelenen Elif-Bâ cüzlerinin yöntemlerine kısaca değinecek olursak; Diyanet İşleri Başkanlığının ve Millî Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu cüzler Klasik usulde olduğu gibi harfleri isimleriyle (elif, be, te, se, cim, ha...) şeklinde öğretilmesi tercih edilmiştir. Ancak planlarında yoğun bir şekilde oyun ve etkinliklere yer verilmiştir. Etkinlikler boyama sayfası, sözel ve bedensel aktiviteler şeklinde çeşitlendirilmiştir.

Bir tane Elif-Bâ cüzümüz tamamen klasik usul olup görsel ve etkinlik bulunmamaktadır. Geriye kalan 8 tane Elif-Bâ'dan dördü harf eğitiminde harfin sesini çağrıştıran resimle kodlama yolunu tercih etmiş diğer dördü ise yöntem olarak klasik usulü kullanmış ancak görsel temalar ile çocukların dikkatini çekecek şekilde tasarlanmıştır. Dikkatimizi çeken noktalardan biri cüzlerin çok güzel hazırlananları olduğu gibi kendi içinde ürettiği yöntemle ilgili bazı çelişkileri olanlarının da olmasıdır. Örneğin harflerin isimlerini kodlama yöntemi ile öğretmek üzere verilen görselde Elma- elif (ل) \bebek-be (ب), telefon -te, (ت) şeklinde harfler sıralanırken - deve -dal (د) şeklinde yazılmış.⁴³³ Yine başka bir cüzde resimle harfin sesi kodlama yöntemi kullanılarak elmanın -e'si (ل)-bebeğin-be'si (ب) telefonun -te'si (ت) şeklinde sıralamanın içerisinde ağacın -Ğa'sı (غ) şeklinde yazılmıştır⁴³⁴.

4-6 yaş grubu, okuma yazma bilmeyen bir çocuğun ağaç kelimesinden *ğayın* harfini kodlaması beklenmiştir. Önceki örnekte harfin altına dal yazılıp deve resmi çizilmiştir.

⁴²⁹ Ö. Bağcı, (İstanbul: Dosdoğru Yayıncılık,2015).

⁴³⁰ A. Kevser Karaca, A. Yıldız Yıldırım, (İstanbul: Sedir yayınları,2016).

⁴³¹ Naime Gül, (İstanbul: Furkan Yayınları, ts.).

⁴³² İlmi Heyet Adına Ahmet Akdere, (İstanbul: Sistem Matbaacılık,2015).

⁴³³ Asım Uysal, Mürşide Uysal, *Boyamalı, Alistırmalı, Tecvitli Kur'ân Elifbâsı 2*.

⁴³⁴ Nazlı Güven vd. *Cüzümü Seviyorum*.

Öğreticiden harfe dal sesi vermesi isteniyor ama görseli gören çocuk deveden del sesini bulabilir. Bu tarz örnekler cüzlerin bir kısmının bu eğitimin inceliklerine vâkif, çocuğu tanıyan merciler tarafından özenle hazırlanılmadığını düşündürmektedir.

Bazı cüzlerde örnek sayısı çok az verilmiş renk ve görsel kullanımı abartılmıştır. Araştırmamızda öğrenmede tekrarın öneminden bahsedilmiştir. Çocuğun yeterli örnek üzerinden öğrenmeyi uygulama yapması Kur'ân eğitimini kolaylaştırması bakımından önemlidir.

Etkinliklerle Kur'ân eğitimini çocuk açısından çok verimli bir eğitim metodudur. Ancak bu yöntemi kullanırken defaten altının çizilmesi gereken husus; Kur'ân eğitiminde onu öğrenirken, öğretirken onu anlama çabası içerisinde bulunurken dâima Kur'ân'ın Allah'ın (c.c) kelamı olduğu, ona uygun tâzim ve edep içinde olunması gerektiği unutulmamalıdır.⁴³⁵ Seçilen etkinliklerde hedef eğlenmek değil, verimli bir öğrenmedir. D.İ.B. Yayınlarının Elif-Bâ cüzlerinde bu hususta titizlik gösterilmiş eğitimciler etkinlik seçiminde duyarlı olmaları hususunda uyarılmıştır. Ancak sanal ortamda içerik üretme videoları çeken bazı eğitimcilerin, insanlardan beğeni almak uğruna maalesef sınırları aştıklarına şahit olunmuştur. Örneğin, tombala oyununun, müzikli dansların etkinlik olarak Kur'ân harflerinin öğrenimine uyarlanması, bu faziletli eğitim için uygun değildir.

Sonuç olarak, harf öğretiminde resimle kodlama yönteminin okul öncesi dönemde ve ilkokul çağında olan çocuklara daha sevimli geleceği için eğitimlerini kolaylaştıracağı kanaati oluşmuştur. Hareke ve kelime öğretiminde gereken hassasiyetler gösterildiğinde etkinliklerden yararlanılması çocuğun öğrenmesini pekiştirmektedir. Tek bir yönteme bağlı kalınmadan öğrenme gerçekleştikçe diğer yöntemlerde kullanılabilir. Örneğin, harflerin isimlerini resimle kodlayarak öğrenen bir çocuk o harflerin isimlerinin “elif, be, te, se, cim...” olduğunu bilmeden Kur'ân'a geçmektedir.

Çocuklar Kur'ân okumaya başladıklarında artık harfleri unutmayacakları için, öğretici benzer bir açıklamayla klasik usulü de kullanabilir: “Çocuklar! Biliyor musunuz, tıpkı sizin her birinizin isimleri olduğu gibi harflerinde kendi isimleri var, sizin Kur'ân'ı

⁴³⁵ Murat Kaya, *Efendimiz'den (s.a.v.) Hayat Ölçüleri*, (İstanbul: Kampanya Yayınları, 2017), 182.

kolay öğrenmeniz, harflerin seslerini unutmadan için harfleri resimlerle öğrendiniz ama artık onların gerçek isimlerini öğrenme vakti geldi.” Şeklinde bir açıklamayla klasik usule göre harflerin isimleri çocuklara öğretilmelidir.

3.9.1 Çocukların Kur’ân’ı Öğrenme ve Anlamlandırma Çabaları

Kur’ân-ı Kerim, insanın bu dünyaya geldiğinde hiçbir şey bilmeden geldiğini fakat fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak eğitime elverişli bir yapıya sahip olduğuna dikkat çekmektedir.⁴³⁶ Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de bu hakikat “*Allah sizi, analarınızın karnından siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi*”⁴³⁷ ifadeleriyle dile getirilmiştir.

3.9.2. Gözlem 1

Çocukların Kur’ân’ı anlamlandırma çabalarını görmek üzere bir anaokulunda⁴³⁸, Kur’ân dersi alan 30 öğrenci üzerinde gözlem yapılmıştır. 10 kişilik gruplar oluşturulmuş. Öğretici ilk grubun öğrencilerini teker teker eğitim sınıfına alarak Elif-Bâ cüzünde rast gele bazı kelimelerin anlamlarını öğrenci ile paylaşmıştır. Bu kelimelerin söylemi kolay manalarının akılda kalıcı olmasına özen gösterilmiştir.

Örneğin;

القَلَمُ: kalem; الْبَيْتُ: ev; كَيْفَ: nasıl; قُلْ: söyle; حُدْ: al; عَرَفَ: bildi; فَعَلَ: yaptı vb.

Gözlem sınıfına giren 10 çocuğun 7’sinde metne gösterdikleri ilgide artış gözlenmiştir, öğreticinin anlamlarını söylemediği kelimelerden seçerek “Peki, burada ne diyor öğretmenim?” Şeklinde sorular sordukları gözlemlenmiştir.

⁴³⁶ Çiğdem Can Kaynak, “Kur’ân-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2020): 707.

⁴³⁷ en-Nahl 16/78.

⁴³⁸ Gözlemin yapıldığı kurum, M.E.B. Özel Sultanbeyli Akrida Anaokulu.

3.9.3. Gözlem 2

İkinci gözlem gurubu olan 10 öğrenci teker teker gözlem sınıfına alınmıştır. Bu defa çocuğun evde defalarca okuyup, çalışıp geldiği o gün okuyacağı cüz sayfasından veya Kur'ân'a geçmiş olanların o gün okuyacağı ayetlerden çok az miktarda fakat çocuğun anlayacağı şekilde bir bölümünün anlamları hakkında bilgi verilmiştir.

Metnin lafzını defalarca okurken bu metnin onlara bir şeyler söyleyebileceğini bilmeyen çocukların aslında o metnin bir anlamının olduğunu fark edince ilk etapta şaşırdıkları daha sonra bu bilgiye sahip olmaktan dolayı mutlu oldukları gözlemlenmiştir. Birinci grupta ki arkadaşları gibi öğretmenlerinden kendi gösterdikleri yerde yazan kelimelerin manalarını ve ayetlerde ne anlatıldığını sormuşlardır. 10 öğrencinin 10'unda ilgi düzeyinin arttığı gözlemlenmiştir.

3.9.4. Gözlem 3

Üçüncü öğrenci grubu gözlem sınıfına topluca alınmıştır. Bu grubun tamamı Kur'ân okuyabilen öğrencilerden seçilmiştir. Kur'ân'da geçen peygamber isimlerinin bulunduğu bazı sayfalar fotokopi edilerek her çocuğa birer tane verilmek suretiyle kendisinden verilen metinde ki peygamber ile ilgili kısa bilgiler verilmiş ve peygamber ismini bulup renkli kalemle daire içerisine alması istenmiştir. Her bir çocuğun bulunduğu ismin geçtiği ayette ne anlatıldığı hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

Öğrencilerin normalde her gün birkaç satırı zorlanarak okudukları halde, Peygamber ismini bulmak için Kur'ân yapraklarının tamamını çok istekli bir şekilde okudukları gözlemlenmiştir. Okulda bu isimlere sahip öğrenci olması aralarında sohbet konusu olmuştur. Öncesinde yapılan bilgilendirme çocukların dikkatini çekmiş, motivasyonlarını artırmış, bunun sonucunda metnin tamamıyla ve daha uzun süre ilgilendikleri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak yapılan gözlemlerin üçünde de çocukların kapasitesine uygun minik anlamlandırma etkinlikleri yapılmıştır. Her etkinlikte çocukların yüksek oranının etkinliğin amacına uygun hareket ettiği görülmüştür. Ders amaçlı okunan metinlerin, anlamlarının oluşu ve Allah'ın kelamı oluşu çocukların ilgisini çekmiş konuya daha fazla yönelmişlerdir.

3.10. Çocuklara Yönelik Tefsir Çalışması ve Mevcut Tefsir Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Günümüzde birçok disiplinin çocuğa yönelik özel başlık açtığını görüyoruz: Çocuk Psikolojisi, Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları Yazar ve Çizerliği, Çocuk Eğitimi, Çocuk Terapileri gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunun en temel sebebi çocuk gibi kıymetli bir kaynağa gereken özeni göstermek olsa gerektir.

2000 yılından itibaren Türkiye’de çocuklara yönelik çıkan dini kitap ve yayınlarda artış görülmektedir. Çocuklara yönelik siyer, ilmihal, itikat, peygamber hikâyeleri ve çeşitli dini bilgilerin olduğu kitaplar yayınlanmıştır.⁴³⁹ Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi çocuklar için tefsir çalışması yok denecek kadar azdır. Mevcut tefsirler incelendiğinde hem biçim yönünden hem de içerik yönünden çocuklara uygun olmadığı aşikârdır. Açıklamalar yetişkinleri muhatap aldığı için çocukların istifadesine uygun değildir.

Çocuklara karşı her zaman sevgi ve şefkat besleyen sevgili Peygamber Efendimiz (s.a.v) “Kimin çocuğu varsa onunla çocuklaşsın”⁴⁴⁰ buyurarak çocuğu önemsemeyi, onun dünyasına girmeyi bizlere öğütlemiştir.⁴⁴¹ Öyleyse çocuklarımız için ortaya konacak bir tefsir çalışması onların dünyasına hitap edeceği için Efendimiz’in nasihatine de uygun bir davranış olacaktır. Bu alanda yapılmış çalışmalarını inceleyelim: Mecdi Fethi es-Seyyid’in, *Çocuklar İçin Namaz Sureleri ve Tefsiri*⁴⁴² ile yine aynı müellifin *Çocuklar İçin Yasin, Tebâreke Rahman ve Amme Surelerinin Tefsiri*⁴⁴³ adlı çeviri birkaç kitabıyla; Nurdan Damla’nın Fatiha Suresi’nden Nas Suresi’ne kadar bazı ayetleri derleyerek hazırladığı *Canım Kitabım Kur’ân*⁴⁴⁴ ve *365 Günde Sevgili Kitabım*

⁴³⁹ Hikmet Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S.16, (2020) Güz, 245.

⁴⁴⁰ Deylemî, “*Kitâbü’l-Firdevs bi-me’sûri’l-hitâb*”, nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: y.y., 1406/1986), 3/513, no: 5598; İbn Mahled, “Ahbâru’s-sığar, s. 135)

⁴⁴¹ Yılmaz, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği”, 26.

⁴⁴² çev. Halil Aldemir, (İstanbul, Karınca Polen Yayınları, 2016); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁴³ çev. Halil Aldemir, (İstanbul, Karınca Polen Yayınları, 2007); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁴⁴ (İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları, 2013); Koçyiğit, A.g.e.,449.

*Kur'ân*⁴⁴⁵, Veysel Akkaya'nın, *Hikâyelerle Namaz Sureleri*⁴⁴⁶ çocuklar için tefsir vazifesi görebilecek eserler kapsamında bulunmaktadır.

Ayrıca 09.07.2017 tarihli Anadolu Haber Ajansının haberine göre; Hollanda'da ilk defa çocuklar için Hollandaca Kur'ân-ı Kerim tefsiri hazırlayan ilahiyatçı yazar Abdulvahid van Bommel, verdiği ders tecrübelerine dayanarak çocukların Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemeleri yerine anlamalarının gerekliliğini ifade etmiştir. Nitekim anlayarak okumak uygulamak için ön şarttır.⁴⁴⁷ Sadece haberine ulaşabildiğimiz bu tefsir çocuklar için yazılmış Kur'ân'ın tamamını kapsayan tek tefsir olma özelliğini korumaktadır.

Bunların yanında tam manasıyla çocuklar için tefsir görevi görmese de tefsire yardımcı kaynaklık edecek eserler, Kur'ân surelerini tanıtıcı eserler bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu eserlerin içinde yer alan; İbrahim Arpacı'nın *Namaz Dualarına Masallar*⁴⁴⁸ yine İbrahim Arpacı-Sema Çelem'in, *Kur'ân Bana Ne Diyor? Oku Diyor*⁴⁴⁹, aynı yazarların, *Kur'ân Bana Ne Diyor? Anla Diyor*⁴⁵⁰ adlı kitapları; Selcen Yüksel Arvas'ın, *Çocuklar İçin Kur'ân Terimleri Sözlüğü*⁴⁵¹ ve *Hikâyelerle Çocuklara 40 Ayet*⁴⁵², Mehmet Nezir Gül'ün, *Cemil Dede Namaz Sürelerini Anlatıyor*⁴⁵³; *Cemil Dede Namaz dualarını Anlatıyor*⁴⁵⁴; Bilgenur

⁴⁴⁵ (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018). Bu kitap, yazarın, *Canım Kitabım Kur'ân* adlı eserini gözden geçirerek farklı bir isimle yayınladığı bir eserdir.

⁴⁴⁶ (İstanbul: Pırılı Kitapları,2015).

⁴⁴⁷<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/hollandada-cocuklar-icin-kuran-tefsiri-/857675>
[09.07.2017]

⁴⁴⁸ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018).

⁴⁴⁹ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁰ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵¹ (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵² (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016);

⁴⁵³ (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁴ Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016); Koçyiğit, A.g.e.,449.

Çorlu'nun, *Kur'ân-ı Kerim'deki Sureleri Tanıyalım*⁴⁵⁵ adlı eserleri sayılabilir. Bunun yanı sıra özel yayınevleri tarafından yayımlanmış olan Kur'ân'ın tefsiri ile ilişkilendirilebilecek eserler şöyledir; Canan Öztürk'ün, *Çocuklar İçin Kur'ân'dan İlk Öğütler*⁴⁵⁶; Veli Karanfil'in, *Hz. Âdem'den Hz. Nuh'a Çocuklar İçin Kur'ân-ı Kerim'de Adı Geçen Peygamberlerin Öyküsü*⁴⁵⁷; Muhammed Muvaffak Süleyme'nin, *Çocuklara Kur'ân Hikâyeleri*⁴⁵⁸; Saniyasnain Khan'ın, *Çocuklar İçin Kur'ân'dan Kıssalar*⁴⁵⁹; Rıza Şemseddin'in, *Kur'ân Bahçesi Çocuklara Konulu ve Resimli Bir Ayet Bir Hikâye*⁴⁶⁰; Ebu'l Hasen Ali En-Nedvi'nin, *Çocuklara Peygamber Hikâyeleri*⁴⁶¹; Seyyid Kutub-Abdulhamid Cude es-Sahhar'ın, *Kur'ân-ı Kerim'den Çocuklar İçin Resimli Dini Hikâyeler*⁴⁶² adlı kitapları da çocuklar için tefsirle ilişkilendirilebilir.⁴⁶³

3.11. Diğer Dinlerde Çocuk Tefsiri Çalışmalarına Örnekler

Dünya üzerinde her inanç, değerlerini, hükümlerini, ritüellerini koruyarak bir sonraki nesle ulaştırma çabası içerisinde olmaktan gurur duymaktadır. Aynı şekilde dünya üzerindeki her dinin bir kutsal metni vardır. Dine intisap etmiş olan kişi dinini en sağlıklı bu metinlerden öğrenebilmektedir.⁴⁶⁴

Dünya'daki yozlaşma tüm din mensuplarını tedirgin etmekte kendi dinleri ve nesilleri için endişe duymaktadırlar. Bu sebeple dinin anlatılması gayesiyle daha küçük

⁴⁵⁵ Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁶ (İstanbul: Yeni Boyut, 2003); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁷ (İstanbul: Pinus Kitap, 2013), bu kitap 7 cilt halindedir; Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁸ çev. Tacettin Uzun, (İstanbul: Uysal Yayınları, 2003); Koçyiğit, A.g.e.,449.

⁴⁵⁹ (İstanbul: Muştu Yayınları, 2010; Koçyiğit, A.g.e.,450.

⁴⁶⁰ (İstanbul: Nar Çocuk Yayınları, 2014. Beş kitaptan oluşan bir eserdir; Koçyiğit, A.g.e.,450.

⁴⁶¹ İslami Neşriyat Yay, ts.); Koçyiğit, A.g.e.,450.

⁴⁶² çev. Ebubekir Sıddık, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2001); Koçyiğit, A.g.e.,450.

⁴⁶³ Koçyiğit, A.g.e., 450.

⁴⁶⁴ Sümeyra Bilecik, "Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri", *Marife Dergisi*, (Bahar 2014): 9-30.

yaşlardaki çocuklara kutsal kitaplarını öğreten çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu alanda en fazla içeriğe rastladığımız din Hristiyanlıktır. Sümeyra Bilecik'in araştırmasında 6-12 yaş arası çocuklar için hazırlanmış beş adet basılı, dört adet internet ortamında yer alan çocuk İncilleri incelenmiştir. Yapılan çalışmada seçilen tüm kaynaklardaki konuların, yetişkinlerin okudukları İncillerdeki sıralama dikkate alınarak verildiği görülmüştür.⁴⁶⁵ Araştırmada, İncillerin her yaş için özenle tasarlandığı, içeriğinde kullanılan üslubun çocukların bilişsel sevieleri dikkate alınarak özenle seçildiği, resimlerin sanatsal anlamda tasarımları olduğu, internet görsellerinde de aynı titizliğe dikkat edildiği bilgisi verilmektedir.⁴⁶⁶

Doğudan batıya 333 farklı dile tercüme seçeneğiyle dikkat çeken web sitelerinden birisi; www.bibleforchildren.org/ adresli sitedir. Sitede çocukları şöyle bir mesaj karşılamaktadır: "Matta 19:14 İsa Mesih dedi ki, Bırakın çocukları. Bana gelmelerine engel olmayın! Çünkü Göklerin Egemenliği böylelerininindir". Dünya üzerinde Türkçe konuşan çocuklarda dâhil her çocuğa ulaşmayı, dinlerini anlatmayı ve sevdirmeyi hedeflemiş, bir misyonerlik hareketidir. Sitede İncil'deki pasajları çocuklara izah etmek maksadıyla hikâyeler, oyunlar, görsel kahramanlar, broşürler bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Ayrıca çocuklar her içeriğe diledikleri ortamda ulaşabilmeleri için telefon, tablet, bilgisayar uygulama ve broşür çıktısı seçenekleri de mevcuttur. Çocuklar ile iletişime geçmek için "Bizimle kontak kur" sekmesi bulunmaktadır.

"Kutsal Kitap Hikâyeleri" adıyla telefon/ tablet uygulama seçeneğini incelediğimizde çok ilginçtir ki Müslüman kullanıcıların yorumları dikkatimizi çekmiştir. Herhangi bir din adı belirtilmediği için Müslümanların kutsal kitabı Kur'ân'dan hikâyeler gibi düşünerek çocuğuna bu uygulamayı indirenlerin kullanıcı yorumları görülmektedir. Sırf bu durum bile bu alandaki ihtiyacı ve giderilmemesi halinde yaşanacak tehlikeyi bizlere göstermektedir.

Benzer çalışmalar Yahudilikte de mevcuttur. Şalom gazetesinde yer alan bir araştırmada Uzman Psikolojik Danışman Miryam Anjel "Nasıl bir çocuk yetiştirmek istiyorsunuz?" şeklinde Yahudi ailelerine sormuştur. Yahudi anne-babaların, dilekleri

⁴⁶⁵ A.g.e., 11.

⁴⁶⁶ Bkz. A.g.e., 9-30.

⁴⁶⁷ www.bibleforchildren.org

ise çocuklarının dinini öğrenmeleri, Yahudi kimliğini önemsemeleri ve gelenekleri sürdürmeleri yönünde olmuştur. Ayrıca sosyal çevrelerinin buldukları cemaat içinden olması gerekliliği ve toplumsal statülerinin yüksekliğinin önemine de değinilmiştir.⁴⁶⁸ Görüldüğü üzere en öncelikli olan dilek çocuklarının dinini öğrenmesi, o dine ait kimliği kazanmasıdır.

Almanya Yahudilerinden olan Abrascha Stutschinsky 1964 yılında, *Çocuklar için Tevrat*, yazmıştır.⁴⁶⁹ Şalom gazetesinden öğrendiğimiz bu bilgiye göre bu tarihten tam 50 yıl sonra Almanya 'da Hanna Liss ve Bruno Landthaler çifti de, *Çocuklar İçin Özel Resimli Tevrat Kitabı* yazmışlardır.

Kutsal kitabını çocuklara öğretme ve o kitaba göre şekillenme çabası kutsal metin sahibi olan her dinde görülmektedir. Burada Hristiyanlık ve Yahudilik dinine mensup insanların kutsal kitaplarını çocuklara tefsir etme çabaları örnek olarak incelenmiştir. Benzer çabaları diğer tüm inanç türlerinde de görmek mümkündür.

3.12. Çocuklara Yönelik Tefsir Çalışmalarının Yeterince Yapılmamasının Nedenleri

- **Tefsir çalışmalarının çocuklara yönelik olamayacağı düşüncesi**

Tefsir, diğer ilimler tedvin edilmezden önce, ulemanın kendisiyle iştiğal ettiği ilk ilimdir.⁴⁷⁰ İslami İlimler alanında ileri seviye bir ilimdir. Nitekim tefsir Osmanlı medreselerinde son aşamada okutulan bir ders olmuştur.⁴⁷¹ Bu açıdan bakıldığında tefsir eğitimi daha ziyade belli eğitimleri almış ve yeterli bir yetkinliğe ulaşmış kişiler için söz konusudur. Hal böyle olunca çocuklar için tefsir yazımı ilk bakışta biraz yadırganabilmektedir. Ancak yukarda da değindiğimiz gerekliliklerden dolayı çocuklar için tefsir çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

⁴⁶⁸[https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-75711-](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-75711-ailede_yahudilik_egitimi_neyi_nasil_ogretmeli.html)

[ailede_yahudilik_egitimi_neyi_nasil_ogretmeli.html](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-75711-ailede_yahudilik_egitimi_neyi_nasil_ogretmeli.html), [07.06.2021].

⁴⁶⁹[https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-90389-](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-90389-almanyada_50_yil_sonra_cocuklar_icin_tevrat_basildi.html)

[almanyada_50_yil_sonra_cocuklar_icin_tevrat_basildi.html](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-90389-almanyada_50_yil_sonra_cocuklar_icin_tevrat_basildi.html), [07.06.2021].

⁴⁷⁰ Mehmet Demirci, "Tefsir İlminin Mahiyeti", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, C.1 S.1 (Nisan, 2017) 27.

⁴⁷¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, 28; Koçyiğit, A.g.e., 451.

- **İhtiyacın fark edilemeyişi**

Ailelerin ve Eğitimcilerin çocuğu Kur'ân'ın anlamı ile muhatap görmemeleri, bu nedenle ihtiyacın fark edilemeyişi, bunun sonucu bu yönde bir talep oluşmamaktadır. Yaygın talebin değerler eğitimi üzerine olduğu görülmektedir.

Araştırmamız ile ilgili kaynakları incelerken dikkatimizi çeken noktalardan biri de çocukların din eğitimlerinin nasıl verileceği hedeflenerek yazılan birçok eserde Kur'ân eğitimine ya hiç değinilmemiş ya da çok az yer verilmiş olmasıdır. Bu durumun gerekçelerinin Kur'ân eğitimine uygulanan baskı ve yasakların dönemin araştırmacılarını olumsuz yönde etkilemiş olabileceğine değinilmiştir.

Geçmişte yaşanan hadiseler bizler için birer ibret vesikası olmaktadır. İslam'ı baskılarla sindirmek isteyenler önce Kur'ân 'eğitimini yasakladıkları unutulmamalıdır. O günün şartlarında gösterilen çok kıymetli hassasiyetlerin bugün bir kısmının dönüştüğü görülmektedir. Doğa ve insan sevgisi üzerinden Hümanist felsefeler çocuklar için yazılmış dini kitaplarda ustaca işlenmektedir.

Ailelerimiz, eğitimcilerimiz, çocuk kitabı yazar ve çizerlerimiz değerler eğitimine yoğun ilgi göstermektedir. Elbette tüm Dünyada ki insanların barış ve huzuru için, insani erdemler çok önemlidir. Burada ki itirazımız bu erdemlerin, değerlerin, Kur'ân'dan, Kur'ân bağlamından kopararak çocuklara ulaşmasıdır. Bazı dini yayınlarda çocuklar için verilmek istenen bir erdem veya peygamber kıssalarından bir kıssa, örneğin; Hz. Yusuf'un kıssası hikâye olarak çocuklara anlatılmakta. Ancak Kaynağın Kur'ân olduğu bilgisinin çocuğa aktarımı göz ardı edilmektedir. Çocuğa Kur'ân'ın kaynak olarak sunulduğu değer ve ahlak eğitimi yayınlarının artırılması gerekmektedir.

- **Kur'ân'a duyulan saygıdan dolayı çocuğu gereken saygıya uygun muhatap olarak görmemek**

Tarihimiz, kültürümüz Kur'ân'a içtenlikle saygı ve hürmet gösteren bir maziye sahip olduğumuzu ortaya koyacak örneklerle doludur. Nitekim Osman Gazi bir gece misafir olarak kaldığı Şeyh Edebâli'nin evinde, odasının duvarında asılı gördüğü Kur'ân-ı Kerim karşısında ayaklarını uzatmaktan hayâ ederek sabaha kadar uyumadan saygılı bir vaziyette durmuş, o esnada oturduğu yerde muştulu bir rüya görmüştür. Rüyasını tabir eden gönül sultanı Şeyh Edebâli'den Osmanlı devletinin, Cihan devleti olacağı

müjdesini almıştır.⁴⁷²Osmanlı cihan devletinin kurucusu Osman Gaziyi yücelten, dört kıtaya hâkim kılan ve asırlarca tevhit sancağını dalgalandıran, neslini şanlı kılan sır, onun ve soyundan gelenlerin Kur'ân'a gösterdiği hürmet ve tazimdir.

Aynı zamanda Kur'ân'a en büyük saygıyı okumakla beraber, onu anlamak, tefekkür etmek ve onu yaşamakla mümkün görüp bu uğurda nesiller boyu çaba sarf etmişlerdir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v) Kur'ân'ı tilavet ederken her türlü tecvîd kuralına önem gösterdiği gibi Kur'ân'ın anlaşılmasına ve tefekkür edilmesine de önem verirdi.⁴⁷³ Tilavet esnasında kalbi sürekli Kur'ân ile meşguldü. Nitekim ahiretten bahseden bir ayet okunduğunda Allah'a istiaze bulunarak, müjde içeren bir ayet gelince de onu arzularak ona kavuşmak için dua eder bir okuyuşla ayetleri tilavet etmekteydi.⁴⁷⁴ Çocuğa verilecek eğitimin Kur'ân'a saygıyı da beraberinde getirmesi arzu edilmektedir.

3.13. Çocuklar İçin Yazılacak Tefsirin Özellikleri ve Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çocuklar için hazırlanan kitapların içerikleri çocukların içinde buldukları döneme uygun olmalıdır. Genel bir sınıflandırma yapacak olursak işlem öncesi dönem yani okul öncesi (4-7 yaş) ve işlem sonrası dönem yani okul çağı(7-12 yaş) şeklinde iki gruba ayrılarak kaleme alınmalıdır.

3.13.1. Biçimsel Düzen (Kapak, Yazı, Sayfa, Resim)

Dış kapak, kalın dayanıklı karton kapak tercih edilmeli. Hacim ve ebat olarak çocuğun kolaylıkla taşıyabileceği ebatlarda ve ağırlıkta olmalıdır. **Yazı büyüklüğü**, işlem öncesi dönem için 14 puntodan küçük olmamalı 16-18 hatta 24 puntoya kadar

⁴⁷² Ahmet Uçar, “İlk Defa Yayınlanan Arşiv Vesikaları Işığında Osmanlıların Kur'ân'ı Kerîm'e Hürmeti”, *Yedi Kıt Dergisi*, (Eylül 2008), 35.

⁴⁷³ Recep Koyuncu, “İdeal Kur'ân Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme”, 299.

⁴⁷⁴ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, “*et-Teshîl li 'ulûmi't-tenzîl*,” thk. Abdullah Halidî, (Beyrut: Daru'l-Erkam, 1416) 2: 423; Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim elBağdadi, *Lübâbü't-te'vil fî meani't-tenzil*. thk. Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye; 1415), 3: 141; Koyuncu, A. g.e., 300.

kullanılabilir.⁴⁷⁵ İşlem Sonrası Dönem için 10 -12 punto kullanılabilir.⁴⁷⁶ Yazı açık okunaklı ve düz olmalıdır.

Tefsir çalışmasında Kur'ân harflerinin boyutu Latin harflerden daima büyük olmalıdır.⁴⁷⁷ Çocuk kitaplarında **sayfa düzeni**, normal aralıklı satırlardan oluşmalı ve sayfa kenarlarındaki boşluklar geniş tutulmalıdır. Sayfalar tek sütun halinde düzenlenerek, karışıklıktan sakınılmalıdır.⁴⁷⁸

Resimler, Okul öncesi dönem çocuğu masal çağı, ilköğretim dönemi ise gerçek ile hayalin ayrışmaya başladığı macera, kahramanlık, başarı, tarih, bilim ve icatlara ilgi çağıdır. Metinde ustaca hazırlanmış görseller, düşünce ve duyguların başkalarına aktarılmasında önemli işlevlere sahiptirler.⁴⁷⁹

Çocuk kitaplarında resim, kitabı süsleme, metni açıklama ve tamamlama gibi işlevler görmektedir.⁴⁸⁰ Hayatında hiç deve görmemiş bir çocuğa devenin görselini göstermek sayfalarca anlatmaktan daha etkili olacaktır.

Metni süsleyen resimler, kitabı çocuklar için daha ilgi çekici hale getirmek içindir.⁴⁸¹

Metni açıklayan resimler, sözel ifadelerle izahı güç olan konuları çocukların anlayabileceği şekilde somutlaştırmaya yarar.⁴⁸² Çocuğun kitabındaki resimleri incelemesi bir okuryazarlık faaliyetidir diyebiliriz.

Okul öncesi dönem çocuğu için tasarlanan kitaplarda sayfanın tamamı veya $\frac{3}{4}$ resim, $\frac{1}{4}$ yazı olabilir. İlköğretim 1. sınıf $\frac{3}{4}$ resim, $\frac{1}{4}$ yazı, 2.ve3. sınıf $\frac{2}{4}$ resim, $\frac{2}{4}$ yazı

⁴⁷⁵ Hüseyin Tuncer, Mehmet Yardımcı, *Çocuk Edebiyatı*, (Ankara: M.E.B. Yayınları,2000), 39.

⁴⁷⁶ Sedat Sever, “Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler”, *Abece Dergisi*, S. 107 (1995), 14.

⁴⁷⁷ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 458.

⁴⁷⁸ Sever, A.g.e., 14.

⁴⁷⁹ Halit Karatay *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 78.

⁴⁸⁰ A.g.e.,79.

⁴⁸¹ A.g.e., 79.

⁴⁸² A.g.e.,79

oranı uygulanabilir. 4. ve 5. Sınıflarda yazı çoğunlukta resim daha az olabilir. 6.,7.,8. sınıflarda metni açıklayıcı resimlere yer verilebilir.⁴⁸³

Resim konusu Müslümanlar için her zaman hassasiyetini korumuştur. Çocuklar için yazılacak tefsirde bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

3.13.2. Dilin Kullanımı

Çocuklar için yazılan eserlerde kullanılan dil önemlidir. Çocuğun dış dünyaya dair edindiği ilk izlenimler zihninde okuduğu kitaplar ile filizlenmektedir. Bu sebeple Çocuk kitapları, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun konuları işlemeli, dili yalın, kavramlar açık olmalıdır. Sözcükler; basit, canlı, sonuç bildiren, iyi fark edilen, akılda kolayca kalan ve kolay okunan kelimelerden seçilmelidir.⁴⁸⁴

Sözcük Sayısı; 0-2 yaş için yazılan kitaplar editöryal kitaplardır. Kitapta sadece görseller ön plandadır, çocuğun zihninde kitabın adı ve görselleri yer eder. Bu tarz kitaplarda metin yok denecek kadar azdır. 2-4 yaş arası için en fazla 550-600 kelime, 4-6 yaş arası için en fazla 800 kelime, 5- 8 yaş arası için en fazla 1200 kelime,9 yaştan itibaren İlköğretim grubu için en fazla 13000, ortaokul grubu için en fazla 30000, kelime kullanımı en ideal olanıdır. Lise grubu için üst sınıra gerek yoktur bir yetişkin ne kadar okuyorsa onlar da o kadar okuyabilmektedirler.⁴⁸⁵

Cümleler; kısa, açık, ne kast ettiği anlaşılır olmalıdır. Üslubu destekleyici eğlendirirken düşündürten masallar, fıkralar, tekerlemeler, mâni, şiir ve deyişler çocuk edebiyatında kullanılan önemli unsurlardır. Yazılan eserlerin hangi yaş grubuna yönelik yazıldığı eserin kapağında belirtilmelidir. İfade ve tasvirler muhatabının kelime dağarcığı göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır. Çocuğun okuduğundan keyif alması için çocuk kitaplarında mizah dili ölçülü şekilde kullanılmalıdır.⁴⁸⁶ Kısacası her bakımdan metinde aşırılıklardan uzak bir üslup seçilmeli metin, çocuğun nezdinde açık, akıcı, anlaşılır, yalın ve keyifli olmalıdır.

⁴⁸³ Yılmaz, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği”, 39.

⁴⁸⁴ Yılmaz, “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği”,43.

⁴⁸⁵ Tuğba Çoşkuner, “Çocuk Kitapları Yazarlık Eğitimi”, Ders Notları.

⁴⁸⁶Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 460.

3.13.3. Muhteva

Çocuklar için hazırlanacak tefsire dair burada zikredeceklerimiz, iyi niyetli öneriler mahiyetindedir:

- 1) Çocuklar için hazırlanacak bir tefsirde, tefsir akademisi başta olmak üzere, pedagoji, psikoloji, din eğitimi ve çocuk edebiyatı gibi alanların uzman görüşlerine başvurulmalıdır. Bu disiplinlerden ortak bir bakış açısı geliştirilerek metinler ortaya konulmalıdır.
- 2) İçerik ifade edilirken sıcak samimi bir yaklaşım olmalı, çocuklara yönelik bilgilendirilmeler ve öğütler ön planda olmamalı. Çocukları heyecanlandıran, bilginin peşine düşüren, maceracı bir dille yaklaşılmalıdır.
- 3) Tefsire konu olacak ayetlerin seçiminde hedeflenen yaş gurubunun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak çocuklara uygun bir tarzda işlenmelidir.
- 4) Zernûcî, usul olarak çocuk eğitiminde önce çocuğa tevhide aşılamanın doğru olacağını belirtir.⁴⁸⁷ Bu nedenle çocuğa ilk olarak tevhide konu alan İhlas ve Fatiha sureleri gibi kısa surelerden başlamak daha uygun olacaktır.⁴⁸⁸
- 5) Çocukta, kendisine yardım edecek ve onu tüm kötülüklerden koruyacak “sonsuz güçlü” bir varlığa güvenme duygusu vardır. Çocuğun içinde var olan kuvvetli merak duygusuyla ismini, mahiyetini bilemediği bu varlığı sürekli arar.⁴⁸⁹ Öyleyse çocuğun Allah’ı arayışında soracağı sorular göz önünde bulundurulmalıdır.
- 6) Korku, ceza, cehennem gibi unsurlar Müslümanların dini emirleri yerine getirmesinin gerekçesi olarak verilmemelidir.
- 7) Son yıllarda çocuk, ergen, yetişkin, yaşlı, kadın, erkek, fark etmeksizin toplumun içine düştüğü sanalda yaşama sorunu önemsenmeli, çocuğun Allah’ın bizlere dünya üzerinde sunduğu güzellikleri keşfetmesi sağlanmalı ve ayetlerin tefsirinde bunlara sık sık değinilmelidir.

⁴⁸⁷ Burhâneddîn ez-Zernûcî, “*Kitâbu Ta’lîmî’l-Mûteallim Tarîkatü’t-Taallüm*”, thk. Mervân Kubânî, (Beyrût: el-Mektebu’l-İslâmî, 1981), 71

⁴⁸⁸ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 462.

⁴⁸⁹ Haluk Yavuzer, “6-12 Yaş Çocukların Psikososyal Gelişmesi”, *Psikoloji Dergisi*, S. 5, (İstanbul:1979) 20-25.

8) Kur'ân'ın tamamının tefsiri çocuklar için elbette mümkün değildir. Çocukların kendileri ile ilişkilendirebilecekleri konuların seçilmesi yerinde olacaktır. Yapılan araştırmalarda çocukların özellikle yaratılış konusuna ilgi duydukları tespit edilmiştir.⁴⁹⁰Bundan başka Kur'ân'da geçen ahlâk ayetlerinin tefsir edilmesi çocukların ahlâk gelişimini destekleyeceği için çok kıymetli bir çalışma olacaktır. Örneğin; Peygamber ahlakı,⁴⁹¹mutluluk⁴⁹² inandığımız yolda mücadele ve kararlılık⁴⁹³,üstünlükte ölçümüz⁴⁹⁴,emanete bakış açımız⁴⁹⁵,ayıpları örtmek ve ayıp aramaktan sakınmak⁴⁹⁶, dostluk⁴⁹⁷, iyilik⁴⁹⁸, anlaşma yaptığında uymak⁴⁹⁹, boş şeylerden kaçınmak⁵⁰⁰, acelecilik⁵⁰¹, ihlas ve samimiyet⁵⁰², kardeşlik⁵⁰³, doğru sözlü olma⁵⁰⁴, lakap takmamak⁵⁰⁵,

⁴⁹⁰ Mustafa Köylü-Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017), 155.

⁴⁹¹ el-Ahzâb 33/21.

⁴⁹² el-Ra'd 13/27-28.

⁴⁹³ el-Ankebût 29/69.

⁴⁹⁴ en-Nisâ 4/32, el-En'âm 6/165, el-Hucurât 49/13, el-En'âm 6/52-53.

⁴⁹⁵ en-Nisâ 4/58, el-Bakara 2/283, el-Al-i İmrân 3/75-76, el-Ahzâb 33/72-73, el-Mü'min 23/8, el-Meâric 70/32, el-Haşr 59/21.

⁴⁹⁶ el-Bakara 2/263, el-Hucurât 49/11, el-Kalem68/11, el-Hümeze 104/1.

⁴⁹⁷ el-Al-i İmrân 3/118, en-Nisâ 4/144, el-Mâide 5/55, et-Tevbe 9/16,71,119.

⁴⁹⁸ en-Nisâ 4/36.

⁴⁹⁹ et-Tevbe 9/4, en-Nahl 16/91-92,95.

⁵⁰⁰ el-Mü'minûn 23/3, el-Furkân 25/72, el-İnşirâh 94/7.

⁵⁰¹ el-Enbiyâ 21/37.

⁵⁰² el-Ahzâb 33/51,54, el-Mü'min 40/19, es-Saffât 37/40-49, el-Al-i İmrân 3/16-17, el-Mü'minûn 23/57-61, el-Ankebût 29/2-3, el-Feth 48/29, el-Hadîd 57/7, el-A'râf 7/29, ez-Zümer 39/2,11,14, el-Mü'min 40/14, 65.

⁵⁰³ el-Al-i İmrân 3/103,118, el-Hucurât 49/9, 10, 13.

⁵⁰⁴ el-Ahzâb 33/35,70-71, el-Hûd 11/112, eş-Şûrâ 42/15.

⁵⁰⁵ el-Hucurât 49/11.

merhametli olmak⁵⁰⁶,komşuya iyilik⁵⁰⁷, sabırlı olmak⁵⁰⁸, adaletli davranma⁵⁰⁹,bazı görgü kuralları⁵¹⁰ilk akla gelen ve örnek olarak tavsiye edebileceğimiz tefsir konularıdır.

- 9) Tefsiri yapılacak sûrenin öncelikle kısa bir tanıtımı yapılmalıdır. Öncesinde konuyla alakalı sorular sorarak veya varsa sebab-i nüzulü hikâye yoluyla aktararak giriş yapılmalıdır.⁵¹¹
- 10) Kaynak olarak muteber tefsir kaynaklarından ağırlıklı olarak yararlanılmalıdır. Çocuklar için yazılacak tefsirde, tefsir kitaplarındaki sahih bilgi, açıklama ve yorumlara yer verilmelidir.⁵¹²
- 11) Seçilecek tefsir metinleri üzerinde çalışmalar yaparak çocukların anlayabileceği şekilde yeniden yorumlanmalıdır. Bazı çeviriler çocuğun okuduğu zaman anlayabileceği üslupta değildir.⁵¹³
- 12) Ayetler arasında ki uyumu göstermek için aynı konudaki farklı ayetler bir arada insicam üzere kullanılabilir.
- 13) Çocukların ilgilerini çekecek, içlerinde hoş duygular uyandıracak görseller ile metin desteklenmelidir.
- 14) Çocuklar şiir, tekerleme, mâni gibi söyleyişi neşe veren metinleri çok sevdikleri için bazı değerler bu tarzda verilerek, öğrenme eyleminden mutlu olması sağlanabilir. Aynı sebepten ayetlerin tercümesinde manzum meallerden de yararlanılabilir.⁵¹⁴

⁵⁰⁶ el-Beled 90/17.

⁵⁰⁷ en- Nisâ 4/36.

⁵⁰⁸ el-Hûd 11/115, ez-Zümer 39/10.

⁵⁰⁹ el-Mâide 5/2, 8.

⁵¹⁰ el-Bakara 2/189; el-İsrâ 17/37; en-Nûr 24/27, 28, 29, 58-59, 61-62.

⁵¹¹ Koçyiğit, “Çocuklar İçin Tefsir Yazımı”, 463.

⁵¹² A.g.e, 463.

⁵¹³ Turanalp, “Çocuk Kitaplarında Dinî İçerik”, 414; Koçyiğit, A.g.e, 463.

⁵¹⁴ Koçyiğit, A.g.e, 463.

- 15) Mümkün olduğunca çocuğun dikkatini dağıtacak detaylara yer verilmemelidir.⁵¹⁵
- 16) Konunun ocuk tarafından daha iyi ve doğru bir Şekilde kavranması için konuyu destekleyen hikyelere yer verilmelidir. Uygun drama ve oyunlar tavsiye edilebilir.
- 17) Anlatılan konuyu destekleyici, etkinliklere yer verilebilir. Örneğin konuda geçen ev, cami, yapı, hayvan, ağaç, sembol/ işaret ve benzeri unsurlar çocuklarla çizilip boyanabilir. Gerekli yönlendirmelere tefsirde yer verilebilir.
- 18) Her konunun sonunda çocuğun daha alıcı bir yaklaşım oluŐturmasını sağlamak için, “Bu ayetin sana dŐndrdklerini yazar mısın?” Eğer ocuk okul öncesi ise “Bu ayetin sana neler dŐndrdėu ile ilgili bir resim yapar mısın?” Şeklinde yönergeler kullanılabilir.
- 19) Tefsirin sonunda çocuklar için hazırlanmış, görsellerle desteklenmiş bir indeks ve sözlük olması çok faydalı olacaktır.
- 20) Böylesi bir çalışmada temel gaye Kur’ân’ı çocuklar için anlaşılır kılmak, ocukların Kur’ân’a yöneliŐlerini artırmak olmalıdır.

⁵¹⁵ A.g.e, 463.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME, TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Değerlendirme, Tartışma ve Sonuç

“Çocuklara Kur’ân ve Tefsir Eğitimi” başlıklı araştırmamızda öncelikle çocuğun kavramsal karşılığı incelenmiştir. Kur’ân’ın ve sünnetin çocuk mevzusuna ne kadar fazla ehemmiyet verdiğine açıklamalarla değinilmiştir. Farklı disiplinlerin; eğitim psikolojisi, İslam hukuku (fıkıh) ve dini ekolden gelen eğitimcilerin çocuğa yaklaşımları incelenmiştir. Bu alanların çocuğun geçirdiği dönemleri benzer sınıflandırdıkları tespit edilmiştir.

Çocukla alakalı konular farklı disiplinler açısından değerlendirildiğinde; çocukların gelişim dönemlerini uygun şartlarda ve doğru muamele görerek geçirmelerinin gelecekte sağlıklı, inançlı, ahlaklı, tutarlı iyi bireyler olabilmeleri noktasında çok önemli olduğu görülmüştür. Kalıtım, çevre ve yaş unsurlarının eğitimde dikkate alınması gereken önemli bilgiler olduğunun altı çizilmiştir.

Çocuklar içinde buldukları döneme göre eğitimde bazı sınırlılıklar yaşarlar. Gelişmekte olan zihin yapıları ile vakti gelmeden öğretilmeye çalışılan bir bilgiyi idrak edemeyebilirler. Cansız varlıkları canlı gibi düşünebilirler. Örneğin kendisi mutlu olsun diye güneşin parladığını, çiçeklerin açtığını, evlerin bacalarından çıkan dumanların gökyüzündeki bulutları oluşturduğunu ve bu tarz içinde Canlılık (animism), Yapaylık (artificialism), Ortaklık (participation) durumlarını barındıran düşünme kabiliyetine sahiptirler. Bu hayalci ve maceracı yön ile Allah (c. c) âdeta çocuğu dış dünyanın gerginliklerinden, sert ve katı duygularından korumuş büyürken ona ait korunaklı bir kozanın içerisine koymuştur. Eğitimci çocuğun bu dünyasına saygı duymaz ve o kozaya hoyratça müdahale ederse çocuğun gelişimini olumsuz etkileyecek belki de bir ömür aldığı eğitimden nefret ettirecek bir travmaya sebep olabilmektedir. Bu sebeple eğitimci çocuğun içinde bulunduğu bu kıymetli kozaya gereken ihtimamı göstermeli; bu alanda görev yapan her eğitimci yetkinliğini yeni yaklaşım ve yöntemleri öğrenerek güncellemelidir.

Araştırmamızda eğitim psikolojisine dair bilgi ve bulgulara genişçe yer vermemizin nedeni çocuklara Kur’ân eğitimde bu bilgilerin göz önünde bulundurulması gerekliliğine dikkat çekmektir.

Tezimizde, ülkemizde Kur'ân eğitim tarihimizi kronolojik olarak inceleyerek sahip olduğumuz nimetler için geçmişten günümüze ne kadar samimi ve kıymetli mücadelelerin verildiği bir kez daha hatırlatılmıştır. Bugünün rahat ve konforlu şartlarında ellerimizden kayıp giden gençliğe Kur'ân'ın sesinin duyurulabilmesi için yeni yöntemlerle daha çok çalışma üretmeye ihtiyacımızın olduğu vurgulanmıştır.

Peygamber efendimizin (s.a.v.) mübarek müjdelerine mazhar olmayı arzu eden Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenlerin ne kadar kıymetli bir yolda oldukları aşikârdır. Araştırmamızda Allah (c.c)'ın ayetlerinin çocuklara öğretiminde mananın önemine dikkat çekilmek istenmiştir. Manadan kasıt sadece meal değildir. Meale ilave olarak konunun daha detaylı bir şekilde çocuğun anlayacağı bir üslup ile açıklanmasıdır. Çünkü zaman ve nesil hızla değişmektedir. Gençlik deizm gibi Kur'ân'sız, Peygambersiz din arayışlarının içerisine çekilmeye çalışılmaktadır. Bizler Müslümanlar olarak Kur'ân hazinesini yeni nesle aktarmakla sorumlu bulunmaktayız.

Kurucu ve eğitimci olarak görev yaptığım anaokulunda çocuklara Kur'ân ve din eğitimi vermekteyim. Yaptığım gözlemler sonucu okul öncesi çağda bile çocuğa Kur'ân eğitimi verilirken çocuğun zihninde oluşan “bazı kuralları olan bir okuma metni öğreniyorum” bakış açısından, “evet çok kıymetli kuralları, kendine has mahreçleri(sesleri) olan bir metin öğreniyorsun. Ancak aslında bu metnin bir anlamı var, Allah bize ne diyor, acaba burada hangi olayı anlatıyor” düşüncesine geçildiğinde, çocuğun Kur'ân-ı Kerime olan ilgi ve alakasını tamamen değiştirmekte olduğunu görülmektedir. Çocukların Kur'ân'ı sevip benimsemeleri, bir ömür hayatlarında rehber görmeleri için onu anlamaya ihtiyaçları vardır. Buda ancak tefsir akademisi, pedagoğ, psikolog ve çocuk edebiyatı yazar-çizerlerinin bir araya gelerek çocuklar için tefsir hazırlanması ile mümkündür.

Dünya üzerindeki yozlaşmadan sadece Müslümanlar değil diğer din mensupları da muzdariptir. Bu sebeple nesillerin ihyası için din eğitimine verilen önem giderek artmaktadır. Örneğin Hristiyan dünyasında, çocuklar için tasarlanmış Çocuk İncilleri vardır. Bu İnciller hem internet ortamında hem de matbu olarak çocukların kolaylıkla ulaşabileceği, görsel- sanatsal bakımdan estetik ve dikkat çekici bir tasarıma sahiptir. Yine Almanya'da çocuklar için Tevrat en son olarak 1964 yılında Abrascha Stutschinsky tarafından yazılmıştır⁵¹⁶. Araştırmamızda tüm dinlerin inançlarını

⁵¹⁶ <https://www.salom.com.tr/>, [04.06.2021].

gelecek yeni nesle aktarmak, Kutsal Kitaplarını çocuklarının da anlayabilmesi, onunla amel etmesi için çalışmalar yaptıklarına değinilmiştir. Bu çalışmalardan kıyasla bizlerde Müslüman çocukların kutsal kitabı Kur'ân'ı daha iyi anlamaları için her yaşın gelişim özelliklerine uygun tefsirler hazırlanması gereği izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada piyasadaki dinî içerikli çocuk yayınları incelenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayın organı olan T.D.V yayınları internet sayfasından edindiğimiz verilerle bu yıl yayınlanan çocuk kitapları içerisinde, çocuklar için Kur'ân eğitimi ve anlaşılması gayesiyle yazılan eserlerin diğer dini çocuk kitapları içinde oransal olarak çok az sayıda oluşuna dikkat çekilerek bu alandaki ihtiyacın görünür kılınması gerektiği vurgulanmıştır.

Araştırmamızda dini çocuk yayınlarına son yıllarda artan ilgi gösterildiği ve bu ilginin daha çok değerler eğitime yönelik olduğu görülmüştür. Çocuklar için tasarlanmış bazı ahlak ve din eğitimi kitaplarında, verilen erdemli davranışın veya anlatılan hikâyelerin, Kur'ân bağlamından koparılarak verildiğine; kaynağının Kur'ân olduğu bilgisinin ise göz ardı edildiğine dikkat çekilmiştir.

Araştırmamız boyunca ülkemizde çocukların Kur'ân eğitiminde kullanılan, 14 farklı yayın evi tarafından basılmış Elif- Bâ cüzleri yöntemsiz ve tasarım bakımından incelenmiştir. Cüzlerin içerik ve yöntem olarak birbirlerine çok benzedikleri sadece kapak, tasarım, görsel kullanımında farklılıklara sahip oldukları görülmüştür. Birçoğunda çizimlerin sanatsal ve görsel uyumdan uzak, dini bir metne uygun kalitede olmadığı ve içerikte gereken ihtimamın yeterince verilmediği düşünülmektedir.

Kur'ân eğitimde günümüzde üç farklı yöntem göze çarpmaktadır Bu yöntemler: Klasik Usul Elif- Bâ, Resim ve Etkinliklerle Elif- Bâ, Ses Temelli Elif- Bâ öğretim şeklidir.

Okul öncesi dönem 4-6 yaş grubu çocuklar için klasik usul biraz zor gelmektedir. Gerek Millî Eğitim Bakanlığı'nın gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, bu yaş grubu için yöntem olarak Resim ve Etkinliklerle Elif- Bâ, öğretimini tercih ve tavsiye ettiklerini görülmektedir.

Araştırmamız neticesinde geçmişten günümüze Elif-Bâ öğretimi, Kur'ân eğitim ve öğretiminin önemli bir materyali olduğunu görmekteyiz. Ancak uzun yıllar Elif-Bâ kitapları üzerine müstakil çalışmaların yapılmadığı, farklı yöntem ve teknikler

geliştirilmediği gözlenmiştir.⁵¹⁷Günümüzde ise bu sorun önemli ölçüde aşılmaya çalışılmaktadır.

4.2. Araştırmanın Anlattıkları

Araştırmamız çocuklar için Kur'ân eğitiminde bir usul oluşturma çalışmalarına katkı sunmayı hedeflemiştir. Kur'ân eğitiminin yeni nesle aktarımının önemine değinilmiştir. Öğrenimde dikkat edilmesi gereken hususların psikolojik ve pedagojik yönlerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çocuklar için Kur'ân eğitiminin sadece metin eğitimiyle değil hem metin hem de mana eğitimiyle olması gerektiğinin izahına çalışılmıştır.

Çocuklara mana anlatımı meal üzerinden kısıtlayıcı ve çocukların idrak seviyeleri için zorlayıcı olacağı göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanarak çocuklar için tefsir çalışmasının gerekliliği dünya üzerindeki diğer dinlerden de örnekler vererek vurgulanmıştır.

Çocuklarımıza Kur'ân-ı Kerimi sevdirmek biz büyüklerin örnek Müslüman yaşantısı ile mümkündür. Çocuğun hayatındaki doğru örnekleri çoğaltmak, kulağına ulaşan sesler içinde Kur'ân'a da yeteri kadar yer vermek, sohbetlerimizde Kur'ân'dan öğrendikleri hakkında sohbet etmek, bizi taklit etmelerine fırsat vermek,⁵¹⁸ minik çabalarını takdir ederek bu süreçte daima şefkat ve ilgiyle yanlarında olmak, bu eğitimi hal diliyle desteklemek demektir.

Temennimiz, fazlasıyla gecikilmiş bir konuya dikkatleri çekmek; İslami ilimler alanında çalışma yapan kıymetli hocalarımızın, özelliklede tefsir akademisinin bu konuya yönelmesi ve güncel şartlar göz önünde bulundurularak çocuklar için Kur'ân ve Tefsir eğitimi üzerine nitelikli çalışmaların artırılmasıdır.

Araştırmamızın Kur'ân'a hizmet yolunda Rıza-ı İlahiye uygun bir çaba olmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ederiz.

⁵¹⁷ Hatice Ayar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1824-1928) Elifbalar*, (Ankara: T.D.V. Yayınları, 2020), 284.

⁵¹⁸ Müfid El- Bostancı, *Kur'ân-ı Kerim-i Çocuğuma Nasıl Sevdirebilirim?* 28.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'lKur'âni'l-Kerîm*. İstanbul 1982.
- Açık, Abdullah vd. *Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım: Ses Temelli Elif-Bâ Yöntemi*. İstanbul: Edam Yayınları, 2015.
- Adamovic, Milan ve Merham, Aziz. "Türkçedeki Çocuk Sözü Gerçekten 'D. Yavrusu' Mu Demek?", *Türk Bilig*, S.15, (2008).
- Adıgüzel, Mehmet. Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları / The Characteristics of Teachers of Koran and Teaching Methodology. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.19 2003. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2729/36311>, [16.05.2021].
- Akdere, Ahmet (İlmi Heyet Adına). *Kur'ân Elifbası*. İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2015.
- Akkaya, Veysel. *Hikâyelerle Namaz Sûreleri ve Duâları*. İstanbul: Pırıltı Kitapları, 2015.
- Akyürek, Süleyman. "Kur'ân Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri. "Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 18. 2005.
- Apaydın, H. Yunus. "Hacir". *TD.V.İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacir> [20.04.2021].
- Aras, Funda. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Yedi İklim Yayınevi.
- Arı, Harun. "Son Çocukluk Dönemi Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motiflerinin Etkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, 2013.
- Arpacı, İbrahim. *Namaz Dualarına Masallar*. Ankara: T. D. V. Yayınları, 2018.
- Artun, Erman. "Tekirdağ'da Ninni Söyleme Geleneği". http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_03.pdf, [08.05.2021].
- Arvas, Selcen Yüksel. *Hikâyelerle Çocuklara 40 Ayet*. Ankara: T. D. V. Yayınları, 2016.
- Axline, Virginia M. *Oyun Terapisi*. Ankara: Panama Yayıncılık, 2020.

- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*. İstanbul; Timaş Yayınları,2020.
- Ayar, Hatice. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1824-1928) Elifbalar*. Ankara: T.D.V. Yayınları, 2020.
- Aybey, Salih. "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Açılan yaz Kursları İle İlgili Görüşleri". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.2005.
- Aydın, Mehdi. *Ali Haydar Elif-Bâ'sı*. İstanbul: Gönül Yayınları, ts.
- Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*.1.bs. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Bağcı, Özlem. *Kur'ân Okuyorum 1*. İstanbul: Dosdoğru Yayıncılık,2015.
----- *Kur'ân Okuyorum 2*. İstanbul: Dosdoğru Yayıncılık,2015.
- Baltacı, Cahit. "Mektep". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep> [07.06.2021].
----- *Türk eğitim Sistemi İçinde Kur'ân Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik*.
İstanbul: Ensar Neşriyat,2000.
- Bardakoğlu, Ali. "Bulûğ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/bulug> [17.04.2021].
- Başaran, İbrahim Ethem. *Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri; Eğitim Psikolojisi*.
bs.5. Ankara: Pars Matbaası, 1978
- Bayhan, Pınar San ve İsmail Artan. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul; Morpa Yayınları, 2009.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevi,1978.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. "Zernûcî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/zernuci> [22.05.2021].
- Bilecik, Sümeyra. "Bir Din Eğitimi Materyali Olarak Çocuk İncilleri". *Marife Dergisi*.
Bahar 2014.
- Bilgiç, Saliha. "Kuran Eğitimi ve Günümüz Yaygın Din Eğitimi Kur'ân Kursları".
Diyanet Dergisi, S.333, 2018.
- Bilgin, Beyza. *İslam da Çocuk*. Ankara: D.İ.B. ,1987.

- Bilici, Ali Baz. “0-6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Birişik, Abdulhamit. “Kur’ân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran#1> [16.05.2021].
- . “Tefsir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir#1> [16.05.2021].
- Bozkurt, Nebi. “Dârülkurrâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulkurra#1>, [07.06.2021].
- . “Hâfız”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz--kuran> [07.06.2021].
- Boztaş, Fatma. *Temel Dini Bilgilerim, İtikat*. İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b.İsmâil b.İbrâhim b.el-Muğira, *el-Câmiu’s- Sahîh*, İstanbul,1315.
- . *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*. Çev. Sofuoğlu, Mehmet. Ötüken Neşriyat, ts.
- Bursalıoğlu, Ziya. *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*. Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981.
- Büyükdinç, Mustafa. “*Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur’ân Kurslarında Eğitim ve Öğretim*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2001.
- Canan, İbrahim. “Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye”. *Din Öğretim Dergisi*. S. 35. Ts.
- . *Kur’ân’da Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Nesil Yayınları,1996.
- Cadem Psikoloji Makaleleri. cadempsikoloji.com/makale/3-cocuk-gelisim-donemleri [06.01.2021]
- Çelik, Ömer. *Kur’an’ın Muhatapları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Ceylan, Şehnaz Yayla. *Okul Öncesi Eğitiminde Drama Sosyal Duygusal Gelişim*. Ankara; Karaca Yayınları,2010.

- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul; Remzi Kitapevi,1997.
- . Yetişkin Çocuklar. İstanbul,1994.
- Çalışkan, Adem. “İslâmî Çocuk Edebiyatı”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2001.
- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Çocuk*. Konya: Tekin Kitabevi, 2015.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: 1982, Ülker Yayınları.
- . “Ninnilerimiz”. *M.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693903>
- Çetin, Abdurrahman. *Kur’ân Okuma Esasları*. 40.bs., İstanbul: Emin Yayınları, 2014.
- Çiftçi, Nermin. “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Değerler Eğitimi Dergisi*. C.1. S.1 2003. 43-47.
- Çolak, Mücahit. “İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.35, 2011.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniilah/issue/2752/36703> [16.05.2021].
- Dağabakan, Fatma Öztürk ve Davut Dağabakan. “Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları”. *Milli Eğitim Dergisi*. C.36. S.174 2007.
<http://www.anaokullu.com/aa-belge/okul-oncesi-makale-dil-gelisimi.pdf>,
[22.05.2020]
- Dalgıç, Meryem. “Yaz Kursunda Açan Çiçekler Yıl Boyunca Solmasın”. *Diyanet Dergisi*. S.333 2018.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. “Sünenü’ d- Dârimî”. Nşr.Muhammed Ahmed Dehmân. Dârü İhyâî’s-Sünneti’n-Nebeviyye, I-II, tsz.
-----Sünen-i Dârimî. Thk ve trc. Abdullah Aydınlı. İstanbul: Madve Yayınları. 1995.
- Demir, Recep. “Yaz Kur’ân Kurslarında Kur’ân Öğretimi”. Basılmamış Yüksek Lisans tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- Demirci, Mehmet. “Tefsir İlminin Mahiyeti” *Tefsir Araştırmaları Dergisi*. C.1 S.1 Nisan, 2017.

- Deylemî, Kitâbü'l-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb. Nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: y.y. 1406/1986.
- Dilmaç, Elif Sinem. “*Anaokulları Sınıf Mekanlarında Rengin Çocuk Psikolojisine Etkileri*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İ. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Programı, 2018.
- Dinç, Kadir. “Geçmişten Günümüze Kur’ân Eğitimi”. *Diyanet Dergisi*. S.333, Ankara, 2018.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- . *Ailede Din Eğitimi*. 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Durmuş, İsmail. “Üslûp”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/uslup#1> [17.05.2021].
- Ebû Davûd, Süleymân b. El-Eş’as b. İshak. *Sünenü ebî Davûd*. Neşr.Ahmed Sa’d Ali. I-II, Mısır,1952.
- . “Sünen-i Ebî Davûd”, Çev.Necatî Yeniel. Hüseyin Kayapınar. I-XII. Şamil Yayınları, İstanbul. 1987.
- Ekşi, Halil. “Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg’e ve Sonrası”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C.6, S.1 İstanbul; 2006.
- El- Bostancı, Müfid. *Kur’ân-ı Kerim-i Çocuğuma Nasıl Sevdirebilirim?* Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2010.
- el-Heysemî, Nureddin Ebu'l-Hasen Ali. *Mecma’u’z-Zevâ’id ve Menba’u’l-Fevâ’id, Dâru’lKüttâbi’l -Arabî*, Beyrut, h.1408.
- Erkan, Semra ve Aylın Kırca. “Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Hazır Bulunuşluklarına Etkisinin İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 38 2010.
- En-Nedvî, Ebu’l Hasen Ali. “Kıyas’un-Nebiyin Lil etfal”, Şifa Yayın Evi, 2015.
- Farabî, TDK *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005 808.; <https://sozluk.gov.tr/> [06.06.2021].
- Ferşatoğlu, F. Hilal. “Mahalle Mektepleri ve Bed-i Besmele Merasimleri”. *Diyanet Dergisi*. S.333, 2018.

- Fromm, Erich. “*Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*”. Çev. Aydın Arıtan, İstanbul; Arıtan Yayınları, 1979.
- Gazzâli,Zeynu’-d-dîn İmam. *el-Munkizu Mine’-d-Dalâl*. Çev. H.Güngör. Ankara; Maarif Basımevi, İslam Şark Klasikleri:18. 1960.
- *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*. Çev. Ahmet Serdaroğlu. C.III. Ankara; Bedir Yayınları,1973.
- Geçtan, Engin. *Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar*. Ankara; A.Ü. Basımevi, 1980.
- Günalp, Ayşe. “Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi: Aksaray İli Örneği”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Günce, Gülseren. *Çocukta Zihin Gelişimi, Piaget Kuramına Toplu Bakış*. Ankara; Baylan Matbası, 1973.
- Güneş, Nurten v.d, *4-6 Yaş Gurubu Etkinliklerle Elif-Bâ*. 1. Baskı, Ankara: DİB, Ağustos 2020.
- Güven, Nazlı. v.d., *Cüzümü Seviyorum*. İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2015.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*, Trc: Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayıncılık,1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. İstanbul; Çağrı Yay., 1992.
- İbn Cezeri, *en-Neşr*, (nşr.Ali Muhammed ed-Dabbâ), Daru’l-Fikr,I/3. Mısır: tsz.
- Karaca, A. Kevser. Ve Yıldırım, A. Yıldız. *Harika Harfler Cüz Kitabı*. İstanbul: Sedir Yayınları, 2016.
- Karaçam, İsmail. *Kur’ân-ı Kerim’i Okumanın Fazileti*. İstanbul; İFAV, 2011.
- Karatay, Halit. *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- Kaya, Mevlüt. *Kişilik Özelliklerinin Ahlaki Yargı Üzerindeki Etkisi*”. İstanbul;1997
M. Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Eğitim Araştırmaları Dergisi, Sayı:4.

- Kaya, Murat. *Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- *Efendimiz 'den (s.a.v.) Hayat Ölçüleri*. İstanbul: Kampanya Kitapları, 2017.
- Kaya, Umut. "Bir Kur'ân Öğretim Modeli Olarak ,3 Günde Kur'ân Öğreten Program". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt-Sayı 53, Aralık 2017.
- Kaynak, Çiğdem Can. "Kur'ân-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2020.
- Kazancı, Osman. *Eğitim Psikolojisi. Kuram ve İlkelerden Uygulamaya*. İstanbul; Kazancı Yayınları,1989.
- Kemaloğlu, Muhammet. "XI.- XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim Medreseler" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. C. 2, S. 5, Mayıs-2015.
- Koç, Ahmet. "Kur'ân Kurslarında Din Eğitimi". ed. Mustafa Köylü – Nurullah Altaş, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Koçyiğit, Hikmet. "Çocuklar İçin Tefsir Yazımı". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. S.16, 2020.
- Kol, Suat. "Erken çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21. Mayıs 2011.
- Komisyon Yazar, *Peygamberimi Öğreniyorum*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Komisyon, *Öğretmen Yeterlilikleri*. Ankara, MEB Basımevi, 2002.
- Koyuncu, Recep. "İdeal Kurân Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.49, Aralık, 2020.
- Köse, Saffet. "Rüşd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusd-fikih> [20.04.2021].
- Köylü, Mustafa ve Cemil Oruç. *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Kur'ân-ı Kerîm.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273). *et-Tezkire fî ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire*. (nşr. Mansûr el-Bestavîsî), I-II, Medine: 1417/1997.

Kürkçüoğlu, Burcu Ülke. “0-6 yaş arası çocukların temel gelişimsel özellikleri: Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi”. Ed. İbrahim Diken. *Erken Çocukluk Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 2010.

Meriç, Ayşe ve Arzu Özyürek, “Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi”. *OPUS ©Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. C.8, S.14, 2018.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ahlak Gelişimi*, Ankara;2011.

----- <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> [15.06.2021]

----- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. *Çocuklar İçin Etkinliklerle Kur'an-ı Kerim Eğitimi2*. Ankara, 2017.

Müftüoğlu, Melike. v.d. “Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Ses Temelli Elif-Ba (Okul Öncesi ve İlkokul)” İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.

Münâvî, Abdurraûf. *Feyzu'l-Kadîr, Camiu's-Sağir*. Mısır, 1356.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*. Mısır,1375.

----- *Sahîhu Müslim Tercüme ve Şerhi*. Ahmet Davutoğlu, Sönmez Neşriyat,ty.

Nesâî, Ebû Abdірrahmân b. Şuayb. *Sünenü'n- Nesâi*. Mısır,1964.

Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vil*. (nşr. İbrâhim M. Ramazan),Beyrut:1408/1989.

<http://islamlimleri.com/Tefsir/Tefsir/002/Tefsir/Turkce/03/128.htm>

[29.09.2021].

Oğuz, Mustafa Salih ve Akın Tek. “Aylak Adam'ın Psikanalitik İncelemesi”, İstanbul Şehir Üniv., 2015.

https://www.academia.edu/25172872/Aylak_Adam_%C4%B1n_Psikanalitik_%C4%B0ncelemesi [15.05.2021]

Oktay, Ayla. *Okul Olgunluğu*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.

Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*. Teori ve Uygulama. C.1, S.2, 2010.

- Öcal, Mustafa. “Türkiye’de Kur’ân Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcazetname Örneği”. *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XIII, 12. 2004.
- Önkal, Ahmet. “Erkâm b. Ebü’l-Erkâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/erkam-b-ebul-erkam> [17.05.2021].
- Özdoğan, Öznur. “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine ve Yaşamına Peygamber Kıssalarının Etkisi”. *Kutlu doğum Haftası Bildirisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005.
- Öztürk, Naciye. “Okul Öncesi Din Eğitimi “Kur’ân Kursları Okul Öncesi Din Eğitimi Projesi ve Öneriler”. *Seta Analizi İstanbul*; Seta Yayınları, S.247. Temmuz 2018.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*, 2. bs. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- er-Râzî. Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî (ö. 606/1210) *Mefâtîhu’l-ğayb*, Kahire 1938. <http://www.islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>
- Sandström, Carl İvor. *Çocuk ve Gençlik Psikolojisi*. Çev. Prof. Dr. Refika Uğurel Şemin, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. 2.bs., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1991.
- Selçuk, Ziya. *Eğitim Psikolojisi*. 21.bs., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014. Baskı, 16.
- .*Gelişim ve Öğrenme*. 11.bs. Ankara: Nobel yayınları, 2004.
- Sever, Sedat. “Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler”. *Abece Dergisi*, S. 107 1995.
- Söylemez, M. Mahfuz. “İslâm’ın Erken Döneminde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”. *Dinî Araştırmalar Dergisi*. C. 5, S. 13 Mayıs-Ağustos, 2002.
- Stachhowskı, Marek. “Yeniden Türkçe Çocuk Sözcüğünün Kökeni Üzerine”. Çeviri, Faruk Gökçe, *Türk Bilig*. 2009/17.
- Suyûtî,Celâlü’-d-Dîn. “*el-İtkân, fiUlûmi’l- Kur’ân*”. Neşr.Ebu’l -Fadl İbrahim. Kahire,1387/1967.

- Sünbül, Ali Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. 5.bs. Konya; Eğitim Akademi Yayınları, 2011.
- Şahin, Berkan vd. “Zihin Kuramı: Gelişimi, Nörobiyoloji, İlişkili Alanlar ve Nörogelişimsel Bozukluklar”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. Current Approaches in Psychiatry*. 2019;11(1):24-41.
- Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir (310/922). *Câmi’ul- Beyân an Te’vilî Âyi’l Kur’ân* (Tefsir). 3.baskı Mısır-1968.
- , el-Mu‘cemü’l-evaş (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1405/1985.
- Temiz, Selma. *Yusuf ile Elif Kur’ân Okumayı Öğreniyor*. İstanbul: Kâinat Kitapları, 2012.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed. *el -Câmiü’s-Sahih*. İstanbul; Çağrı Yay., 1992.
- Torun, Nilüfer. v.d., *4-6 yaş grubu Elif-Bâ Öğretimi Etkinlik Örnekleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Tuncer, Hüseyin ve Mehmet Yardımcı. *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: M.E.B. Yayınları, 2000.
- Uçar, Ahmet. “İlk Defa Yayınlanan Arşiv Vesîkaları Işığında Osmanlıların Kur’ân’ı Kerîm’e Hürmeti”. *Yedi Kıt Dergisi*. Eylül 2008.
- Uğur, Mücteba. “Tabiîlerin Bazı Hadis Öğretim Prensipleri”. *Diyanet Dergisi*. C. 24, S.2, Nisan-Mayıs-Haziran, 1988.
- Ulusoy, Ayten vd. “Eğitim-Öğrenme İlişkisi ve Temel Kavramlar”. *Gelişim ve Öğrenme*. 5. bs. Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.
- Ulvan, Abdullah. *İslam’da Aile Eğitimi*. Çev. Celal Yıldırım. Konya; Uysal Yayınevi, 1984.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “Cenin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cecin> [24.03.2021].
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. 1bs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2013.
- , *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, 3. bs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.

- Yavuzer, Haluk. “6-12 Yaş Çocukların Psikososyal Gelişmesi”. *Pisikoloji Dergisi*. C.2 S.5, İstanbul:1979.
- . *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984.
- . *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. 22.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- . *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul; Remzi Kitapevi, 2003.
- Yazar Adı Yok, Milli Eğitim Bakanlığı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ahlak Gelişimi*. Ankara: 2011.
- Yazır, Hamdi. *Hak Dili Kur’ân Dili*. I- X. (IV, V) İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Yenidinç, Yılmaz. *Çocuk İlmihali*. İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları,2018.
- Yılmaz, Ahmet. “Çocuklara Meal ve Tefsir Hazırlamanın Gerekliliği ve Örnek Olarak Lokman Suresinin Meal ve Tefsiri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara: 2007.
- Yılmaz, Ali Er. “Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. *Current Approaches in Psychiatry*. C.3, S.1, 2011.
- Yılmaz, Hasan. “Türkiye’de Helikopter Ebeveynlik Eğilimi ve Helikopter Ebeveynlerin Demografik Özellikleri”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. Ocak-Mart, Sayı: 46, 2020.
- Yılmaz, Nazif. ve Durmuş, Alparslan. *Yaz Kur’ân Kurslarında Eğitimde Kalite Rehberi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2008.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
- Yüksel, Nevzat. *Konularına Göre Kur’ân-ı Kerim Fihristi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1995.
- Zernûcî, Burhâneddîn. *Kitâbu Ta’lîmi’l-Mûtaallim Tarîka’t-Taallüm*. thk. Mervân Kubânî, Beyrût: el-Mektebu’l-İslâmî, 1981.
- , Ta’lîmü’l-Mûtaallim Çev. Y.Vehbi Yavuz. II. bs., İlim ve Kültür Yay., Bursa, tsz.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. İstanbul: risale Yayınları, 1990.

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/hollandada-cocuklar-icin-kuran-tefsiri-/857675>

[09.07.2017]

<https://www.bibleforchildren.org> [07.06.2021] Çocuklar için İncil uygulaması.

<https://www.diyanetvakfiyayin.com.tr> erişim tarihi [10.05.2021].

<https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyamet-isleri-baskanligi-meali-1> [01.06.2021].

<https://www.salom.com.tr/> [04.06.2021].

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-75711-ailede-yahudilik-egitimi-neyi-nasil-ogretmeli.html> [07.06.2021].

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-90389-almanyada-50-yil-sonra-cocuklar-icin-tevrat-basildi.html> [07.06.2021].

<https://sites.google.com/view/ogretimyontemveteknikleri/ana-sayfa/%C3%B6%C4%9Fretim-y%C3%B6ntemleri> [16.05.2021]

<https://www.yekder.org/yayinlar/kuran-kerim-ogretiminde-oyunlar-ve-etkinlikler> [12.05.2021].

<https://kuran.diyamet.gov.tr/elifba/#/elifba> [16.06.2021]

http://hafiz.meb.gov.tr/pdf/MEB_DIB_Protokol.pdf. [27.09.2021]

EKLER

Ek-1 Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı (20...)

Gelişim Gözlem Formu

Sayın Öğretmen

Bu form çocukların aşağıda belirtilen alanlardaki gelişimlerine ilişkin gözlemlerinizi kaydetmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Sizden her çocuğun gelişimsel ilerlemelerini ve desteklenmesi gereken gelişimsel özelliklerini bu forma kaydetmeniz beklenmektedir. Gözlem tarihleri arttıkça formun gözlem satırı çoğaltılarak kullanılmalıdır. Gözlem yapılan gün içinde hangi gelişim alanında kayda değer/kritik bir özellik varsa daha çok o özelliği belirtmeniz yerinde olacaktır. Çocuğa ait özel bir görüş ve öneriniz varsa ilgili bölüme ayrıntılı olarak yazınız.

Okul Adı :

Öğretmenin Adı ve Soyadı :

Çocuğun Adı ve Soyadı :

Çocuğun Doğum Tarihi : / / 20....

Çocuğun Cinsiyeti :

Gelişim Alanları Gözlem Tarihi	Motor Gelişim	Bilişsel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal ve Duygusal Gelişim	Özbakım Becerileri
.... / / 20....					
.... / / 20....					
.... / / 20....					
.... / / 20....					
Görüş ve Öneriler					

Öğrencinin Adı Soyadı:	Birinci Gözlem	İkinci Gözlem	Üçüncü Gözlem	Evet	Bazen	Hayır
Gözlem Tarihi:						
Birinci Gözlem.....						
İkinci Gözlem:						
Üçüncü Gözlem:						
Kur'ân Eğitimine İstekli Gelir						
Kur'ân Öğretmeni İle İletişimi Vardır.						
Kur'ân Eğitiminde Oyun ve Etkinlikler Kullanıldığında Derse Katılımı Artar.						
K. Kur'ân Eğitimi Esnasında Okuduğu Kelimelerin Anlamı Verildiğinde Konuyla İlgili Sorular Sorar.						
Kur'ân Eğitimde Hikayeler İlgilisini Çeker.						

- Açıklama: Gözlem yapılacak öğrenci ya da öğrenciler, gözlem ünitelerine göre gözlenmeli, ilgili gözlem sırasına (birinci gözlem, ikinci gözlem, üçüncü gözlem) işaretleme yapılmalıdır.
- Birinci, ikinci ve üçüncü gözlemler yapıp işaretlendikten sonra, gözlem ünitesi; üç gözlemde de gözlendi ise “evet gözleniyor” derecesi, bir ya da iki gözlemde gözlendi ise “bazen gözleniyor” derecesi, üç gözlemde de gözlenmedi ise “hayır gözlenmiyor” derecesi işaretlenmelidir.
- Sınıftaki tüm öğrenciler için birinci gözlem tamamlandığında, tüm öğrenciler için ikinci gözlem tamamlanmalıdır. İkinci gözlem tamamlandığında üçüncü gözleme geçilmelidir.

Ek-2 Kur'ân Eğitimi Öğrenci Tutum Gözlem Formu

Öğrencinin Adı Soyadı: Gözlem Tarihi: Birinci Gözlem..... İkinci Gözlem: Üçüncü Gözlem:	Birinci Gözlem	İkinci Gözlem	Üçüncü Gözlem	Evet	Bazen	Hayır
Kur'ân Eğitimine İstekli Gelir						
Kur'ân Öğretmeni ile İletişimi Vardır.						
Kur'ân Eğitiminde Oyun ve Etkinlikler Kullanıldığında Derse Katılımı Artar.						
K. Kur'ân Eğitimi Esnasında Okuduğu Kelimelerin Anlamı Verildiğinde Konuyla İlgili Sorular Sorar.						
Kur'ân Eğitimde Hikayeler İlgilisini Çeker.						

- Açıklama: Gözlem yapılacak öğrenci ya da öğrenciler, gözlem ünitelerine göre gözlenmeli, ilgili gözlem sırasına (birinci gözlem, ikinci gözlem, üçüncü gözlem) işaretleme yapılmalıdır.
- Birinci, ikinci ve üçüncü gözlemler yapıp işaretlendikten sonra, gözlem ünitesi; üç gözlemde de gözlendi ise “evet gözleniyor” derecesi, bir ya da iki gözlemde gözlendi ise “bazen gözleniyor” derecesi, üç gözlemde de gözlenmedi ise “hayır gözlenmiyor” derecesi işaretlenmelidir.
- Sınıftaki tüm öğrenciler için birinci gözlem tamamlandığında, tüm öğrenciler için ikinci gözlem tamamlanmalıdır. İkinci gözlem tamamlandığında üçüncü gözleme geçilmelidir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Sümeyya ÇIRAK

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bölümü, 2021, İstanbul

Lisans: -Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016, Erzurum
- Eskişehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, 2013.

B. MESLEKİ DENEYİM

2001-2008: Okul Öncesi Neşeli Yumurcak Çocuk Grubu Kurucu ve Eğitimci, İstanbul.

2008-2018: Millî Eğitim Bakanlığı Özel Neşeli Yumurcak Anaokulu Kurucu ve İdareci, İstanbul.

20018-2021: Millî Eğitim Bakanlığı, Özel Sultanbeyli Akrida Anaokulu Kurucu Ortağı, Aile ve Çocuk Danışmanı, İstanbul.